PROVINCIE

Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Hoorn

Gemeentebeschrijving, april 1992

Foto omslag:
Winkelwoonhuis
"De gekroonde Jaagschuit"
aan Breed 38 naar ontwerp
van A.C. Bleijs uit 1878
(foto RDMZ).

Inhoud

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *9*

3. **Grondgebruik** *11*
3.1 Agrarisch *11*
3.2 Niet-agrarisch *12*
3.3 Landschapsbeeld *12*

4. **Infrastructuur** *13*
4.1 Landwegen *13*
4.2 Wateren *14*
4.3 Dijken *14*
4.4 Spoor- en tramwegen *15*

5. **Nederzettingsstructuur** *17*
5.1 Algemeen *17*
5.2 Hoorn *17*
5.2.1 Ontstaansgeschiedenis *17*
5.2.2 Functieveranderingen na 1850 *18*
5.2.3 Structuur in hoofdlijnen *19*
5.2.4 Na-oorlogse ontwikkelingen *22*
5.3 Zwaag *23*
5.4 Westerblokker *24*
5.5 Verspreide bebouwing *25*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *27*
6.1 Hoorn *27*
6.2 Zwaag *29*
6.3 Westerblokker *30*
6.4 Verspreide bebouwing *31*

7. **Stedebouwkundige typologie** *33*

Verantwoording inventarisatie *35*

Geraadpleegde werken *37*

Tabel *39*

Herkomst afbeeldingen *41*

Afbeeldingen *43*

Register *73*

Colofon *79*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Hoorn. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving West-Friesland worden geraadpleegd.
De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek, een stedebouwkundige typologie alsmede een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.
De beschrijving betreffende de gemeente Hoorn is gemaakt door mw. drs. N.C. van Goor. De inventarisatie van de gemeente is verricht door mw. drs. P.E. Devilee. Beiden zijn als projectmedewerker MIP verbonden aan de provincie Noord-Holland. Aanvullende werkzaamheden werden verricht door E. van Amersfoort, projectmedewerker MIP.

Haarlem, april 1992

1. Inleiding

De gemeente Hoorn ligt in de provincie Noord-Holland, in het zuidoosten van het MIP-inventarisatiegebied West-Friesland en omvat de stad Hoorn met haar grootschalige nieuwbouwwijken en de dorpen Zwaag en Westerblokker. Het grondgebied van de gemeente Hoorn bestrijkt delen van de Oosterpolder en de polders Westerkogge, Grote Waal en Kleine Waal.
De gemeente Hoorn grenst in het noorden aan de gemeenten Wognum en Wervershoof, in het oosten aan de gemeenten Drechterland en Venhuizen, in het zuiden aan het IJsselmeer en in het westen aan de gemeente Wester-Koggenland.
Het grondgebied van de huidige gemeente Hoorn was in de periode 1850-1940 verdeeld over de toenmalige gemeenten Hoorn, Zwaag, Blokker en Berkhout.
Met ingang van 1 januari 1979 heeft er een gemeentelijke herindeling plaatsgevonden waarbij delen van de gemeenten Zwaag, Blokker en Berkhout bij de toenmalige gemeente Hoorn kwamen. De gemeente Hoorn verloor hierbij een klein deel van haar grondgebied aan de gemeenten Wognum en Wester-Koggenland.

De gemeente Hoorn bestrijkt een oppervlakte van 2408 ha. en telde op 31-12-1990 57.384 inwoners.

Buiten de gemeente Hoorn bestaat het MIP-inventarisatiegebied West-Friesland uit de gemeenten Andijk, Barsingerhorn, Drechterland, Enkhuizen, Harenkarspel, Heerhugowaard, Langedijk, Medemblik, Niedorp, Noorder-Koggenland, Obdam, Opmeer, Schagen, Sint Maarten, Sint Pancras, Stede Broec, Venhuizen, Warmenhuizen, Wervershoof, Wester-Koggenland en Wognum.

Ten behoeve van de inventarisatie is de gemeente Hoorn opgedeeld in de MIP-deelgebieden: Hoorn/Hoorn, Hoorn/Zwaag, Hoorn/Westerblokker en Hoorn/Buitengebied.
(Zie afbeeldingen 1 t/m 7)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

De bodem van de gemeente Hoorn behoort voor het overgrote deel tot het kleipolderlandschap.
Dit landschap is in de loop der eeuwen ontstaan door verlanding en inklinking van een getijdengebied. De hoger gelegen kwelders (klei) klonken hierbij sneller in dan de lager gelegen en met zand gevulde geulbeddingen. Dit proces van differentiële klink had inversie van het reliëf tot gevolg: de lager gelegen stroomgeulen van vroeger werden nu de hoger gelegen delen van het landschap (kreekruggen).
Het kleipolderlandschap werd vanaf de 10de eeuw definitief ontgonnen en bestaat aan de oppervlakte uit jonge zeekleigronden.
Aan de westzijde van de gemeente bevindt zich een klein gedeelte aan veengrond (in de polders Westerkogge en Kleine Waal). De polder Grote Waal bestaat uit oude zeekleigronden.
Het reliëf binnen de gemeente Hoorn varieert van 0.4 meter - NAP in de Oosterpolder tot 2.1 meter - NAP in het gebied ten westen van de nieuwbouwwijk Risdam.
(Zie afbeelding 8)

2.2 Afwatering

Daar het grondgebied van de gemeente Hoorn zich geheel beneden NAP bevindt, geschiedt de afwatering kunstmatig.
Het grondgebied van Hoorn buiten de oude binnenstad ligt verdeeld over de Oosterpolder en de polders Westerkogge, Grote Waal en Kleine Waal en behoort in zijn totaliteit tot het boezemgebied Drechterland. Dit boezemgebied Drechterland watert rechtstreeks op het IJsselmeer af.

Het tot de gemeente Hoorn behorende deel van de Oosterpolder ligt ruwweg tussen de oude binnenstad, de oostzijde van het Keern en de noordelijke en oostelijke begrenzing van de gemeente. De dorpen Zwaag en Westerblokker liggen in deze polder. Vanaf circa 1960 raakte een groot deel van de polder bebouwd met nieuwbouw (onder meer de Hoornse nieuwbouwwijken Risdam, Kersenboogerd e.d.).
De Oosterpolder werd rond 1850 bemalen door drie vijzelmolens, welke ten noorden van de Schellinkhouterdijk waren gelegen, aan de oostzijde van de stad Hoorn. Bij deze molens bevond zich een uitwateringssluis in de zeedijk, waardoor het opgemalen water in het IJsselmeer (tot 1932 Zuiderzee geheten) wegstroomde. In de periode tot 1900 werden twee van de drie molens vervangen door een stoomgemaal, welke eveneens op het IJsselmeer uitsloeg. Voor 1936 verdween ook de derde molen. In de jaren '50 werd het stoomgemaal vervangen door een electrisch gemaal. Dit gemaal staat er heden ten dage nog en watert ook uit op het IJsselmeer.

Het deel van de Polder Westerkogge dat tot de gemeente Hoorn behoort, ligt ten westen van het Keern, tussen de Rijksweg A7 (gemeente Wester-Koggenland) en het Keern in. Aan de zuidzijde wordt de polder begrensd door de polder Kleine Waal.
De polder Westerkogge werd rond 1850 bemalen door vijf vijzelmolens. Drie hiervan lagen binnen de huidige gemeentegrenzen van Hoorn, namelijk ten zuiden van het dorp Berkhout (gemeente Wester-Koggenland) tegen de zeedijk aan. Deze drie molens sloegen uit op een molenkolk, waarbij het water, door een molensluis in de zeedijk, naar het IJsselmeer werd afgevoerd. In de periode tot 1904 werden twee van deze molens vervangen door een stoommachine met centrifugaalpomp. Dit stoomgemaal kwam op dezelfde plek als de molens te liggen en waterde

uiteraard ook af op het IJsselmeer. Na 1936 werd het stoomgemaal geëlectrificeerd en verdween eveneens de derde molen. Heden ten dage is dit electrische gemaal, Westerkogge geheten, nog steeds aanwezig langs de voormalige zeedijk, maar is nu in gebruik als restaurant.

De polder de Grote Waal behoort evenals het poldertje de Kleine Waal in zijn totaliteit tot de huidige gemeente Hoorn. Deze polders, circa 57 ha. en 1.9 ha. groot, zijn sinds circa 1970 vrijwel geheel bebouwd (nieuwbouwwijk Grote Waal).
De polder Grote Waal werd rond 1850 geheel omgeven door een eigen ringdijk en ringsloot en waterde met behulp van een vijzelmolen, geplaatst aan de oostzijde van de polder, uit op de ringsloot. De polder de Westerkogge voerde vanuit de ringsloot het overtollige water van de polder Grote Waal verder af. Tussen 1900 en 1936 werd de vijzelmolen vervangen door een windmotorinstallatie, waarvan de vijzel desgewenst kon worden aangedreven door een petroleummotor. Ook deze windmotor sloeg het overtollige water uit op de ringsloot van de boezem van de Westerkogge.
Na 1940, bij de aanleg van de nieuwbouwwijk Grote Waal in de jaren '70, verdween deze windmotor.
Het poldertje de Kleine Waal kende in de periode 1850-1940 slechts een windmolentje, waarbij de boezem van de polder Westerkogge voor de verdere afvoer van het water zorgde.

De oude binnenstad van Hoorn, gelegen binnen de voormalige stadssingels, waterde in de periode 1850-1940 met behulp van de verschillende stadsgrachten rechtstreeks af op het IJsselmeer. De waterstand van de haven van Hoorn werd hierbij vanouds gereguleerd door twee keersluizen, de "grote sluis" gelegen bij de Hoofdtoren en de "kleine sluis" bij de Oosterbrug. In de afwatering van de binnenstad en haar haven is in de periode 1850-1940 en daarna geen verandering gekomen, met uitzondering van het feit dat in deze periode enkele stadsgrachten en -singels zijn gedempt. (zie ook 4.1 landwegen en 5. nederzettingsstructuur).
Wel kende de binnenstad van Hoorn tussen circa 1850 en 1907 een stoomgemaal aan de oostzijde van de Westerdijk. Dit stoomgemaal diende ter zuivering van de riolen.
(Zie afbeeldingen 12, 13 en 14)

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

Het grondgebied van de gemeente Hoorn buiten de oude binnenstad kende in de periode 1850-1940 vrijwel uitsluitend een agrarisch grondgebruik.
De gronden in het buitengebied van Hoorn waren rond 1850 voornamelijk als grasland (wei- en hooiland) in gebruik. Na circa 1885 veranderde het grondgebruik enigszins en kwam de tuinbouw in opgang. Na 1900 nam de tuinbouw een grote vlucht in de gemeente, met name in het gebied "De Bangert" tussen Westerblokker en Zwaag. "De Bangert" ging vanaf nu de kern vormen van het westelijk tuinbouwgebied in oostelijk West-Friesland. In "De Bangert" werd veel fruitteelt en kasbouw bedreven (onder meer druivenkassen en van de volle grond bessen en later appels en peren). Ook elders in de gemeente kwam er op kleine schaal tuinbouw voor. In 1909 werd als gevolg van de groeiende tuinbouw de veiling Bangert en Omstreken (B. en O.) in Zwaag opgericht. Rond 1940 was het buitengebied van Hoorn als tuinbouwgrond en grasland in gebruik, waarbij de tuinbouw zich concentreerde in De Bangert. Circa 60% van de cultuurgrond was in deze periode in gebruik als grasland, maar circa 70% van de mannelijke agrarische beroepsbevolking werkte in de tuinbouw. In de periode 1900-1940 vond er nauwelijks uitbreiding van de bebouwing van de stad Hoorn in de richting van het buitengebied plaats. Alleen langs en rondom de Twee- en Drieboomlaan, Merensstraat, Venenlaan en Draafsingel, breidde de stadsbebouwing zich iets uit richting buitengebied.

De verkaveling in de gemeente Hoorn is ontstaan vanuit de kreekruggen, welke na inklinking van het getijdengebied alhier als hoger gelegen delen in het landschap achter bleven. Bij de ontginning welke vanaf de 10de eeuw plaatsvond werden wegen of sloten loodrecht op deze hoge kreekruggen aangelegd. Hierdoor ontstonden strookvormige kavels. Langs de kreekruggen, welke overwegend in oost-west richting liepen, vestigden zich de eerste bewoners waardoor wegdorpen ontstonden (onder meer Zwaag en Westerblokker).
In de periode 1850-1940 was het verkavelingspatroon in de Oosterpolder onregelmatig strookvormig, waarbij de kavels overwegend in noordwest-zuidoost richting liepen (haaks op de langgerekte bebouwingslinten van Zwaag en Westerblokker). Alleen ten zuiden van de Geldeloze Weg en het Groene Wijzend en ten zuiden van de Lage Weg liepen de strookvormige kavels in zuidwest-noordoost richting (haaks op respectievelijk het Keern, de Holenweg en de Schellinkhouterdijk). De kavelsloten varieerden in deze polder in breedte van 1 tot enkele meters.
In het tot de gemeente Hoorn behorende deel van de polder Westerkogge bevond zich in de periode 1850-1940 een onregelmatige blokverkaveling, terwijl het poldertje Grote Waal een regelmatige strokenverkaveling kende in zuidwest-noordoost richting.

Na 1940 zou er in het verkavelingspatroon van de gemeente Hoorn geen noemenswaardige verandering optreden, wel zou het grondgebruik zich voor een deel drastisch wijzigen. De tuinbouw bleef evenals de landbouw echter wel belangrijk als agrarisch grondgebruik binnen de gemeente Hoorn. De tuinbouw zou na 1940 nog zelfs iets toenemen en zich verder specialiseren. Ook kwam na 1960 het bloemkweken in opgang.
Doordat Hoorn in de jaren '60 werd aangewezen als overloopgemeente voor Amsterdam, moesten er echter vanaf circa 1965 op grote schaal nieuwe woningen worden gebouwd. Dit gebeurde buiten de oude stadskern in de polders Westerkogge, Grote Waal en de Oosterpolder. Door de aanleg van grote nieuwbouwwijken werd vanaf nu een groot deel van de

polders in beslag genomen en ging het agrarisch grondgebruik verloren ten koste van woningbouw. Met name in het gebied ten oosten van het Keern, tussen Zwaag en Westerblokker, en ten zuiden van Westerblokker verrezen (en verrijzen nog steeds) op grote schaal nieuwbouwwijken. Het poldertje Grote Waal werd na de Tweede Wereldoorlog eveneens geheel volgebouwd. (zie voorts 5. Nederzettingsstructuur).

3.2 Niet-agrarisch

Het buitengebied van de gemeente Hoorn kende in de periode 1850-1940 en daarna geen niet-agrarisch grondgebruik, met uitzondering van de grootschalige uitbreidingen van de stad Hoorn.

3.3 Landschapsbeeld

Het buitengebied van de gemeente Hoorn is een tamelijk open agrarisch gebied met dichte lintbebouwing in de wegdorpen Zwaag en Westerblokker. De uitbreidingswijken van de stad Hoorn nemen een groot deel van het buitengebied in beslag en zijn overal vanuit het landschap zichtbaar. Op de nog niet bebouwde delen van het buitengebied bevinden zich graslanden, bouwlanden en boomgaarden. De boomgaarden geven het onbebouwde buitengebied op sommige plaatsen een besloten karakter.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Het wegennet van de gemeente Hoorn heeft in de periode 1850-1940 weinig veranderingen ondergaan.
De vorm en functie van de straten en stegen in en rondom de oude binnenstad van Hoorn is in de periode 1850-1940 nauwelijks veranderd. Wel werden enkele voormalige stadsgrachten als de Oude en Kleine Turfhaven, Appelhaven, Munnikenveld, Achter de Vrouwekerk, Binnenluijendijk, Rottegat, Varkenmarkt en dergelijke, in de periode 1850-1940 geheel of gedeeltelijk gedempt. Vaak veranderden na de demping de namen van deze straten, zo werd de Turfhaven Gedempte Turfhaven, de Appelhaven Gedempte Appelhaven en Achter de Vrouwekerk Veemarkt.
Daar in 1884 een station aan de rand van de stad werd aangelegd, werd een gedeelte van de voormalige stadssingel alhier gedempt. Hier verrees het Stationsplein met een plantsoen.

De belangrijkste uitvalswegen vanuit de binnenstad van Hoorn waren de vanouds al aanwezige Westerdijk en Berkhouterweg in westelijke richting, het Keern en de Koepoortsweg in noordelijke richting en de Nieuwe Weg, Tweeboomlaan, Drieboomlaan, Venenlaan, Schellinkhouterdijk en Lage Weg in oostelijke richting. In de vorm en ligging van deze wegen kwam in de periode 1850-1940 vrijwel geen verandering. De Tweeboomlaan, Drieboomlaan en Venenlaan waren in 1866 (kaart Kuyper) nog overharde landwegen, maar zouden spoedig verhard worden. Deze landelijke uitvalswegen hadden veelal aan twee zijden een wegsloot.
De overige wegen in het buitengebied van Hoorn zijn wegen welke voornamelijk op voormalige kreekruggen zijn gelegen, zoals de wegen waarlangs de dorpen Zwaag en Westerblokker zich hebben gevormd (de Dorpsstraat, het Koewijzend, de Bangert en Westerblokker). Deze wegen in het buitengebied lopen voornamelijk in west-oost richting (de Holenweg is noord-zuid gericht) en waren rond 1850 vrijwel alle verhard. Hiernaast werden de dorpen Zwaag en Westerblokker in deze periode onderling verbonden door enkele noord-zuid lopende wegen en paden als de Kolenbergstraat, het Unjerpad en dergelijke. De door de weilanden lopende paden als het Unjerpad waren in de periode 1850-1940 evenals nu onverhard.
Vlak voor de Tweede Wereldoorlog kwam de Rijksweg A7 (Amsterdam-Friesland) gereed, welke net ten westen van de gemeente Hoorn (in de huidige gemeente Wester-Koggenland) loopt. Aansluitend op deze Rijksweg werd de Provinciale Weg S9 aangelegd die Hoorn met Enkhuizen moest verbinden. Deze weg, welke deels op de voormalige Berkhouterweg en Nieuwe Weg werd geprojecteerd, was gedeeltelijk voor 1940 gereed.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het wegenstelsel van de gemeente Hoorn in het buitengebied enorm uitgebreid door de aanleg van de grootschalige nieuwbouwwijken. De Provinciale Weg S9, gedeeltelijk voor 1940 aangelegd, werd verder uitgelegd in zuidelijke en oostelijke richting en ging de ringweg rondom Hoorn vormen.
De al vanouds bestaande wegen als het Keern, Westerblokker en de Dorpsstraat bij Zwaag werden nu hoofdassen in de nieuw aan te leggen nieuwbouwwijken.
De wegen in de oude binnenstad van Hoorn ondergingen na 1945 geen wijzigingen met uitzondering van kwalitatieve verbeteringen.
(Zie afbeeldingen 9, 10 en 11)

4.2 Wateren

De wateren en waterwegen in de gemeente Hoorn hebben in de periode 1850-1940 een kleine verandering ondergaan.
Van de in de binnenstad van Hoorn gelegen stadsgrachten zijn enkele in de periode 1850-1900 gedempt (zie 4.1 landwegen).
Bij de havens ten zuiden van de stad Hoorn is rond 1912 enige verandering gekomen. Zo werd een deel van de haven ten zuiden van de Binnenluijendijk in deze periode gedempt en werd in 1912 de Vluchthaven uitgebouwd. De havens hielden in de periode 1850-1940 echter wel hun functie ten behoeve van de visserij. Ook de de stad omringende singel is in de periode 1850-1940, zoals reeds eerder vermeld, enigszins gewijzigd. Ter hoogte van waar in 1884 het station werd aangelegd, werd de singel gedempt en ontstond een plantsoen.

De wateren in het buitengebied van Hoorn bestonden in de periode 1850-1940 uit enkele afwateringsvaarten en -sloten zoals de Medemblikkervaart en de ringsloot om het poldertje de Grote Waal.
Ten westen van de stad Hoorn lag de trekvaart Alkmaar-Hoorn. Bij het (huidige) buurtschap De Hulk (gemeente Wester-Koggenland) splitste deze trekvaart zich in een pand in westelijke richting (de trekvaart Alkmaar-Hoorn) en in een pand in zuidelijke richting (de Hoornsche Trekvaart).
Deze Hoornsche Trekvaart maakte deel uit van de Zesstedenvaart, een vaart waarvan indertijd het plan was om deze de zes steden Amsterdam, Monnickendam, Edam, Purmerend, Hoorn en Enkhuizen te laten verbinden. Dit plan is echter niet geheel uitgevoerd, wel zijn er gedeelten van deze vaart gereed gekomen, waaronder dit pand bij Hoorn. Ten zuiden van de polder Kleine Waal, tegen de rand van de Hoornse binnenstad aan, eindigde de trekvaart in een soort haventje.
Voorts bevonden zich in de periode 1850-1940 nog enkele wegsloten in het buitengebied van Hoorn, zoals langs de Koepoortsweg, Tweeboomlaan, Drieboomlaan en Venenlaan. Zowel voor als na de Tweede Wereldoorlog werden deze veelal tweezijdige wegsloten gedempt.
De overige wateren in het buitengebied van Hoorn ondergingen in de periode 1850-1940 vrijwel geen wijzigingen. Wel verloor de trekvaart in de periode 1900-1940 al haar functie.

Na 1940 zijn door de aanleg van de grootschalige nieuwbouwwijken van Hoorn de afwateringssloten en -vaarten in het buitengebied soms voor een deel gedempt, overkluisd of iets omgelegd.
De ten westen van de stad Hoorn gelegen voormalige trekvaart is bij de aanleg van de nieuwbouwwijk Grote Waal voor een deel gedempt of versmald. Ook de ringsloot rondom de polder Grote Waal is bij de aanleg van deze nieuwbouwwijk gedeeltelijk gedempt of omgeleid.
In de binnenstad van Hoorn hebben de wateren na 1945 geen vormveranderingen ondergaan. Wel hebben de havens van Hoorn vanaf de jaren '60 door de opkomst van de watersport en haar toerisme een meer recreatieve functie gekregen. In 1969 werd bijvoorbeeld de Grashaven (de voormalige vissershaven) ingericht ten behoeve van de recreatie.
(Zie afbeeldingen 12, 13 en 14)

4.3 Dijken

De gemeente Hoorn wordt aan de zuidzijde door dijken beschermd tegen het water van het IJsselmeer (de voormalige Zuiderzee). Deze waterkerende dijken (de Westerdijk, de dijk langs Achter op 't Zand, de Binnenluijendijk en de Schellinkhouterdijk) hebben met uitzondering van de dijk langs Achter op 't Zand, alle een toegevoegde functie van landweg. Bij de dijk langs Achter op 't Zand (in de stad Hoorn) loopt de weg achter de dijk, maar loopt er wel een voetpad op de dijk.

De Westerdijk splitst zich ter hoogte van de polder Grote Waal in de Westerdijk en De Hulk, welke eveneens een toegevoegde functie van landweg bezit. De Hulk loopt hierbij achter de Westerdijk en heeft dus een slaperdijkdfunctie. De Westerdijk en Schellinkhouterdijk zijn onderdeel van de Westfriese Omringdijk.
In de functie van deze waterkerende dijken en slaperdijk is in de periode 1850-1940 geen verandering gekomen. Ook na 1940 bleven de dijken qua vorm en functie vrijwel gelijk.

Een andere dijk binnen de gemeente Hoorn is de ringdijk rondom de polder Grote Waal. Deze dijk had in de periode 1850-1940 een waterkerende functie ten gunste van de ringsloot rondom de polder. Na 1945 is bij de aanleg van de nieuwbouwwijk Grote Waal de dijk geslecht.

Aan andere dijken bevinden zich in de gemeente Hoorn alleen dijklichamen waarop de treinbanen lopen. In de vorm en functie van deze dijklichamen is sinds hun aanleg in respectievelijk 1884, 1885 en 1887 geen verandering gekomen.
In de periode 1913 tot na 1945 liep er in het zuidoostelijk deel van de gemeente ook een dijklichaam ten behoeve van de tram Hoorn-Venhuizen-Enkhuizen. Deze dijk verloor in 1936 haar functie (opheving tramlijn) en werd na 1945 geslecht.
(Zie afbeeldingen 15, 16 en 17)

4.4 Spoor- en tramwegen

In 1884 werd de spoorlijn Zaandam-Hoorn geopend, welke aan de westzijde de gemeente Hoorn binnenkwam. Het station van deze enkelspoorlijn bevond zich aan de noordrand van de binnenstad, net ten oosten van het Keern (bij de Noorderveemarkt). In 1885 werd de spoorlijn doorgetrokken tot Enkhuizen. Hierdoor kwam er ook een station bij Westerblokker, echter op grond die nu behoort bij de huidige gemeente Drechterland.
In 1898 werd de spoorlijn uitgebreid in westelijke richting, richting Heerhugowaard en Alkmaar. Ook deze spoorlijn was enkelspoors.
In de MIP-periode reden op beide spoortrajecten vrijwel uitsluitend stoomlocomotieven. Pas in 1954-'55 werd de stoomtractie in dit deel van Noord-Holland afgeschaft en kwamen er diesellocomotieven voor in de plaats. In 1974 werd zowel de lijn Zaandam-Enkhuizen als de lijn Hoorn-Alkmaar geëlectrificeerd. Beide spoorlijnen zijn nog steeds in gebruik en beide enkelspoors met uitzondering van het stuk tussen het station van Hoorn en Scharwoude. Dit deel van het traject heeft in de jaren '70 van deze eeuw een dubbelspoor gekregen.
Aan de oostzijde van Hoorn is, als gevolg van de enorme uitbreidingen van Hoorn, in de jaren '80 het station Kersenboogerd gebouwd. Dit in de gelijknamige nieuwbouwwijk gelegen station doet vooral dienst ten behoeve van de vele forensen die in de buitenwijken van Hoorn wonen.
In 1887 werd ook de lokaalspoorlijn Hoorn-Medemblik geopend. Deze enkelspoorlijn takte zich van de spoorlijn Hoorn-Enkhuizen af in noordelijke richting, net ten oosten van de stad Hoorn. In 1936 werd deze lijn voor personenvervoer opgeheven in verband met concurrentie van het busbedrijf. Voor goederendiensten bleef de spoorlijn wel in gebruik aangezien vijf veilingen in West-Friesland waren aangewezen op deze spoorlijn (waaronder die van Zwaag). Na 1940 kwam er incidenteel nog wel eens personenvervoer op dit baanvak voor, maar pas vanaf 1968 zou er in de zomermaanden weer frequent personenvervoer (toeristen) tussen Hoorn en Medemblik plaats vinden, dit in verband met de museumstoomtrein die in deze maanden op dit traject rijdt.

Naast al deze spoorlijnen kende de gemeente Hoorn in de periode 1850-1940 ook een viertal tramlijnen.

In 1881 werd de West-Friesche Tramweg Maatschappij (WFTM) opgericht. Deze maatschappij wilde een stoomtramlijn aanleggen tussen Hoorn en Enkhuizen. Deze stoomtram moest vanaf Hoorn via Westerblokker, Oosterblokker, Westwoud, Hoogkarspel, Lutjebroek, Grootebroek en Bovenkarspel naar Enkhuizen lopen. Drie gemeenten op wier grondgebied deze tramlijn zou komen te liggen (Blokker, Westwoud en Hoogkarspel), verboden de aanleg van deze stoomtramlijn echter in verband met de te verwachten hoge snelheid van de tram en het brandgevaar als vonkjes van de tram zouden overslaan op de huizen. Ondanks deze verboden begon de WFTM echter toch met het aanleggen van baanvakken in die gemeenten die wel toestemming gaven. Zo gebeurde het dat in 1883 het baanvak Hoorn-Westerblokker werd geopend, men in Westerblokker op de bus naar Grootebroek moest stappen en men in Grootebroek weer de tram richting Enkhuizen kon nemen. Door deze omslachtige manier van reizen, leed deze lijn al snel verlies en werd zij in 1884 opgeheven.
De PHE (Paardetram Hoorn-Enkhuizen) nam de baanvakken over en mocht in de tot dan toe dwarsliggende gemeenten wel rails aanleggen daar het een paardetram betrof. In 1889 werd zodoende alsnog het gehele traject Hoorn-Enkhuizen geopend. In Hoorn vertrokken de paardetrams vanaf de kaasmarkt bij het Rode Steen en reden via de Grote Noord en Kleine Noord richting station. In 1918 werd de paardetram opgeheven.

In 1898 werd door de Stoomtramwegmaatschappij "West-Friesland" (SMWF) de stoomtramlijn Schagen-Wognum geopend. Nadat deze spoorlijn in 1905 door de HSM (Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij) was overgenomen, werd zij, via de lokaalspoorlijn Hoorn-Medemblik, doorgetrokken tot aan Hoorn. Binnen de huidige gemeente Hoorn had deze stoomtram stopplaatsen in Zwaag en Westerblokker en haar eindpunt bij het station van Hoorn. In 1930 werd deze lijn opgeheven.

In 1913 vond de opening van de stoomtramlijn Hoorn-Venhuizen-Enkhuizen plaats, welke liep door het zuidelijk deel van het waterschap Drechterland. Deze tramlijn werd geëxploiteerd door de nv. Spoorweg-Maatschappij "De Zuider Kogge" (ZK).
Ook deze tramlijn vertrok vanaf het station van Hoorn en maakte in het eerste stuk gebruik van het traject van de spoorlijn Hoorn-Enkhuizen. Ten oosten van de Holenweg kreeg de tramlijn een eigen vrije baan. In 1933 werd de stoomtractie van deze tramlijn nog vervangen door een motortractie, maar in 1936 werd de lijn opgeheven als gevolg van de concurrerende autobusdiensten.

Van de verschillende tramlijnen die in het verleden binnen de gemeente Hoorn hebben gelopen is heden ten dage niets meer zichtbaar.
(Zie afbeelding 18)

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

Het grondgebied van de huidige gemeente Hoorn was in de periode 1850-1940 verdeeld over de toenmalige gemeenten Hoorn, Zwaag, Blokker en Berkhout.
Op het grondgebied van de tegenwoordige gemeente lagen in de periode 1850-1940 evenals nu de stad Hoorn en de dorpen Zwaag en Westerblokker. Daarnaast kwamen in de gemeente in de periode 1850-1940 de buurtschappen Bangert, Keern en De Hulk voor. Deze buurtschappen zijn heden ten dage op de kaartbeelden verdwenen (de buurtschappen zijn veelal opgegaan in de grootschalige uitbreidingen van Hoorn).
Voor de bevolkingsontwikkeling in de gemeente Hoorn in de periode 1850-1940, zie tabel.

5.2 Hoorn

5.2.1 Ontstaansgeschiedenis
De stad Hoorn is omstreeks 1300 ontstaan aan de uitmonding van een afwateringsstroom, de Gouw, op een plek waar door de geografische situatie een natuurlijke haven was gevormd. Op de dan aanwezige zeedijk werden de oudste straten, het Oost en het West, aangelegd. Het Noord ontstond als verbindingsweg met het binnenland. Het knooppunt van deze wegen, het Rode Steen, vormde het hart van deze nederzetting, die zich ontwikkelde tot een belangrijke havenstad en in 1357 stadsrechten verkreeg.
Omstreeks 1400 werd Hoorn het burgerlijke en kerkelijke bestuurscentrum van West-Friesland. De stad nam zo in belangrijkheid toe, dat zij in 1426 als eerste Westfriese stad werd omwald. Aan de landzijde is de stad dan uitgebreid tot de lijn vanaf de oude Oosterpoort aan de Slapershaven, langs de Turfhaven naar de Burgwal, later genoemd Breed, toe. Aan de zeezijde loopt de begrenzing dan inmiddels langs de Oude Doelenkade, Veermanskade en Italiaanse Zeedijk. De Nieuwendam, Vismarkt, Appelhaven en Korenmarkt omsluiten de oudste, uit 1341 daterende, haven. Later zijn hierin op een eiland de Bierkade en Venidse aangelegd. De afwateringsstroom waaraan Hoorn is ontstaan, werd reeds in 1420 voor een deel overkluisd en gedempt. Het restant werd in 1561 en 1584 gedempt. In het beloop van de Kerkstraat, de Nieuwstraat, de Gouw en het Nieuwland, is deze stroom nog herkenbaar.
Omstreeks 1465 wordt het gebied rond de Noorderkerk (bij de Noorderkerksteeg) bij de stad getrokken en wordt de Burgwal (Breed) overkluisd. Hierna volgt aan de landzijde in 1508 nog een grote uitbreiding (het Nieuwland en het gebied rond de Pakhuissteeg) en wordt de stad omvest met een stadsmuur waarvan heden ten dage één muurtoren is overgebleven. Inmiddels is kort na 1500 de Binnenhaven aan de zuidzijde van de stad ontstaan door ophoging van het Baadland.
Tussen 1576 en 1578 wordt de op dit moment nog herkenbare stadsomwalling aangelegd en wordt de stad aan de landzijde uitgebreid met de toevoeging van het gebied van de Vollerswaal (Modderbak) en de Kleine Oost. Aan de zeezijde worden het Baadland en de Binnenluijendijk bij de stad getrokken en de zeedijk tot Achter op 't Zand verplaatst. Het Ramen, een voormalige stadsgracht, wordt vervolgens in 1598 gedempt.
De stad Hoorn heeft met deze uitbreidingen zijn (voorlopige) uiterste begrenzing bereikt. Aan de landzijde wordt hierdoor de omvang van Hoorn tot aan de 20ste eeuw bepaald, aan de zeezijde worden in de loop der jaren nog de Vluchthaven (in 1608) en de Buitenhaven en de Grashaven (beide na 1650) toegevoegd. Pas na circa 1890 zal Hoorn zich buiten deze stadsomwalling verder uitbreiden.

De stad Hoorn heeft verschillende perioden van voorspoed doorgemaakt. In de tijd van de Oost- en Westindische Compagnie (17de eeuw), waarbij Hoorn en zijn haven nauw betrokken waren, kende Hoorn zijn grootste omvang en een grote rijkdom. In de 18de eeuw kan de stad nog iets van haar welvarendheid vasthouden in haar functie van bestuurs- en streekverzorgend centrum. Maar haar positie als belangrijke handelsstad ging echter geheel verloren, mede doordat het scheepsverkeer vanaf nu andere vaarroutes verkoos. Als gevolg hiervan vond in de 18de eeuw een sterke ontvolking plaats van met name het Havenkwartier. Het Baadland, de Binnenluijendijk, het Rottegat en het gebied oostelijk van de Vollerswaal werden vrijwel geheel gesloopt. De Italiaanse Zeedijk, waar voorheen vele kooplieden en reders woonden, werd een gebied met zeer veel gaten in de bebouwing. Het zijn de eerst bebouwde gebieden (Grote Noord, Grote Oost, Nieuwstraat e.d.) die het beste voor verval werden behoed en tot in de 19de eeuw hun voorname karakter behielden. De rest van de stad raakte echter sterk in verval en zelfs hele straten werden afgebroken. De situatie van Hoorn was rond 1850 dan ook niet erg rooskleurig. De stad was nog wel van belang als marktplaats en verzorgingscentrum voor het Westfriese gebied, maar haar nationale en internationale handelspositie had de stad in de afgelopen 150 jaar volledig verloren. Ook de Zuiderzee-visserij was op dat moment van weinig betekenis, hetgeen viel af te leiden uit het vrijwel ontbreken van een visverwerkende industrie in Hoorn.
Toch nam tussen 1840 en 1850 de bevolking en het aantal huizen in de stad weer iets toe, wat duidde op een enigszins aantrekkende economie.
(Zie afbeeldingen 19 t/m 22)

5.2.2 Functieveranderingen na 1850
In 1850 bevond Hoorn zich, blijkens het hierboven geschetste verhaal, in een niet erg welvarende positie. De bevolking van Hoorn was rond 1850 merendeels werkzaam in de verzorgende sector (marktwezen, winkels, etc.), in het kleine ambacht (houtzagerijen, smederijen e.d.) en enigszins in havenactiviteiten. Zo bevonden zich in 1851 in de stad Hoorn onder meer drie houtzaagmolens, drie korenmolens, één pelmolen, één blauw- en zwartververij, één zout- en zeepziederij, één huidenzouterij, één bierbrouwerij en één linnenweverij.
Daar Hoorn in deze periode vooral streekcentrum voor West-Friesland was, profiteerde het sterk van de opbloei in de agrarische sector in het derde kwart van de 19de eeuw. De landbouwcrisis (1884-'87) werd in deze streek niet zo sterk gevoeld. Hoorn werd de handels- en marktstad van zuidoost West-Friesland en kende onder meer een florerende kaas- en veemarkt. Door de aanwezigheid van verscheidene tramverbindingen aan het einde van de 19de en begin 20ste eeuw, werd deze centrumfunctie nog eens versterkt. De aanleg van de spoorlijn in 1884-'85 had tot gevolg dat Hoorn een goede verbinding kreeg met de export- en gebruikerscentra van de landbouwprodukten zoals Amsterdam en Rotterdam.
Na 1900 kwam op zeer bescheiden wijze een vernieuwing van de ambachtelijke bedrijvigheid op gang, hoewel niet van een ware industriële ontwikkeling gesproken kon worden. Het zwaartepunt van de economie bleef de streekverzorgende functie die, met name aan de Grote Noord, de Lange Kerkstraat, Nieuwsteeg en het Gouw, een duidelijke groei van de middenstand tot gevolg had. De zeer bescheiden functie van Hoorn als vissersplaats bleef door de tijd heen vrij constant. In 1912 werd bijvoorbeeld de Vluchthaven nog uitgebouwd. Tot de Tweede Wereldoorlog bleef de stad zo een streekcentrum met een over diverse sectoren gespreid economisch draagvlak.
Ook na 1945 zou Hoorn haar streekverzorgende functie voor de regio behouden. Wel ontvolkte na 1945 de binnenstad als gevolg van de trek naar de grote stad (Amsterdam). Maar in de jaren '60 keerde het tij. Hoorn werd toen namelijk als groeikern aangewezen ten behoeve van de opvang van de overloop uit de regio Amsterdam. Behalve dat de

binnenstad weer bevolkt werd, breidde de stad zich vanaf 1968 sterk uit in de richting van het buitengebied. De positie van Hoorn als verzorgingscentrum voor de regio werd hierdoor versterkt, met als gevolg dat de middenstand, horeca en verzorgende streekcentra in Hoorn en zijn naaste omgeving toenamen. De visserij-activiteiten verdwenen in de jaren na de oorlog, maar daarvoor in de plaats kwam in de jaren '60 en later de watersport op. De havens van Hoorn gingen nu dienst doen als jacht- en recreatiehavens. Ook de watersport en haar toerisme gaven een sterke impuls aan de binnenstad van Hoorn, met name op het vlak van de middenstand en de horeca.

5.2.3 Structuur in hoofdlijnen
Het centrum van de binnenstad van Hoorn werd rond 1850 evenals nu gevormd door het Rode Steen en de haar omliggende straten. De stad, welke zich voornamelijk in de 14de, 15de, 16de en 17de eeuw had ontwikkeld, lag in 1850 nog steeds binnen de in 1576-'78 aangelegde stadsomwalling. Was de stad in de 17de eeuw vrijwel geheel verstedelijkt geweest, anno 1850 kende de stad door sloop een aantal spaarzaam bebouwde gebieden. De bebouwing bestond in 1850 uit 15de-, 16de-, 17de-, 18de- en begin 19de-eeuwse panden. (zie voorts voorgeschiedenis 5.2.2).
Vanaf 1850 startte men met het transformeren van de stadsomwalling van Hoorn. In 1850 werd de Noorderpoort gesloopt, in 1871 de Koepoort en in 1872 de Westerpoort. De Oosterpoort bleef, na druk van het Rijk vanwege zijn architectuur-historische waarde, staan. Door de ontmanteling van de stadsomwalling verbeterde de verbinding met het achterland, wat een positieve invloed had op de regionale verzorgingsfunctie van Hoorn (zie ook 5.2.2). In aansluiting hierop werden een aantal grachten in het noorden van de stad gedempt, om de stad beter toegankelijk te maken. Zo werd in 1869 een gedeelte van het Munnikenveld gedempt en volgden in 1878-'79 de Oude en Kleine Turfhaven en Achter de Vrouwekerk. Het gedempte Achter de Vrouwekerk ging vanaf nu Veemarkt heten en kreeg een functie als veemarktplaats.
In 1857 werd aan de noordoostzijde van de stad, binnen de voormalige stadsomwalling, de gasfabriek aangelegd. Hierop volgend werden in 1864 arbeiderswoningen gebouwd aan het West, de Kleine Oost, het Plantsoen en de Appelhaven. Het oostelijk deel van de Appelhaven werd hierbij gedempt.
Hoewel de werkgelegenheid in de stad in de jaren 1870-1890 iets toenam (onder meer door de groei van Hoorn als verzorgingscentrum voor de streek) en het bevolkingsaantal eveneens licht steeg, kende Hoorn geen stadsuitbreidingen in deze periode. Wel werd de binnenstad van Hoorn binnen de voormalige stadsomwalling verder verdicht en werden oudere panden vervangen door nieuwbouw. De (weliswaar geringe) bevolkingsaanwas van de stad liet zich onder meer ook zien in de bouw van een aantal nieuwe scholen (onder meer in de Nieuwstraat 1876 en de Muntstraat 1882) en een aantal nieuwe kerken (in 1879 werd door de architect A.C. Bleijs de HH. Cyriacus en Franciscus aan de Grote Noord gebouwd). De Grote Kerk aan het Kerkplein werd in 1879 in verkleinde vorm herbouwd, na een verwoestende brand in 1878.
In 1872 was er reeds een katholieke begraafplaats naar een ontwerp van A.C. Bleijs aangelegd buiten de stad, aan het einde van de Drieboomlaan. Binnen de stadsomwalling bevond zich in deze periode alleen een Joodse begraafplaats op de hoek van De Weel en het Scharloo, tegen de singelgracht aan. Deze Joodse begraafplaats dateerde al uit 1778. Rond 1900 zou buiten de binnenstad van Hoorn nog de aanleg volgen van een Algemene begraafplaats op de hoek van het Dampten en het Keern.

In 1884 werd aan de noordzijde van de stad, net buiten de voormalige stadsomwalling, het station gebouwd. Door de aanleg van de spoorlijn werd de marktpositie van Hoorn versterkt, gezien de goede en snelle

verbinding die de stad door de komst van de trein verkreeg met haar afzetgebieden (onder meer Amsterdam en Rotterdam). Bij de bouw van dit station werd een plantsoen (het Noorderplantsoen) voor het stationsgebouw aangelegd. Hiertoe werd een deel van de singelgracht gedempt. Langs de Westerdijk en ten oosten van de Karperkuil bevonden zich, naar de kaart van Kuyper oordelende, reeds in 1869 plantsoenen.
Waarschijnlijk zijn deze plantsoenen, Westerplantsoen en Zuiderplantsoen genaamd, in het midden van de 19de eeuw aangelegd. Precieze gegevens zijn hierover niet bekend. In 1885 werd bij de Oostersingelgracht het Oosterplantsoen aangelegd, naar een ontwerp van de Bussumse tuinarchitect Wattez. Hier kwam het plantsoen langs de singelgracht te liggen en bleef de gracht dus voor demping gespaard.

In 1890 werd een aanvang gemaakt met de bebouwing van Achter op 't Zand, aan de zuidzijde van de stad. Alhoewel deze dijk al in 1578 bij de stad was getrokken, was zij tot nu toe onbebouwd gebleven. De bebouwing in dit stadsdeel reikte voorheen tot aan de Italiaanse Zeedijk. Met de bebouwing van Achter op 't Zand werd de aanzet gegeven tot een verdere uitbreiding van de stad. Deze uitbreiding vond vanaf nu ook buiten de voormalige stadssingels plaats.
Vanaf circa 1890 werd begonnen met de bouw van eenvoudige woonbebouwing en enkele villa's langs de noordzijde van de stadssingels (met name ten noorden van de Draafsingel). Ook langs de Koepoortsweg (een uitvalsweg) vond vanaf nu (eenvoudige) woonbebouwing plaats.
De uitvalswegen van Hoorn (waaronder de Koepoortsweg, Keern, Tweeboomlaan, Drieboomlaan en Venenlaan) kenden over het algemeen al enige oudere, veelal agrarische, bebouwing van vóór 1890.
Vanaf circa 1900 werden langs het beginstuk van het Keern vrijstaande woonhuizen gebouwd. Op de hoek Keern/Berkhouterweg werd in 1901 het Rijkslandbouwproefstation gebouwd.
In de binnen de singels gelegen binnenstad werd vanaf circa 1900 eveneens flink gebouwd en vernieuwd. Naast de bouw van nieuwe woonhuizen ter vervanging van oudere, vond met name aan de westzijde van de binnenstad (tussen de Westerdijk en het Achterom) ook verdichting plaats. Daar de functie van Hoorn als streekverzorgend centrum na 1900 groeide, nam ook de middenstand in de binnenstad flink toe. Langs met name de Grote Noord, Kleine Noord, Lange Kerkstraat, Gedempte Turfhaven en Gouw werden na 1900 nieuwe winkelpanden gebouwd of werden voormalige (woon)huizen omgebouwd tot winkel. Veelal werden hierbij nieuwe voorgevels opgetrokken. In 1906 kreeg Hoorn zijn eerste warenhuis, een vestiging van Vroom en Dreesmann aan de Grote Noord. Ook architecten als A. Jacot (onder meer Bonneterie Amsterdam) en H.J. Cramer bouwden in de loop der jaren grootschalige winkelpanden in de binnenstad van Hoorn.

Daar in 1902 de Woningwet van kracht werd, werden gemeenten met meer dan 10.000 inwoners vanaf nu verplicht een uitbreidingsplan op te stellen. Het uitbreidingsplan van de gemeente Hoorn kwam in 1908 gereed. In dit door het ingenieursbureau J. van Hasselt en De Koning uit Nijmegen opgestelde plan werd de vergroting van de stad in alle richtingen aan de landzijde gedacht. Met name ten noorden van het station en ten noordoosten van de singelgrachten werden, gezien het daar geprojecteerde stratenpatroon, nieuwe woonwijken gedacht.
Vooralsnog werd er weinig of niets van dit uitbreidingsplan uitgevoerd. Inmiddels had zich vanaf circa 1905 wel woonbebouwing voltrokken langs de Tweeboom-, Drieboom- en Venenlaan en was de Koepoortsweg ook verder bebouwd geraakt. Om deze bebouwing buiten de stadsgrachten vanuit de stad beter bereikbaar te maken, werd in 1908 een brug aangelegd over de Oosterpoortgracht bij de Pakhuisstraat. Deze brug vormde de eerste nieuwe ontsluiting naar de noordoostelijke uitbreiding van de stad. In het verlengde van deze brug werd aan de

Johan Messchaertstraat in 1909 de Rijks-HBS gebouwd. Deze toen nog midden in de weilanden gelegen school, kreeg in 1919 gezelschap van een mulo-school gelegen op de hoek van de Johan Messchaertstraat en de Draafsingel. In 1922 werd deze mulo uitgebreid met een lagere school. Langs de Venenlaan vond vanaf 1909, eveneens in het kader van de Woningwet, sociale woningbouw plaats. De in 1906 opgerichte "Vereeniging voor Volkshuisvesting, Arbeidersbelang" bouwde hier in 1909 en 1911 de eerste woningbouwcomplexen van Hoorn. De arbeiderswoningen in deze complexen kenden vooralsnog geen waterleiding. Pas in 1911 kreeg Hoorn een waterleidingbedrijf (met watertoren bij het Keern) en werden ook deze huizen op het waterleidingnet aangesloten. In 1917 zou Hoorn pas een electriciteitsbedrijf krijgen.
Aansluitend op de bouw van deze eerste woningbouwcomplexen werd er tussen 1918 en 1923 op grote schaal sociale woningbouw gepleegd in Hoorn. In totaal zijn er in deze jaren zes woningbouwverenigingen actief binnen Hoorn, welke alle langs en rondom de Venenlaan, Drieboomlaan en Merensstraat (aangelegd in 1910) hun woningbouwcomplexen bouwden.
In 1918-'19 bouwde wederom "Arbeidersbelang" 28 woningen op de hoek Venenlaan/Emmalaan. In 1919-'20 volgde woningbouwvereniging "Patrimonium" met de bouw van een rijtje woningen langs de Venenlaan. Hierna volgde de bouw van woningwetwoningen door de woningbouwverenigingen "De Hoornsche Coöperatieve Woningbouwvereniging" (1920 Johan Messchaertstraat, Draafsingel, Venenlaan), "Mr. Jan Dircksz. Binneblijf" (1920-'21 Merensstraat, Binneblijfstraat en 1922 Drieboomlaan), "Goed Wonen" (1921 Drieboomlaan/Liornestraat en 1922 Venenlaan) en "Onze Woning" (1923 Jan Pz. Coenstraat).
Vanaf circa 1923 stagneerde de woningbouw in Hoorn (en landelijk) echter.
Na de bouwhausse in de jaren 1919-'23 zou er vanaf nu tot na de Tweede Wereldoorlog geen verenigingsbouw meer plaatsvinden. Alhoewel de regering particuliere woningbouw in deze jaren sterk stimuleerde, vond deze in Hoorn ook nauwelijks plaats. Slechts op zeer kleine schaal vond er in de jaren '20-'30 wat (particuliere) uitbreiding van de stad plaats, zoals langs de Tweeboomlaan, Drieboomlaan, Eikstraat, Kruitmolenstraat, Draafsingel en de omgeving van de Venenlaan aan de noordzijde van de stad en langs de Westersingel en Lambert Meliszweg ten westen van de stad. Deze uitbreidingen betrof voornamelijk middenstandsbouw. Vlak vóór de Tweede Wereldoorlog werd nog het Wilhelminaplantsoen aangelegd ten noorden van de Venenlaan, maar de bebouwing hieromheen vond pas na 1945 plaats. De ontwikkeling en uitbreiding van Hoorn stagneerde dus in de jaren tussen 1923 en 1945. Dit was voor een groot deel te wijten aan de grote economische crisis en de dreiging van de Tweede Wereldoorlog. Wel werd in de periode 1920-'25 nog een begin gemaakt met de aanleg van een industrieterrein ten oosten van het Keern aan de noordzijde van de Provinciale Weg (industrieterrein Van Aalstweg).

In 1932-'33 werd er opnieuw een uitbreidingsplan voor Hoorn ontworpen en wel door de Amsterdamse architect Wieger Bruin. Dit plan werd door de Hoornse gemeenteraad op 11 april 1933 aangenomen. Wieger Bruin wilde met dit plan de impasse in de Hoornse ontwikkeling doorbreken. Wilde het plan echter aan de verwachtingen voldoen, dan moest aan een viertal bijkomende factoren worden voldaan:
1. De aanleg van een aantal kanalen door West-Friesland die in de buurt van Hoorn bij elkaar moesten komen.
2. De aanleg van de Rijksweg Amsterdam-Hoorn-Friesland.
3. De aanleg van de provinciale weg Hoorn-Enkhuizen.
4. De verdere inpoldering van de Zuiderzee.

Door het stellen van deze voorwaarden voor het slagen van zijn plan maakte Wieger Bruin duidelijk, dat hij de trage ontwikkeling van de stad

vooral weet aan haar geïsoleerde ligging. Het meest opvallende element in zijn plan was dan ook het wegenstelsel dat hij voor de stad ontwierp om haar uit haar isolement te halen. Naast het bevrijden van de stad uit haar isolement was het noodzakelijk ruimte te creëren voor nieuwe industrieën die Hoorn als vestingsplaats zouden uitkiezen vanwege de betere bereikbaarheid. Hiertoe had Wieger Bruin een industrieterrein gedacht ten zuidoosten van de stad op buitendijks gelegen land.
Door de betere verbindingen en de vestiging van nieuwe industrieën verwachtte Wieger Bruin dat de werkgelegenheid zou toenemen en dat een groei van de bevolking te verwachten viel. Voor deze toenemende bevolking had Wieger Bruin vijf woonwijken in zijn plan ontworpen. Deze vijf wijken lagen: 1. Langs de Weel, 2. ten noorden van het station, 3. in de hoek tussen spoorlijn en Koepoortsweg, 4. rondom de Hogere Burgerschool, 5. ten noorden van de Schellinkhouterdijk. Wieger Bruin maakte hierbij een onderscheid tussen arbeiderswijken (2 en 5), wijken voor de middenklasse (1 en 3) en de buurt voor de elite (4).
Ruimtelijk was dit bebouwingsplan van Wieger Bruin niets anders dan het opvullen van de door de lintbebouwing ontstane gaten.
Van de plannen van Wieger Bruin is echter niet veel gerealiseerd. De omvang van Hoorn bleef namelijk tot na 1945 vrijwel gelijk aan die van 1923, toen de uitbreidingen langs het Keern en rondom de Koepoortsweg, Tweeboomlaan, Drieboomlaan en Venenlaan gereed waren.
Wel kwamen vóór 1940 nog een aantal wegen uit het plan van Wieger Bruin gereed, welke Hoorn uit haar isolement moesten halen. Zo kwam vlak voor de Tweede Wereldoorlog de Rijksweg Amsterdam-Friesland gereed en werd aansluitend hierop de nieuwe provinciale weg naar Enkhuizen voor een deel geopend.
(Zie afbeeldingen 23 en 24)

5.2.4 Na-oorlogse ontwikkelingen

Na 1945 zou Hoorn zich echter in rap tempo gaan uitbreiden. Hierbij werd echter niet meer vastgehouden aan het uitbreidingsplan van Wieger Bruin. De woningbouwverenigingen hadden vanaf het einde van de jaren '40 weer de middelen om te bouwen en zo vond er vanaf de jaren '50 onder meer woningbouw plaats ten zuiden van de Venenlaan (Venenlaankwartier) en in de wijken ten noorden en ten zuiden van de Johannes Poststraat (Hoorn-Noord). Ook ten noorden van de Lambert Meliszweg werd vanaf de begin jaren '50 weer (particulier) gebouwd.
De grootscheepse uitbreidingen van Hoorn vonden echter pas vanaf de jaren '60 plaats toen Hoorn als overloopgemeente voor Amsterdam werd aangewezen. Vanaf het einde van de jaren '60 (tot nu) ontstaan dan de vele grootschalige nieuwbouwwijken rondom de oude kern van Hoorn. In de jaren tussen 1970 en 1980 verdubbelt hierbij het aantal inwoners van Hoorn. Het uitbreidingsplan van Wieger Bruin is dan inmiddels vervangen door het structuurplan Groot Hoorn.
Het ten zuiden van de Schellinkhouterdijk gelegen buitendijkse land wordt, in tegenstelling tot de plannen van Wieger Bruin die hier een industrieterrein had gedacht, vanaf de jaren '70 ingericht tot het recreatiegebied Schellinkhouterdijk. Nieuwe industrieterreinen komen er te liggen aan de oostzijde van de gemeente, ten noorden en ten oosten van de Schellinkhouterdijk. Deze industrieterreinen, Holenweg en Hoorn 80 geheten, zijn respectievelijk in de jaren '60 en '80 aangelegd. Het vóór-oorlogse industrieterrein (Van Aalstweg) ten oosten van het Keern is na 1945 verder uitgebreid.
Ook wordt er in de jaren '50 als gevolg van de groei van Hoorn een nieuwe Algemene begraafplaats ten noorden van de Berkhouterweg aangelegd, bij de bocht van de Provinciale Weg. Op deze begraafplaats wordt in 1960 ook de Joodse begraafplaats ondergebracht, die door een veranderende verkeerssituatie bij De Weel aldaar moest verdwijnen. De overige twee in aanleg vóór-oorlogse begraafplaatsen (bij het Dampten en de Drieboomlaan) bleven ook na 1945 behouden.

In de binnenstad van Hoorn vonden na 1945 enkele (kleinere) stedebouwkundige ingrepen plaats.
Een van de belangrijkste na-oorlogse wijzigingen is dat de Westerdijk in 1965 werd omgebouwd tot westelijke verkeersontsluiting van de stad. Bij deze ingreep verdween het Westerplantsoen. Aan de Westerdijk werd in 1968 het grootschalige bejaardentehuis "Westerhaven" gebouwd en werd in 1969 een nieuwe schouwburg geopend.
Andere na-oorlogse ingrepen die duidelijk zichtbaar zijn in de binnenstad zijn de bouw van een nieuw winkelcentrum bij de Blauwe Steen in 1976, de nieuwbouw en renovatie van de Italiaanse Zeedijk en haar omgeving in de periode 1978-'82 en de afbraak van de gasfabriek in 1989 en de nieuwbouw aldaar. De stadsvernieuwing rondom de Italiaanse Zeedijk was het gevolg van de achteruitgang van de visserij in het tweede kwart van de 20ste eeuw, waardoor dit gebied sterk in verval raakte. Ook de Gedempte Appelhaven raakte in de jaren '60 in verval. Hier heeft recent renovatie plaatsgevonden.
Naast deze voorbeelden van grootschalige stedebouwkundige ingrepen in de binnenstad komt er overal in de stad wel kleinschalige nieuwbouw voor. Maar naast deze zowel grootschalige als kleinschalige voorbeelden van stadsvernieuwing is de binnenstad van Hoorn na 1945 redelijk intact gebleven. Wel werd in de periode na 1945 nog het Zuiderplantsoen rondom de Karperkuil ingericht tot een dienstenzône, waar onder meer de brandweer haar onderkomen heeft. De gevangenis welke in voorgaande eeuwen in de binnenstad gehuisvest was (op het Oostereiland in de voormalige VOC-pakhuizen), is eind jaren '80 naar nieuwbouw in Zwaag vertrokken. (de voormalige pakhuizen staan op dit moment leeg).

5.3 Zwaag

Het dorp Zwaag is gelegen op een noordoost-zuidwest lopende kreekrug in het noorden van de gemeente Hoorn en bestaat al sinds de 13de/14de eeuw. In het verleden had het dorp zelfs stadsrechten.
Zwaag is een langgerekt dorp met lintbebouwing aan weerszijden van de voormalige ontginningsbasis, de Dorpsstraat.
De naam Zwaag komt van "Swaech", een oud fries woord voor weide.

Zwaag is van oudsher een agrarisch dorp, waarbij tot circa 1900 de nadruk lag op de veeteelt. Na 1900 kwam de tuinbouw in opgang en werden er veel kassen en boomgaarden rondom het dorp aangelegd.
Het centrum van het lintdorp ligt tussen het voormalige gemeentehuis annex school met onderwijzerswoning (uit 1869-'70) en de 15de/16de eeuwse Hervormde kerk in. In de periode 1850-1940 vond verdichting en verdere uitbreiding van de voornamelijk agrarische lintbebouwing in het dorp plaats. Ook vond vervanging van oudere bebouwing in deze periode plaats. Langs de dwars op de Dorpsstraat staande voetpaden als Unjerpad en Laantje (nu Krijterslaan) voltrok zich ook enige bebouwing in deze periode.
Langs de Pastoor Nuyenstraat, een zijstraat van de Dorpsstraat, werd rond het midden van de 19de eeuw een katholieke kerk gebouwd. In 1882 werd hierbij een kapel opgericht met een Lourdes-grot. In 1932-'33 werd de kerk vervangen door de nieuwe St. Martinus-kerk, welke evenals de kapel nog steeds in het dorpsbeeld aanwezig is.
Door de opkomst van de tuinbouw na 1900, werd in 1909 aan de zuidzijde van de Dorpsstraat, ter hoogte van de Oostergouw, de veiling B. en O. (Bangert en Omstreken) opgericht. Deze veiling kwam aan de spoorlijn Hoorn-Medemblik te liggen.

Na 1945 vond er verdere verdichting, uitbreiding en vervanging van de lintbebouwing in het dorp plaats. Vooral na 1960 vond op grote schaal vervanging van oudere bebouwing door nieuwbouw plaats.
Vanaf de jaren '50 begon men met de aanleg van de nieuwbouwwijken

ten zuiden van de Dorpsstraat. Eerst in de omgeving van de Krijterslaan, later in de jaren '70 ook rondom de Zwaagmergouw. In de jaren '80 werd er ook ten noorden van het westelijk deel van de Dorpsstraat een nieuwbouwwijk aangelegd (Risdam-Noord). De nieuwbouwwijk Bangaerde, ten oosten van de Pastoor Nuyenstraat, werd eveneens in de jaren '80 aangelegd.
De westkant van het dorp (ten westen van de Oostergouw) werd door de aanleg van deze nieuwbouwwijken in de loop der jaren geheel ingesloten. De Dorpsstraat vormt hier de scheiding tussen de nieuwbouwwijken Risdam-Noord en Risdam-Zuid.
Het veilingterrein van B. en O. werd, nadat het na 1945 zijn functie als veiling had verloren, ingericht tot het industrieterrein "De Oude Veiling".
Het dorp Zwaag behield overigens wel zijn functie als tuinbouwgebied, want tot op de dag van vandaag vindt er nog op grote schaal tuinbouw (en tegenwoordig ook bloemkweken) rondom het dorp plaats.
Eind jaren '80 werd ten noorden van de Dorpsstraat (tegenover industrieterrein "De Oude Veiling") het bedrijventerrein "Westfrisia" aangelegd.
In 1989 werd op dit terrein de gevangenis "Mariënweide" geopend, welke voorheen in de binnenstad van Hoorn was gevestigd.
(Zie afbeelding 25)

5.4 Westerblokker

Het dorp Westerblokker is gelegen ten zuiden van het dorp Zwaag en bestaat uit lintbebouwing langs twee noordoost-zuidwest lopende kreekruggen. Deze tweezijdig bebouwde linten lopen parallel aan de Dorpsstraat van Zwaag.
Het noordelijkste lint heeft de namen Koewijzend en Bangert gekregen, het zuidelijke lint heet Westerblokker. Dit zuidelijkste lint was in de periode 1850-1940, evenals nu, het dichtst bebouwd en vormt de eigelijke kern van het dorp Westerblokker.
Het dorp Westerblokker vormde in het verleden met het dorp Oosterblokker (nu gemeente Drechterland) de gemeente Blokker.

Westerblokker is, evenals Zwaag, van oudsher een agrarisch dorp. Ook hier gold dat rond 1890-1900 het grondgebruik in het dorp veranderde ten gunste van de tuinbouw. Met name rondom het noordelijke lint van het dorp Westerblokker (de Bangert) werden vanaf circa 1900 veel boomgaarden en kassen aangelegd.
Het centrum van het dorp Westerblokker bevindt zich langs het zuidelijke lint (Westerblokker), ter hoogte van de Kolenbergstraat.
In de periode 1850-1940 vond verdichting en verdere uitbreiding van de tweezijdige merendeels agrarische lintbebouwing langs het Koewijzend, de Bangert en Westerblokker plaats. Ook vond vervanging van oudere bebouwing in deze periode plaats.
De Kolenbergstraat, een verbindingsweg tussen het Koewijzend en Westerblokker, raakte vanaf circa 1880 (spaarzaam) bebouwd. Pas na 1950 zou langs de Kolenbergstraat, in aansluiting op de nieuwbouwwijk ten oosten hiervan (Florastraat en omgeving), op grote schaal bebouwing plaats vinden.
Na de Tweede Wereldoorlog vond er langs het Koewijzend, de Bangert en Westerblokker verdere verdichting, uitbreiding en vervanging van de lintbebouwing plaats. Eind jaren '70/begin jaren '80 werd de nieuwbouwwijk Kloosterhout aangelegd ten westen van de Kolenbergstraat, tussen Westerblokker en het Koewijzend in. In de jaren '80 volgde de aanleg van de nieuwbouwwijk Kersenboogerd ten zuiden van Westerblokker.
Door de aanleg van deze grootschalige nieuwbouwwijken werd een deel van het dorp (met name het lint Westerblokker) ingesloten door nieuwbouw.
Het oostelijk deel van het noordelijke bebouwingslint van Westerblokker (Bangert) bestaat heden ten dage nog steeds uitsluitend uit (agrarische)

lintbebouwing aan weerszijden van de weg. Hier heeft (nog) geen nieuwbouw achter de percelen plaats gevonden. Ook is met name in dit deel van het dorp Westerblokker de tuinbouw (en recent de bloemenkwekerij) nog steeds een belangrijke vorm van agrarische grondgebruik. Er bevinden zich in dit deel van het dorp dan ook veel boomgaarden en kassen.
(Zie afbeelding 25)

5.5 Verspreide bebouwing

De gemeente Hoorn kende in de periode 1850-1940 evenals nu weinig verspreid liggende bebouwing. Het merendeel van de bebouwing in het buitengebied behoorde in deze periode tot de dorpen Zwaag of Westerblokker, of tot één van de buurtschappen Bangert, Keern of De Hulk.
Het op kaartbeelden uit deze periode te onderscheiden buurtschap Bangert behoorde in feite echter tot het dorp Westerblokker. Het oostelijk deel van het noordelijk bebouwingslint van Westerblokker werd in de periode 1850-1940 namelijk ook wel als het buurtschap Bangert aangeduid, maar maakte in wezen deel uit van het dorp. (zie voorts 5.4 Westerblokker).
Het buurtschap Keern bestond uit tweezijdige lintbebouwing langs de uitvalsweg het Keern. De weg het Keern behoorde in de periode 1850-1940 tot de toenmalige gemeente Zwaag. Hierdoor werd het buurtschap Keern ook wel tot het dorp Zwaag gerekend.
Het buurtschap Keern kende in de periode 1850-1940 een verdere verdichting en uitbreiding van de lintbebouwing. In 1913 werd langs het Keern de watertoren gebouwd (1970 afgebroken) en vlak voor de Tweede Wereldoorlog werd aan de oostzijde van het Keern het eerste bejaardentehuis (Avondlicht) van Hoorn en omstreken gebouwd.
Het buurtschap De Hulk lag aan de zuidwestzijde van de gemeente Hoorn, op de grens met de huidige gemeente Wester-Koggenland. Dit buurtschap bestond in de periode 1850-1940 uit wat eenzijdige lintbebouwing langs de westzijde van de Westerdijk. In bovenstaande periode werd deze bebouwing nauwelijks verder uitgebreid en vond in feite alleen vervanging van bebouwing plaats. De bebouwing in de drie buurtschappen was overwegend agrarisch van aard.
Naast de bebouwing in de buurtschappen kende de gemeente Hoorn in de periode 1850-1940 alleen wat verspreid liggende bebouwing in de polders Grote Waal en Kleine Waal, langs de Schellinkhouterdijk en ten noorden van de Provinciale Weg S9 (toen nog Lage Weg geheten). Deze bebouwing was eveneens overwegend agrarisch van aard.
In 1927 werd ten noorden van de Berkhouterweg het Missiehuis (een groot klooster) gebouwd.

Na 1945 verdwenen de drie buurtschappen in naam van de kaart. Het buurtschap Bangert werd bij het dorp Westerblokker getrokken en het buurtschap Keern ging na circa 1970 voor een groot deel op in de nieuwbouw van Hoorn (de nieuwbouwwijk Risdam-Zuid grenst aan het Keern). Alleen aan de westzijde van het Keern is een deel van de oorspronkelijke bebouwing van het buurtschap bewaard gebleven.
Het buurtschap De Hulk is na 1945 geheel verdwenen. Van dit buurtschap resteert heden ten dage geen bebouwing meer. Wel heeft zich een nieuw buurtschap De Hulk gevormd ten westen van het oude, op grondgebied van de huidige gemeente Wester-Koggenland.
Van de overige verspreid liggende bebouwing is na 1945 weinig bewaard gebleven. Bij de aanleg van de nieuwbouwwijken in de polder Grote Waal en Kleine Waal in de jaren '70-'80, is de hier oorspronkelijk gelegen bebouwing afgebroken. Ook de bebouwing langs de Schellinkhouterdijk is eind jaren '70 afgebroken ten behoeve van de aanleg van het industrieterrein Hoorn 80. Alleen van de verspreid liggende bebouwing ten noorden van de Provinciale Weg resteert heden ten dage nog een deel.

Het Missiehuis ten noorden van Berkhouterweg is tot op heden ook bewaard gebleven en huisvest nu onder meer de GGD.

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Hoorn

De bebouwing in de binnenstad van Hoorn bestaat voor het grootste deel uit 16de-, 17de-, 18de- en begin 19de-eeuwse panden. Ook in kern oudere panden komen incidenteel nog voor.
Een deel van deze panden is nog merendeels oorspronkelijk (met name rondom het Rode Steen en langs de Grote Oost, de Veermanskade en het Ramen), terwijl een ander deel van de panden in de loop der eeuwen onder meer nieuwe voorgevels heeft gekregen. Met name langs de Grote Noord, Nieuwstraat, Nieuwsteeg, Lange Kerkstraat, Gedempte Turfhaven, Breed, Kleine Noord en Veemarkt bevinden zich veel in kern oudere panden met vernieuwde voorgevels.
Vooral onder de winkelwoonhuizen (de Grote Noord, Nieuwsteeg en Lange Kerkstraat zijn de belangrijkste winkelstraten in de binnenstad van Hoorn) zijn vaak in kern oudere panden met vernieuwde voorgevels te vinden. Daar de functie van Hoorn als streekverzorgend centrum vanaf circa 1900 sterk toenam, werden veel woonhuizen in de binnenstad in die tijd namelijk omgebouwd tot winkelwoonhuis. Hierbij werd veelal een nieuwe voorgevel geplaatst. Ook werd er incidenteel een geheel nieuw winkelpand gebouwd op een opengevallen plek in de binnenstad.
Belangrijke architecten die bij deze winkelbouw in Hoorn betrokken waren, zijn: A. Jacot, H.J. Cramer, H.J. Hermans, M.J.A. Lippits, P. Snel en A.C. Bleijs. De Hoornse architect Bleijs heeft overigens veel gebouwen ontworpen in Hoorn waaronder de HH. Cyriacus en Franciscus-kerk en haar pastorie aan de Grote Noord, het neo-renaissance winkelpand "De Gekroonde Jaagschuit" aan het Breed, de inmiddels afgebroken oude Parkschouwburg aan het Achterom en de likeurstokerij van de firma Schermer aan de Dubbele Buurt. Daarnaast zijn vele winkels en winkelpuien van zijn hand.
Ook de gemeente-architecten, een ambt dat Hoorn vanaf het begin van de 19de eeuw tot aan 1946 kende, waren betrokken bij nieuwbouw en verbouwingen in de stad. De gemeente-architecten hielden zich echter voornamelijk bezig met woningbouw en de bouw van gemeentelijke instellingen als scholen e.d. Maar ook bij de bouw van winkels assisteerden zij.
In chronologische volgorde kende Hoorn als gemeente-architect: Pieter Brouwer (tot 1817), Johannes van der Horst (1818-1833), Bastiaan Blanken (1834-1874), Arie de Kreuk (1874-1876), Gerrit Jan Hennink (1876-1896), Johannes van Reyendam Cz. (1900-1905), Jakob Faber (1905-1933), Marinus Westerink (1933-1940) en Willem Hendrik Wessel (1941-1946). Na 1946 werd de functie van gemeente-architect veranderd in die van directeur Openbare Werken.
Nu nog aanwezige voorbeelden in Hoorn van bouwwerken van gemeente-architecten zijn onder meer: de gemeentelijke school nr. 2 aan de Muntstraat van G.J. Hennink, de voormalige directeurswoning van de gasfabriek aan het Gerritsland eveneens van G.J. Hennink, een rijtje woonhuizen in chaletstijl aan de Oude Doelenkade van Joh. van Reijendam, de gemeentelijke gymnastiekschool aan het Achter de Vest van J. Faber en de voormalige mulo-school aan de Draafsingel eveneens van J. Faber.

Buiten de hierboven genoemde bebouwing bestaat de binnenstad van Hoorn voorts voornamelijk uit eenvoudige (woon)bebouwing.
Deze eenvoudige bebouwing valt onder te verdelen in bebouwing rondom het Achterom en de Nieuwe Noord, alwaar eenvoudige woonhuizen worden afgewisseld door kleine bedrijfjes. De bebouwing telt hier zowel één als twee bouwlagen. Dergelijke gemengde bebouwing (kleinschalige bedrijfspanden en eenvoudige woonhuizen) is ook terug te

vinden in de buurt van de Leliestraat, Mosterdsteeg en omgeving. Incidenteel komt er ook nieuwbouw tussen de veelal 19de- en begin 20ste-eeuwse bebouwing in deze buurten voor.
Voorts is er in de binnenstad voormalige vissersbebouwing te vinden in de buurt van de haven en wel in de steegjes rondom de Italiaanse Zeedijk en de Vismarkt en bij Achter op 't Zand. Deze voormalige vissers-woningen zijn veelal één bouwlaag hoog onder zadeldaken en eenvoudig van aard. Langs de Italiaanse Zeedijk en de Paardensteeg bevindt zich echter op grote schaal na-oorlogse nieuwbouw. De bebouwing aan de Nieuwendam en de Vismarkt zelf is echter wat groter van schaal en bestaat voornamelijk uit 19de-eeuwse woonhuizen van twee bouwlagen onder schilddaken. Op het eilandje in de haven hiertegenover (Bierkade/Venidse) bevinden zich 19de- en 20ste-eeuwse kaaspakhuizen (van drie of meer bouwlagen) welke worden afgewisseld met eenvoudige en lage woonbebouwing.
Een derde categorie eenvoudige bebouwing in de binnenstad van Hoorn betreft de kleinschalige arbeiderswoningen welke onder meer langs de Gedempte Appelhaven, Gerritsland, Achter de Vest, Noorderstraat, Baanstraat e.d. zijn te vinden. Deze voormalige arbeiderswoningen dateren voornamelijk uit de tweede helft van de 19de eeuw en zijn één bouwlaag hoog onder zadel- of schilddak. Enkele van deze kleine arbeiderswoningen zijn heden ten dage per twee samengetrokken tot één groter woonhuis. Tussen de voormalige arbeiderswoningen aan de Gedempte Appelhaven bevindt zich ook wat nieuwbouw.
Langs de Gasfabriekstraat en Henningstraat is na de afbraak van de voormalige gasfabriek alhier (1989) een grootschalig woningbouwcomplex ontstaan. De bebouwing langs de Vollerswaal bestaat heden ten dage ook vrijwel geheel uit nieuwbouw, kleinschalig van karakter en veelal maar één of twee bouwlagen hoog.
Ook verder in de stad komt er incidenteel of soms wat grootschaliger (bijvoorbeeld winkelcomplex de Blauwe Steen) nieuwbouw tussen de bestaande bebouwing voor. Maar al met al is het karakter van de bebouwing in de binnenstad van Hoorn nog merendeels 17de-, 18de- en 19de-eeuw.

De uitbreidingen uit de periode 1850-1940 buiten de singels van de stad hebben voornamelijk het karakter van woonbebouwing. Alleen het station, net ten noorden van het Noorderplantsoen, en het industrieterrein Van Aalstweg vormen hierop een uitzondering.
Het in 1884 gebouwde NS-station Hoorn (hoofdgebouw is twee bouw-lagen hoog onder schilddak) is heden ten dage nog vrijwel geheel intact aanwezig. Wel zijn er in de loop der jaren meerdere bijgebouwen rondom het station verrezen (merendeels na-oorlogs), waaronder een busremise e.d.
Op het rond 1920-'25 aangelegde industrieterrein Van Aalstweg bevindt zich nog een enkel gebouw uit de MIP-periode. (bv. Keern 44, een klein fabriekje met het fabrieksdeel onder zaagdak). Verder is de bebouwing op het industrieterrein voornamelijk na-oorlogs.
Rondom de Venenlaan en omgeving liggen veel woningbouwcomplexen welke in de jaren 1909 tot circa 1923 alhier zijn gebouwd. Deze woningbouwcomplexen (veelal één bouwlaag hoog onder zadeldaken) zijn nog merendeels intact, al zijn wel vaak de vensterindelingen (ramen, deuren e.d.) gewijzigd. Het meest authentieke complex is nog het eerste woningbouwcomplex van Hoorn, Venenlaan 25-87, dat in 1909-'11 gebouwd werd in opdracht van woningbouwvereniging Arbeidersbelang. Bij dit rondom twee pleintjes gelegen complex zijn de gevels en de indelingen van de huizen nog oorspronkelijk.
De bebouwing langs de Draafsingel, Johan Messchaertstraat, Eikstraat, Molenkruitstraat en een gedeelte van de J.P. Coenstraat betreft gevarieerde middenstandswoningbouw van veelal twee of meer onder één kap (twee bouwlagen hoogte). Deze bebouwing dateert voornamelijk uit de jaren

'20-'30 van deze eeuw. Daarnaast komt er langs de Draafsingel ook een enkele pré-stedelijke woning (één bouwlaag onder zadeldak) voor evenals een enkele vrijstaande witte villa uit het eind van de 19de eeuw, begin 20ste eeuw.
Langs de Johan Messchaertstraat en op de hoek met de Draafsingel bevinden zich een viertal scholen. De meest opvallende daarvan is de voormalige Rijks-HBS (nu scholengemeenschap "West-Friesland") aan de Johan Messchaertstraat 5, welke in 1909-'10 in neo-renaissance stijl is gebouwd en twee bouwlagen onder schilddak telt.
De bebouwing langs de voormalige uitvalsweg de Koepoortsweg wordt gekarakteriseerd door een afwisseling van (eenvoudige) pré-stedelijke bebouwing van één bouwlaag onder schilddak met woningbouw uit het begin van deze eeuw van één of twee bouwlagen. Ook komen er langs de Koepoortsweg enkele aan elkaar geschakelde herenhuizen voor (in het begin van de Koepoortsweg) evenals enkele vrijstaande (kleine) villa's met vakwerkstijl-elementen. Aan de westzijde van de Koepoortsweg bevindt zich een nieuw gebouwd, grootschalig bejaardentehuis.
De bebouwing rondom de Merensstraat betreft eenvoudige woningbouw uit het begin van deze eeuw en een woningbouwcomplex uit 1920-'21. Deze bebouwing van voornamelijk één bouwlaag hoogte kent geen voortuinen en ligt direct aan de straat. De bebouwing is nog merendeels intact, al zijn wel soms de gevels gewijzigd (ramen/deuren) e.d.
De bebouwing langs de Tweeboom- en Drieboomlaan bestaat uit eenvoudige woonbebouwing van één of twee bouwlagen hoogte onder mansardekappen, zadeldaken of platte daken. Een deel van de bebouwing is vrijstaand (merendeels de eenvoudige woonhuizen van één bouwlaag onder mansardekap) en een deel van de bebouwing bestaat uit twee of meer onder één kap woningen. Vrijwel alle woningen hebben voortuintjes.
Aan het einde van de Drieboomlaan, op de hoek met de Liornestraat, bevindt zich een woningbouwcomplex. Dit in 1922 gebouwde woningbouwcomplex ligt rondom een pleintje en omvat woningen van één bouwlaag hoogte onder zadeldaken met wolfseind.
De bebouwing langs de westelijke uitvalsweg het Keern bestaat aan de oostzijde uit vrijstaande woonhuizen van één of twee bouwlagen hoogte, merendeels daterend uit het begin van deze eeuw. Aan de westzijde van het Keern bevindt zich nog steeds het voormalige Rijkslandbouwproefstation, dat in 1901 in neo-renaissancestijl is gebouwd en anderhalf tot twee bouwlagen onder langgerekt zadeldak telt. Er heeft zich op dit stuk van het Keern verder vrijwel geen nieuwbouw voorgedaan.
De vóór-oorlogse bebouwing in de buurt van de Westersingel en de Lambert Meliszweg bestaat uit luxere middenstandsbebouwing uit de jaren '20-'30 van deze eeuw, bestaande uit twee onder één kap woonhuizen van twee bouwlagen hoogte. Na de Tweede Wereldoorlog is in dezelfde stijl deze wijk verder volgebouwd.
Al de hierboven besproken MIP-uitbreidingen buiten de singelgrachten van Hoorn zijn na 1945 ingebouwd geraakt in de nieuwbouwuitbreidingen van de stad.

Een deel van de binnenstad van Hoorn kent sinds 1970 de status van beschermd stadsgezicht. Tot de in de bescherming opgenomen gebieden behoren het havenkwartier, het Grote Oost en de Rode Steen, de stadsdelen aan weerszijden van de oorspronkelijke loop van de Gouw (Nieuwstraat, Ramen, Gedempte Turfhaven e.d.) en het noordelijk stadsdeel ten zuiden van de Spoor- en Draafsingel.
De winkelstraat het Grote Noord valt buiten het beschermd stadsgezicht.

6.2 Zwaag

De tweezijdige lintbebouwing in het dorp Zwaag bestaat heden ten dage uit een afwisseling van (voormalige) agrarische bebouwing en nieuwere

woonhuizen. De agrarische bebouwing dateert voornamelijk uit de periode 1850-1940 en is deels nog in gebruik ten behoeve van de agrarische sector (met name tuinbouw) en is deels verbouwd tot woonhuis. Deze agrarische bebouwing bestaat uit stolpboerderijen en enkele kop-romp boerderijen. Daarnaast komen er vrijstaande tuinderswoningen van één bouwlaag onder zadel- of schilddak in het dorp voor. Niet alle (voormalige) agrarische bebouwing is nog intact, veelal hebben er wijzigingen in de gevels plaatsgevonden.
Tussen deze agrarische lintbebouwing in, welke oorspronkelijk het dorpsbeeld van Zwaag bepaalde, staan na-oorlogse woningen van één bouwlaag onder zadel- of schilddak, veelal vrijstaand en tamelijk luxe uitgevoerd. Deze woningen staan met name aan de westzijde van het dorp en zijn gebouwd ter vervanging van oudere panden of als verdichting van het bebouwingslint.
Het oostelijk deel van het bebouwingslint van Zwaag is nog het meest oorspronkelijk, met nog veel (voormalige) boerderijen en weinig nieuwbouw ter vervanging of verdichting.
De nieuwbouw van de nieuwbouwwijken Risdam-Noord en Risdam-Zuid, welke aan de westzijde van het dorp respectievelijk ten noorden en ten zuiden van de Dorpsstraat zijn gelegen, komt ook incidenteel in het bebouwingslint van Zwaag naar voren.
De wegsloten welke het dorp Zwaag oorspronkelijk kende, zijn heden ten dage aan beide zijden van de weg gedempt.
De meest opvallende en karakteristieke bebouwing uit de MIP-periode in het dorp Zwaag zijn het voormalige haltegebouw "Zwaag" (Dorpsstraat 85) uit 1886 van ir. A.J. Krieger, het voormalige gemeentehuis met school en onderwijzerswoning bestaande uit twee bouwlagen onder schilddak en gebouwd in 1869-'70 naar ontwerp van P. Mager (Dorpsstraat 131/133) en de katholieke Sint Martinus-kerk aan de Pastoor Nuyenstraat 3 uit 1932-'33 naar ontwerp van J.A.M. Bekkers met de naastgelegen kapel met Lourdes-grot uit 1882.
Daarnaast zijn opvallend in het dorpsbeeld de 16de-eeuwse Hervormde kerk aan de Kerkelaan, de recent gebouwde gevangenis "Mariënweide" aan de noordzijde van het dorpslint, welke wordt omgeven door veel nieuwbouw van het bedrijventerrein "Westfrisia" en de wat oudere industriebebouwing (nu veelal in gebruik als winkel- of opslagruimte) op het voormalige veilingterrein van B. en O.

6.3 Westerblokker

De tweezijdige lintbebouwing langs het lint Bangert/Koewijzend is nog overwegend agrarisch van aard.
Met name langs de Bangert bestaat de bebouwing nog merendeels uit (eenvoudige) tuinderswoningen van één bouwlaag onder zadel- en/of schilddak. Veel van deze tuinderswoningen dateren uit het begin van de 20ste eeuw. Achter deze tuinderswoningen liggen veelal schuren en kassen. Ook komen er incidenteel enkele oudere (tweede helft 19de eeuw) voormalige landarbeiderswoningen, van één bouwlaag onder zadeldak met noklijn parallel aan de weg, in het lint voor. De bebouwing aan de noordzijde van het lint wordt door een wegsloot van de weg gescheiden. Aan de zuidzijde van het lint komt geen wegsloot voor.
Incidenteel heeft er na 1945 ook nieuwbouw in deze tweezijdige lintbebouwing plaatsgevonden. Deze nieuwbouw bestaat voornamelijk uit vrijstaande woonhuizen van één bouwlaag (voor de tuinders) en diende voornamelijk ter vervanging van oudere bebouwing. Langs het Koewijzend heeft er ook wel nieuwbouw ter verdichting en uitbreiding van het lint plaatsgevonden.
Ten noorden en ten zuiden van het Koewijzend zijn er vanaf de jaren '70 van deze eeuw nieuwbouwwijken verrezen. Deze nieuwbouwwijken komen met name ten noorden van het Koewijzend enigzins tussen de lintbebouwing door naar voren.

De tweezijdige lintbebouwing langs het lint Westerblokker is wat gedifferentieerder van aard. Hier komen zowel boerderijen, tuinderswoningen, villa-achtige woonhuizen als notabelenwoningen uit de periode 1850-1940 in het bebouwingslint voor. Daarnaast heeft er nieuwbouw tussen deze oudere bebouwing plaatsgevonden ter vervanging, uitbreiding en verdichting van de lintbebouwing.
De oudere bebouwing bestaat uit merendeels nog redelijk gave stolpboerderijen (veelal rijk gedetailleerd), tuinderswoningen van één bouwlaag onder zadel- of schilddak en notabelenwoningen van één bouwlaag onder zadel- of schilddak. De bebouwing hier is rijker van karakter dan in Zwaag of langs de Bangert.
De na-oorlogse nieuwbouw, veelal bestaande uit (vrijstaande) woonhuizen van één bouwlaag onder zadel- of schilddak, heeft overal in het bebouwingslint plaatsgevonden met een concentratie aan de westzijde van het dorp.
De oostzijde van het dorp is nog het meest oorspronkelijk van karakter, met merendeels intact zijnde boerderijen en notabelenwoningen en relatief weinig nieuwbouw.
Langs de Kolenbergstraat bevinden zich enkele eenvoudige voormalige landarbeiderswoningen van één bouwlaag onder zadeldak met noklijn parallel aan de weg en enkele eenvoudige tuinderswoningen. Verder is de bebouwing in deze straat opgevuld met het type woonhuis van de daarachter gelegen nieuwbouwwijken.
Tot de opvallendste bebouwing in het dorp Westerblokker behoren de in aanleg 16de-eeuwse Hervormde kerk op de hoek Westerblokker/ Kolenbergstraat welke in 1864 na een brand opnieuw werd opgebouwd en de katholieke kerk met pastorie Sint Michael de Aartsengel van Th. Molkenboer uit 1855 (Westerblokker 44/46) welke nu in gebruik is als tapijthal. Daarnaast komen er in het gehele dorp incidenteel nog zeer intact zijnde en beeldbepalende boerderijen, villa-achtige woonhuizen en notabelenwoningen voor.
Het dorp Westerblokker kent heden ten dage geen wegsloten meer.

6.4 Verspreide bebouwing

De verspreide bebouwing in het buitengebied van Hoorn is heden ten dage voor een groot deel ingesloten door de zich in snel tempo uitbreidende nieuwbouwwijken van Hoorn.
Langs het Keern is, met name aan de westzijde, nog wat van de oorspronkelijke bebouwing terug te vinden. Dit betreffen eenvoudige, veelal vrijstaande woonhuizen en voormalige landarbeiderswoningen van één bouwlaag onder zadel- of schilddak. Ook komt er een enkele stolpboerderij langs het Keern voor. Al deze objecten dateren uit de periode 1850-1940 en zijn merendeels niet meer volledig intact.
De bebouwing langs het Keern wordt aan de oostzijde begrensd door woningen van de nieuwbouwwijken Risdam-Noord en Risdam-Zuid.
Op de hoek van het Keern en de Geldelozeweg is opvallend gelegen het verzorgingstehuis Avondlicht. Het huidige, grootschalige gebouw dateert uit de jaren '70 van deze eeuw.
Met uitzondering van het Missiehuis, wat bebouwing ten noorden van de Provinciale Weg S9 en een gemaal ten zuidwesten van de nieuwbouwwijk Grote Waal, kent de gemeente Hoorn geen verspreide bebouwing meer in het buitengebied. De overige bebouwing in het buitengebied behoort tot de dorpen Zwaag of Westerblokker of tot de grootschalige nieuwbouwwijken rondom Hoorn of het industrieterrein Hoorn '80.
De bebouwing ten noorden van de Provinciale Weg S9 bestaat uit enkele niet meer geheel gave stolpboerderijen uit de MIP-periode afgewisseld door nieuwbouw agrarische bedrijven. Het vrij liggende gemaal in het zuidwesten van de gemeente is het gemaal Westerkogge (De Hulk 16) uit 1874, dat diende ter afwatering van de Polder Westerkogge. Momenteel is er een restaurant in het gemaal gevestigd.

Het in de bocht van de Provinciale Weg S9 en het Keern gelegen Missiehuis (Blauwe Berg 5) is een groot voormalig kloostercomplex op een samengestelde plattegrond en dateert uit 1927. Het hoofdgebouw van het complex is drie bouwlagen hoog onder schilddaken en wordt omgeven door enkele bijgebouwen als een kapel, boerderij e.d. Het geheel doet nu dienst ten behoeve van allerlei gemeentelijke instellingen.

7. Stedebouwkundige typologie

De stedebouwkundige typologie geeft in kaart weer het karakter van de uitbreidingen en ontwikkelingen van de stad Hoorn in de periode 1850-1940 buiten de oude stadsstructuur.
Hierbij diende als basis voor de terminologie en arceringen, de publicatie: *Stedebouwkundige ontwikkelingen (1850-1940)*, Zeist 1987.

Aangezien Hoorn in de periode 1850-1940 slechts op kleine schaal uitbreiding en ontwikkeling van de bebouwing buiten de oude stadsstructuur (hier de voormalige stadsomwalling) heeft meegemaakt, is de stedebouwkundige typologie voor Hoorn summier.

Het stedelijk ingericht gebied Algemeen.
Tot deze categorie behoren de woningbouwcomplexen rondom de Merensstraat en de Venenlaan en J.P. Coenstraat, welke vanaf 1909 alhier complex-gewijs gebouwd werden.
De voornamelijk aaneengesloten bebouwing van deze woningbouwcomplexen is planmatig ontwikkeld en kent een eenvoudig stratenpatroon met stenen straten en vrijwel geen voortuinen en/of plantsoenen.

Het niet-stedelijk ingericht gebied Algemeen.
Tot deze categorie behoort de bebouwing langs weerszijden van de Koepoortsweg, de Tweeboomlaan en de Drieboomlaan, de bebouwing langs de noordzijde van de Draafsingel en de Spoorsingel, de bebouwing langs de oostzijde van het Keern en de bebouwing ten westen van de stad, rondom de Westersingel en Lambert Meliszweg.
De bebouwing rondom de Koepoortsweg, Tweeboomlaan en Drieboomlaan is vanaf circa 1890 merendeels zonder vooropgezet plan aangelegd en bestaat uit eenvoudige woonbebouwing langs een op de préstedelijke structuur geënt stratenpatroon, merendeels voorzien van voortuinen.
De bebouwing langs de noordzijde en ten noorden van de Draafsingel en Spoorsingel is eveneens vanaf circa 1890 zonder vooropgezet plan ontwikkeld en bestaat uit eenvoudige woonbebouwing afgewisseld door middenstandsbebouwing en herenhuizen van veelal twee of meer onder één kap.
De bebouwing ten oosten van het beginstuk van het Keern bestaat uit vrijstaande woonhuizen welke hier vanaf circa 1900 zonder vooropgezet plan werden aangelegd. Deze huizen liggen langs een oude uitvalsweg en worden ruim door tuinen omgeven.
De bebouwing aan de westzijde van de stad, langs de Westersingel en Lambert Meliszweg, is vanaf de jaren '20-'30 van deze eeuw aangelegd. Dit wijkje met middenstandsbebouwing van twee of meer onder één kap, is echter pas na de Tweede Wereldoorlog voltooid. Tot aan 1940 raakte slechts de Westersingel en een deel van de Lambert Meliszweg en de B. de Vriesstraat bebouwd.

Industriegebieden.
Tot de categorie industriegebieden behoren het in 1884 buiten de stadssingels aangelegde station en haar omgeving (met spoorwegemplacement e.d.) en een deel van het industrieterrein Van Aalstweg dat vanaf circa 1925 aan de noordzijde van de stad, ten oosten van het Keern, werd aangelegd. Dit industriegebied was in 1940 slechts voor een klein deel bebouwd en werd na 1945 sterk uitgebreid.

Groene gebieden.
Tot de categorie groene gebieden behoren de plantsoenen ten noorden van de binnenstad, welke in respectievelijk 1884 (Noorderplantsoen) en 1885 (Oosterplantsoen) op de plek van de voormalige stadsomwalling

(en deels op de plek van de singelgrachten) werden aangelegd.
Ook de begraafplaatsen van Hoorn welke in de periode 1850-1940 werden aangelegd behoren tot deze categorie. Dit betreft de katholieke begraafplaats van A.C. Bleijs uit 1872 aan de Drieboomlaan en de Algemene begraafplaats uit circa 1900 op de hoek van het Dampten en het Keern.
Het Wilhelminaplantsoen, gelegen ten noordoosten van de binnenstad van Hoorn (bij de Emmalaan) en aangelegd vlak vóór 1940 behoort ook tot de categorie groene gebieden.

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van objecten en complexen uit de periode 1850-1940 in de gemeente Hoorn is naast gaafheid, detaillering en situering, gekeken naar de lokaal- en/of architectuur-historische waarde van de objecten. Ook de onderlinge relatie van bepaalde panden was een criterium bij de inventarisatie.
Objecten als kerken, pastorieën, scholen, begraafplaatsen, raadhuizen, stations, postkantoren e.d. zijn bij redelijke gaafheid altijd geïnventariseerd vanwege hun historisch-functionele waarde.

Een stedebouwkundige typologie is voor de gemeente Hoorn summier gemaakt, daar de gemeente in de periode 1850-1940 weinig stedebouwkundige uitbreidingen en ingrepen heeft ondergaan.

Geraadpleegde werken

Arbeidersbelang 50 jaar, Hoorn 1956.

Beemster, S., *Zwaag in oude ansichten*, Zaltbommel 1975.

Beschrijving van de provincie Noord-Holland, behorende bij de Waterstaatskaart, directie Algemene Dienst van de Rijkswaterstaat, 's-Gravenhage 1950.

De bodem van Noord-Holland, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen 1974.

Braasem, W.A. en H.O.J. de Ruyter de Wildt, *Hoornse Herinneringen*, Hoorn 1972.

Braasem, W.A. en H.O.J. de Ruyter de Wildt, *Toen Hoorn nog Oud-Hoorn was...*, Hoorn 1980.

Don, Peter, *Kunstreisboek Noord-Holland*, Zeist 1987.

Gulik, J. van der en G. van der Zel, *Hoorn in oude ansichten*, Zaltbommel 1978.

Gulik, J. van der en G. van der Zel, *Hoorn in oude ansichten*, deel 2, Zaltbommel 1979.

Gulik, J. van der, *Blokker in oude ansichten*, deel 2, Zaltbommel 1980.

Hoorn; huizen, straten, mensen; momenten uit de geschiedenis van monumenten, Hoorn 1982.

Koeman, C., *Blokker in oude ansichten*, Zaltbommel 1971.

Kok, J., *Stoomtrams rond Hoorn*, Schoorl 1982.

Kooiman, D., *De zeeweringen en waterschappen van Noordholland*, 3de uitgave, Alphen aan den Rijn 1936.

Kuyper, J., *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

Landschapsonderzoek Noord-Holland, deel D: West-Friesland, Provincie Noord-Holland, dienst Ruimte en Groen, Haarlem 1988.

Onderdak in Hoorn; een impressie van 75 jaar sociale woningbouw, samengesteld door R. ter Hofstede, Hoorn 1981.

Pannekeet, Jan, *De (mogelijke) betekenis van alle Noordhollandse plaatsnamen van Aagtdorp tot Zwanenburg*, Hoorn 1988.

Room, H.J., *Kroniek van Hoorn 1850-1931*, Hoorn 1932.

Saaltink, H.W., *Hoorn in kaart*, Hoorn 1981.

Schipper, J., *Van blauwe reiger tot ooievaar; de historie van Zwaag*, Zwaag 1973.

Smook, Rudger A.F., *Binnensteden veranderen, atlas van het ruimtelijk veranderingsproces van Nederlandse binnensteden in de laatste anderhalve eeuw*, Zutphen 1984.

Vries, mr. G. de, *De Zeeweringen en Waterschappen van Noord-Holland*, Haarlem 1864.

Databank bevolkingsgegevens, Instituut voor sociale geografie van de Universiteit van Amsterdam.

Tabel

Bevolkingsgegevens van de voormalige gemeenten Hoorn, Berkhout, Blokker en Zwaag in de periode 1850-1940.

Hoorn

Jaartal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			**8.369**
1860			**9.458**
1870			**9.447**
1875			**9.616**
1880			**10.362**
1890	5.569	5.357	**10.926**
1900	5.417	5.333	**10.804**
1910	5.439	5.621	**11.060**
1920	5.660	5.832	**11.492**
1925	5.687	6.041	**11.728**
1930	5.925	6.124	**12.049**
1940			**12.988**

Berkhout

Jaartal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			**1.734**
1860			**1.856**
1870			**2.034**
1875			**2.158**
1880			**2.331**
1890	1.190	1.175	**2.365**
1900	1.160	1.183	**2.343**
1910	1.171	1.158	**2.329**
1920	337	1.280	**2.617**
1925	1.357	1.339	**2.696**
1930	1.455	1.386	**2.841**
1940			**3.035**

Blokker

Jaartal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			**1.234**
1860			**1.517**
1870			**1.647**
1875			**1.641**
1880			**1.609**
1890	791	828	**1.619**
1900	843	866	**1.709**
1910	903	951	**1.854**
1920	1.037	1.106	**2.143**
1925	1.050	1.068	**2.118**
1930	1.174	1.153	**2.327**
1940			**2.340**

Zwaag

Jaartal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			**1.526**
1860			**1.799**
1870			**1.079**
1875			**1.160**
1880			**1.154**
1890	522	549	**1.071**
1900	552	517	**1.069**
1910	554	524	**1.078**
1920	643	605	**1.248**
1925	689	645	**1.334**
1930	860	796	**1.656**
1940			**1.931**

Bron:
Databank bevolkingsgegevens, Instituut voor sociale geografie, Universiteit van Amsterdam.

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland; PPD Noord-Holland 1987, gemeente door auteur ingetekend.

2. Gemeente Hoorn in 1858; Militaire Topografische Kaart, kaart 19. Verkend 1858, gegraveerd 1864.

3a. Voormalige gemeente Hoorn 1866; J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

3b. Voormalige gemeente Zwaag 1869; J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

3c. Voormalige gemeente Blokker 1865; J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

3d. Voormalige gemeente Berkhout 1866; J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

4. Gemeente Hoorn rond 1900; *Historische Atlas Noord-Holland*, Den Ilp 1989. Kaartbeelden 247, 263 en 264. Verkend in respectievelijk 1877, 1895 en 1894. Gedeeltelijk herzien in respectievelijk 1907, 1904 en 1899.

5. Gemeente Hoorn 1943; Army Map Service, M831, blad 340, Washington D.C., 1943.

6. Gemeente Hoorn 1983; Topografische kaart 1983.

7. MIP-deelgebieden; door auteur ingetekend op topografische kaart 1983.

8. De bodem van de gemeente Hoorn; door auteur getekend op basis *De bodem van Noord-Holland*, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen 1974.

9. Wegen in de gemeente Hoorn rond 1850; door auteur getekend.

10. Wegen in de gemeente Hoorn rond 1940; door auteur getekend.

11. Wegen in de gemeente Hoorn anno 1991; door auteur getekend.

12. Wateren in de gemeente Hoorn rond 1850; door auteur getekend.

13. Wateren in de gemeente Hoorn rond 1940; door auteur getekend.

14. Wateren in de gemeente Hoorn anno 1991; door auteur getekend.

15. Dijken in de gemeente Hoorn rond 1850; door auteur getekend.

16. Dijken in de gemeente Hoorn rond 1940; door auteur getekend.

17. Dijken in de gemeente Hoorn anno 1991; door auteur getekend.

18. Spoor- en tramlijnen in de gemeente Hoorn; door auteur getekend.

19. De stad Hoorn anno 1869; J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

20. De stad Hoorn rond 1900; getekend door P. van Dijk. Uit: H.W. Saaltink, *Hoorn in kaart*, Hoorn 1981.

21. De stad Hoorn in 1930; copie van een bij de gemeente Hoorn ingeziene kaart, getekend 1918, herzien 1930.

22. De stad Hoorn in 1989; deel van een plattegrond uitgegeven door de gemeente Hoorn, oktober 1989.

23. Uitbreidingsplan Hoorn 1908, door J. van Hasselt en De Koning; H.W. Saaltink, *Hoorn in kaart,* Hoorn 1981.

24. Uitbreidingsplan Hoorn 1932-'33, door Wieger Bruin; H.W. Saaltink, *Hoorn in kaart,* Hoorn 1981.

25. Plattegrond Zwaag en Westerblokker; deel van een plattegrond uitgegeven door de gemeente Hoorn, oktober 1989.

26. Stedebouwkundige typologie gemeente Hoorn.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

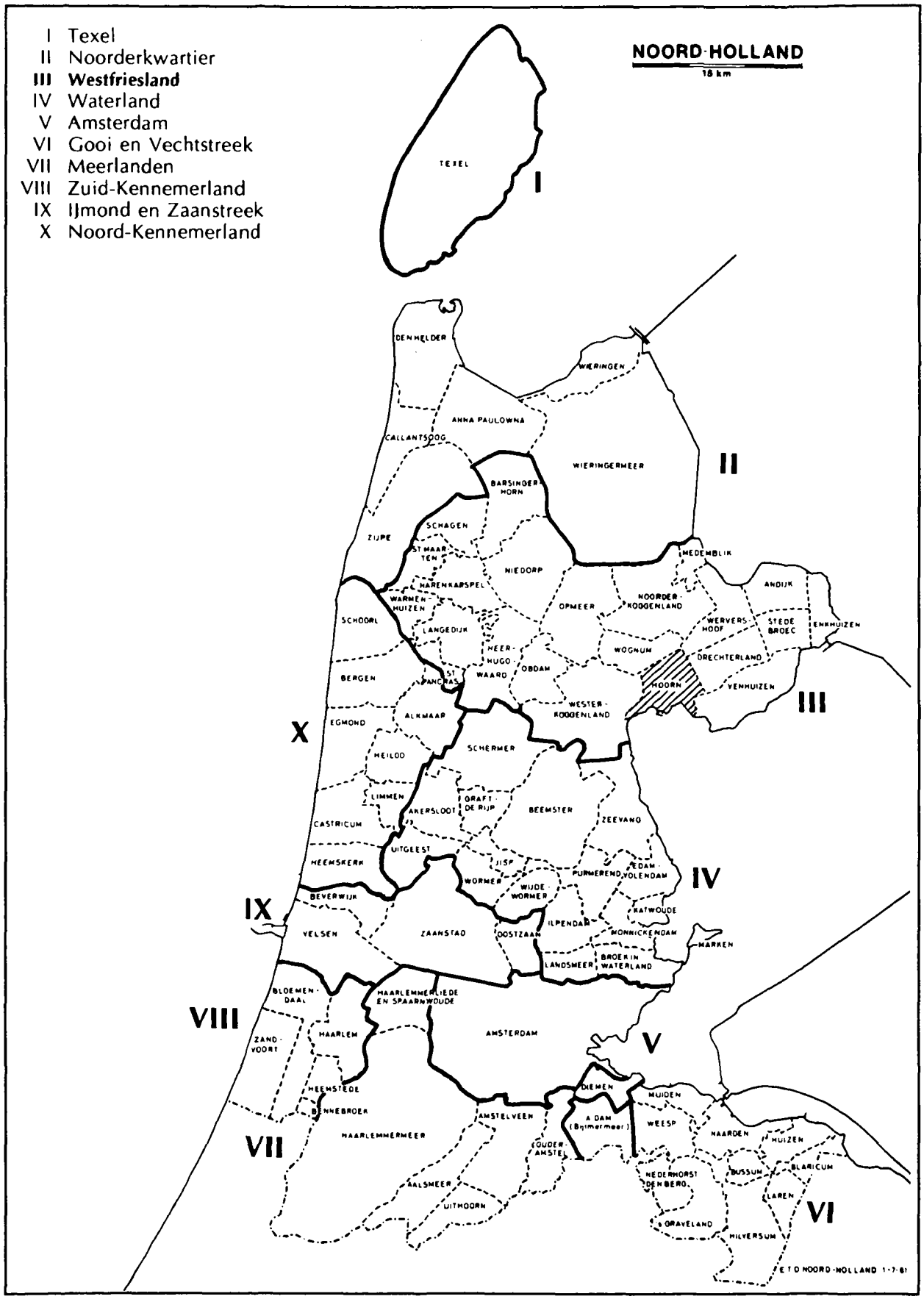

2. Gemeente Hoorn 1858

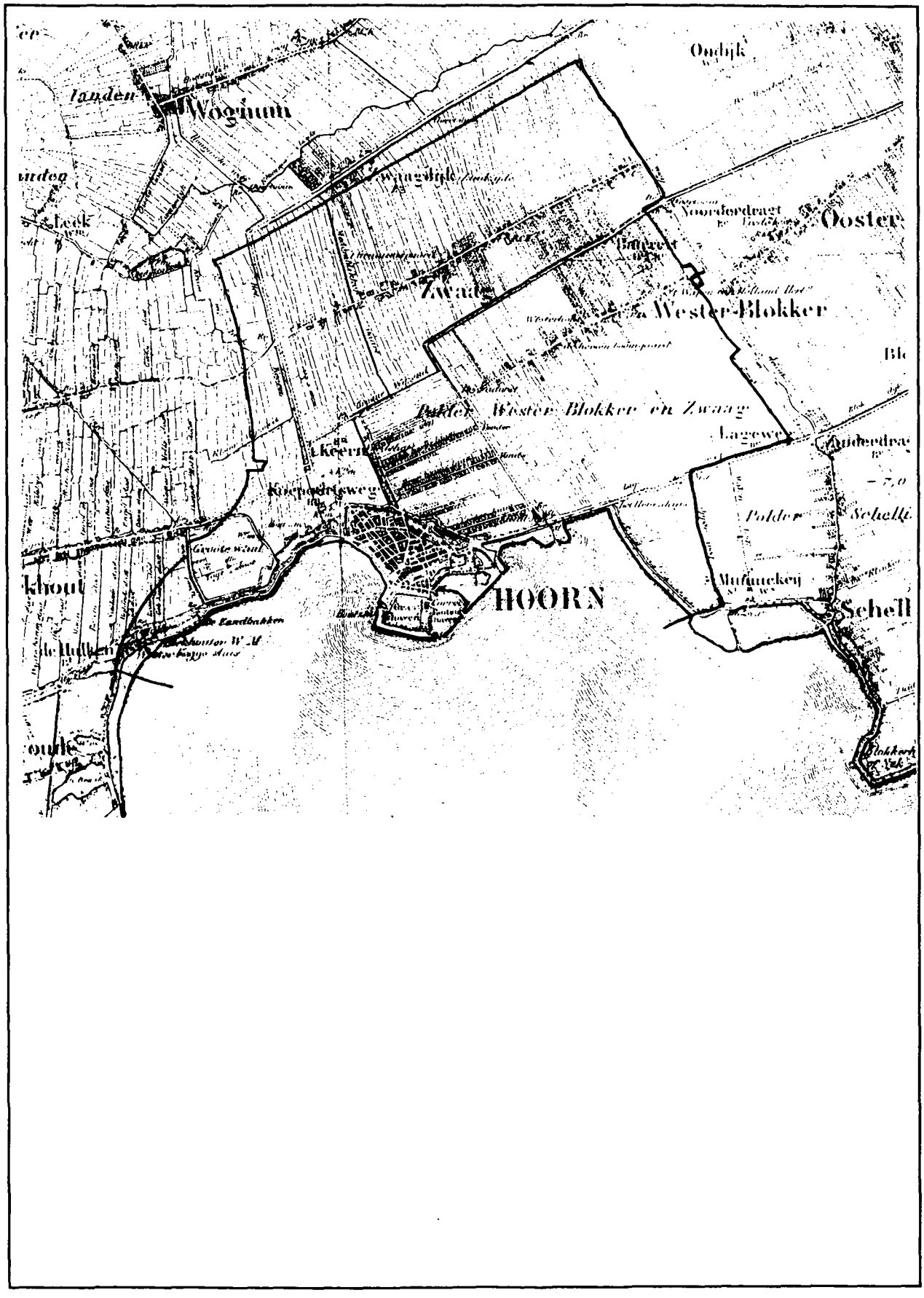

3a. Voormalige gemeente Hoorn 1866

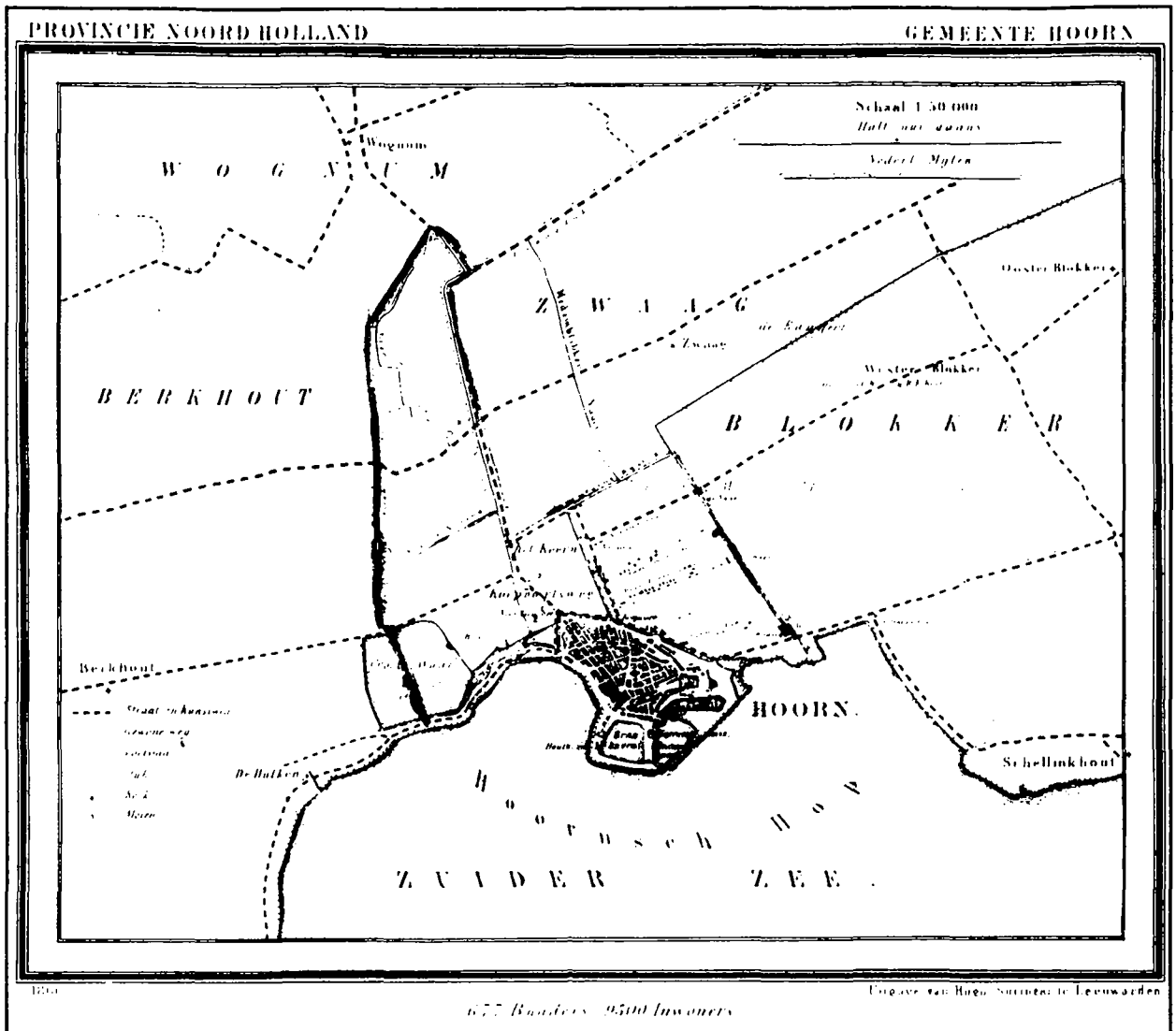

677 Bunders 9500 Inwoners

3b. Voormalige gemeente Zwaag 1869

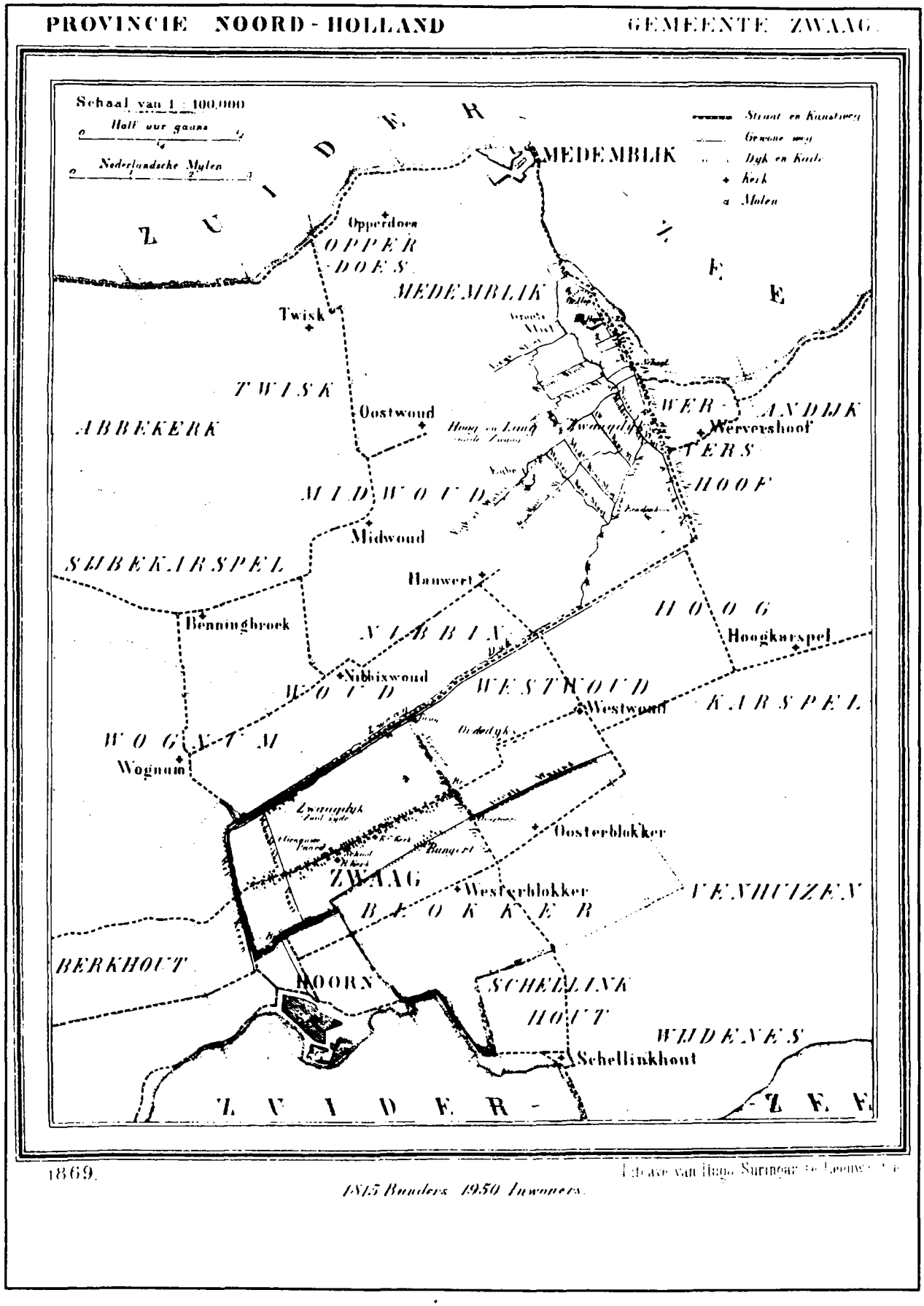

3c. Voormalige gemeente Blokker 1865

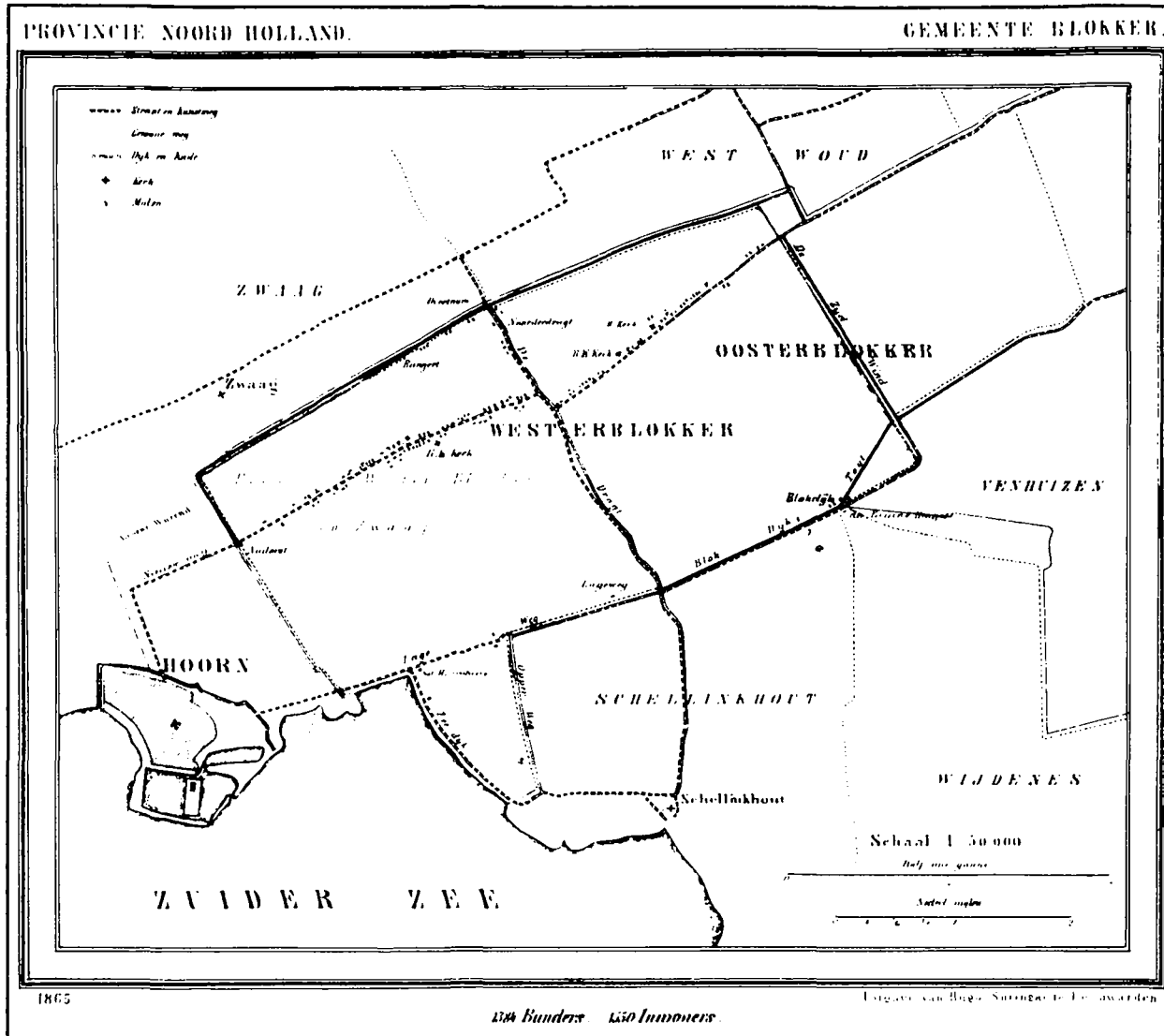

1384 Bunders 1350 Inwoners

3d. Voormalige gemeente Berkhout 1866

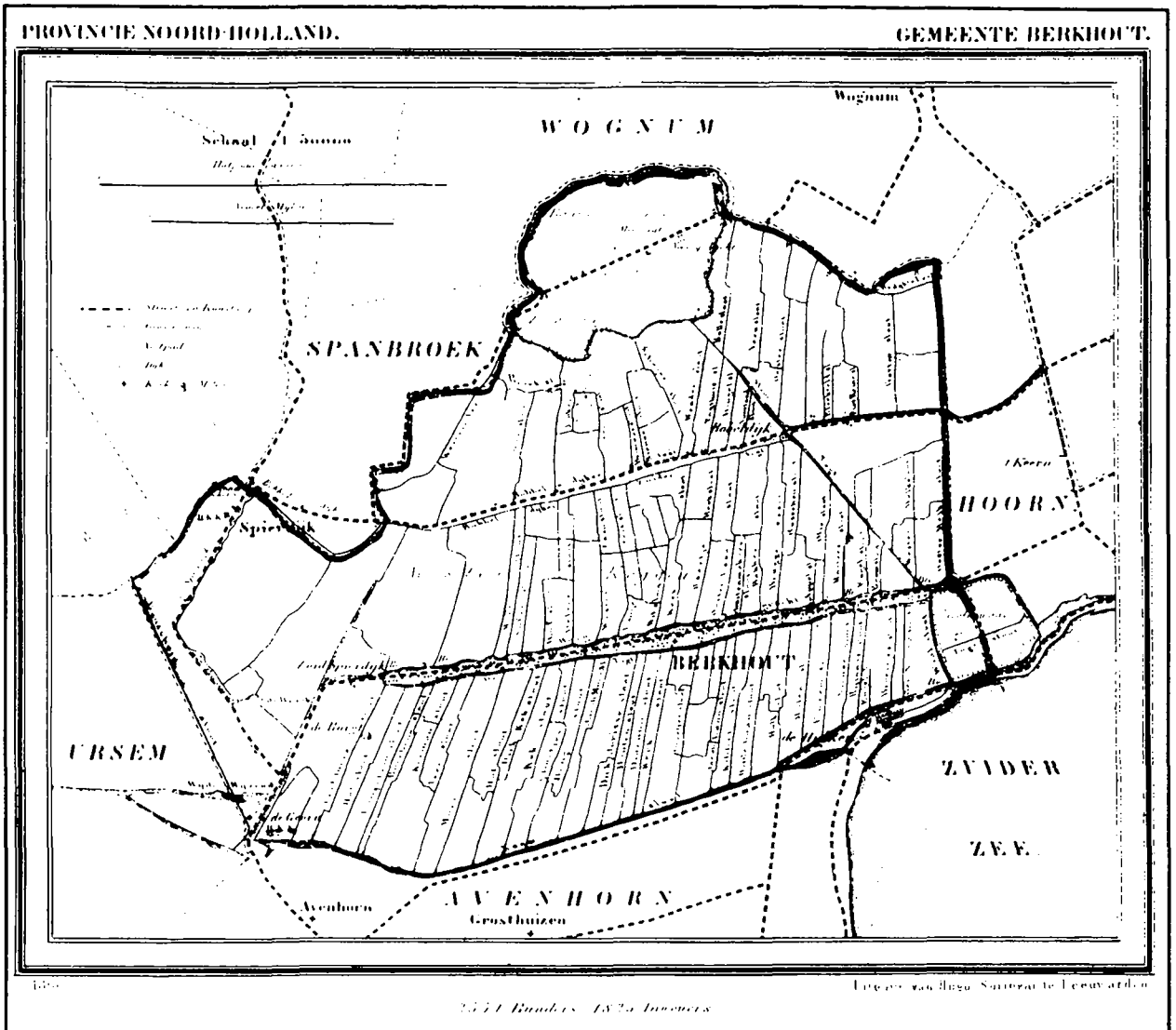

4. Gemeente Hoorn rond 1900

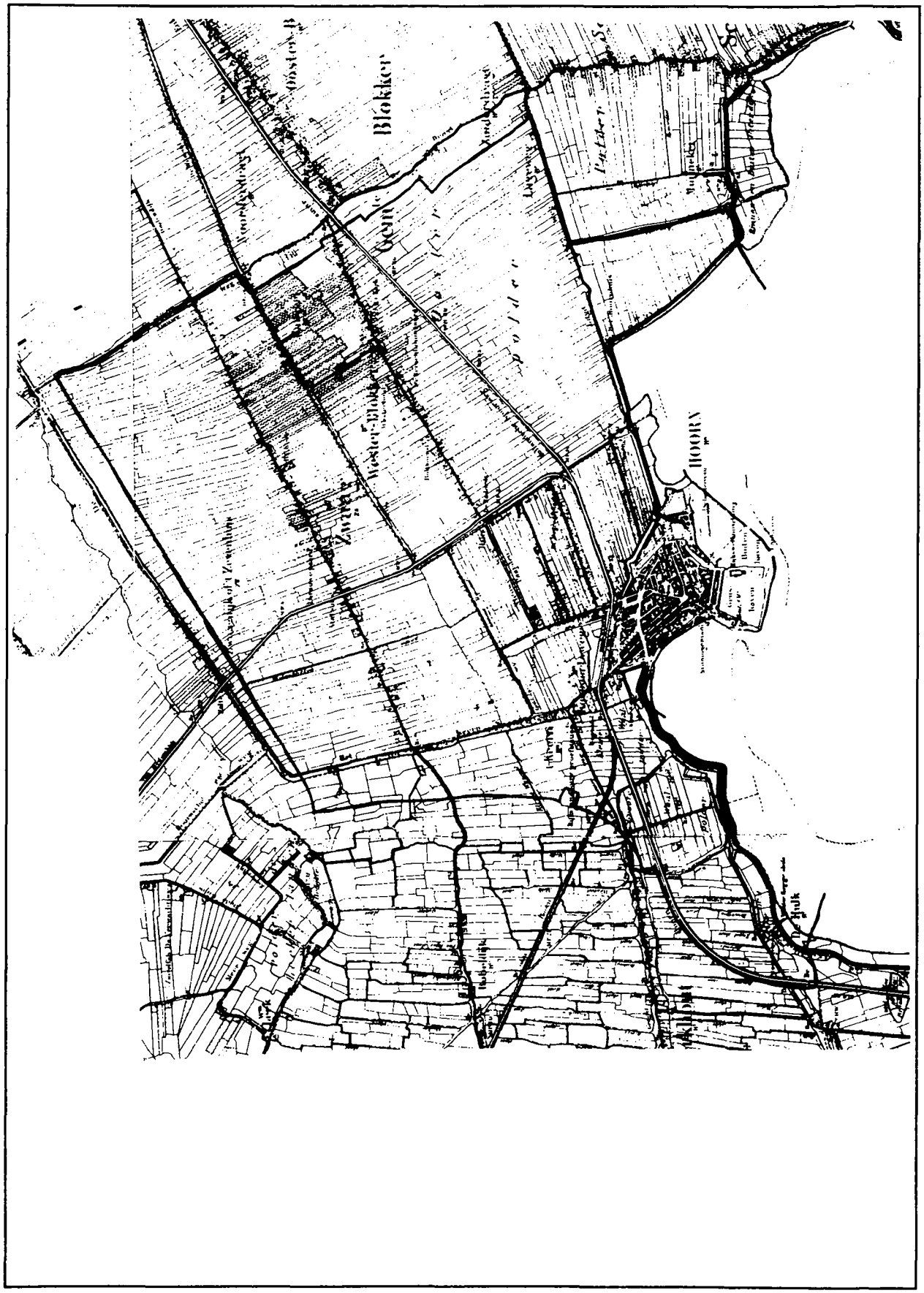

5. Gemeente Hoorn 1943

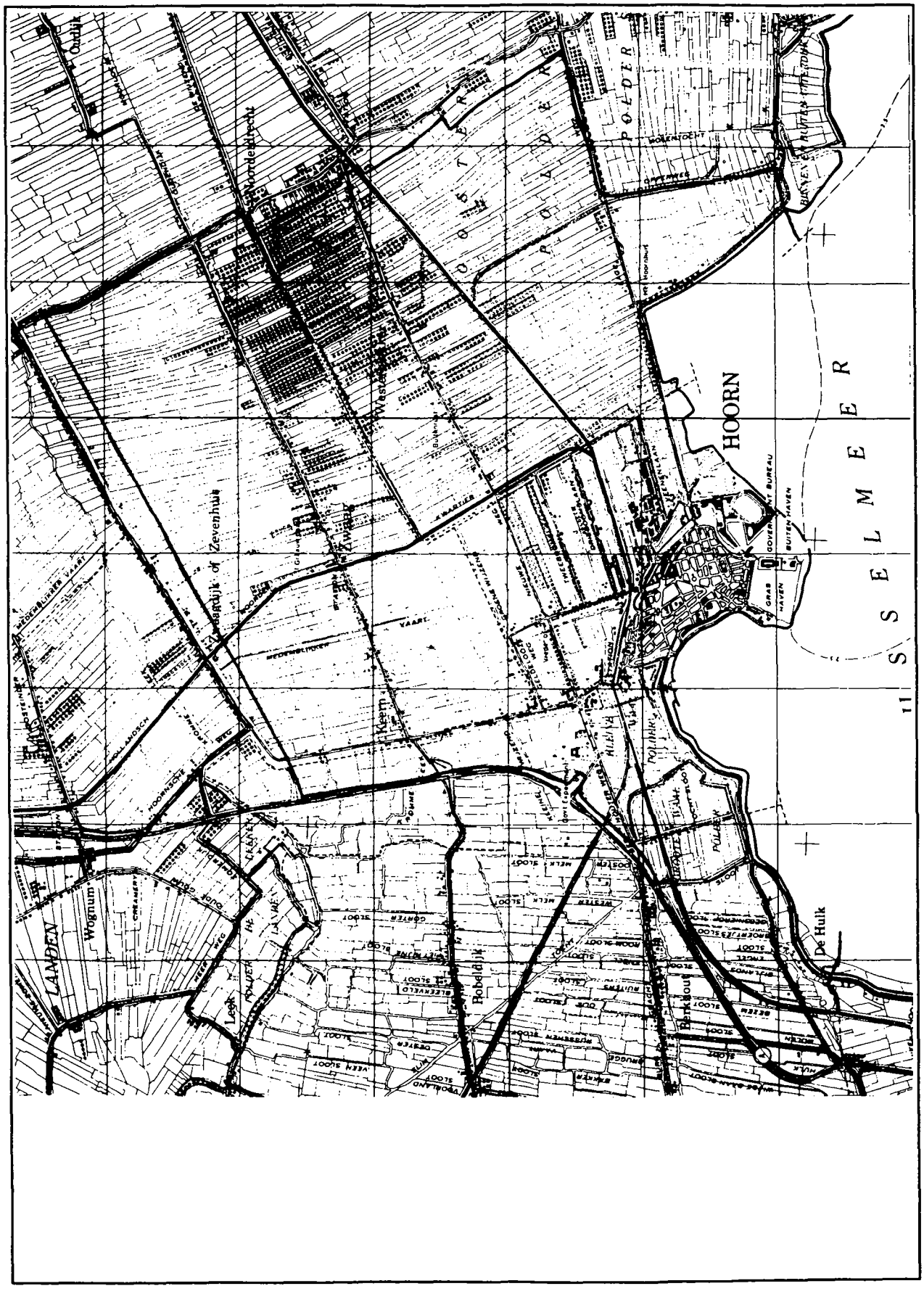

6. Gemeente Hoorn 1983

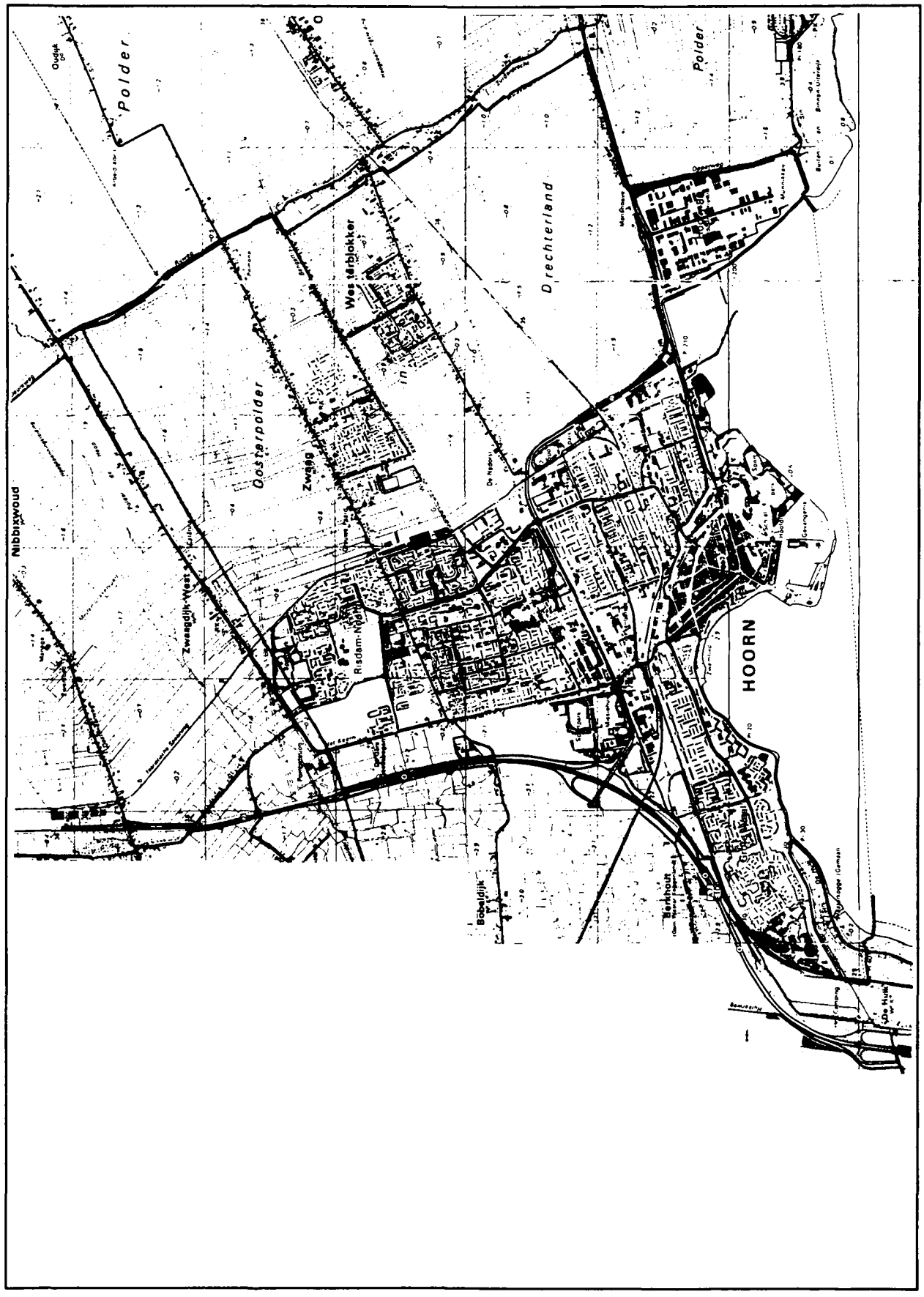

7. MIP-deelgebieden

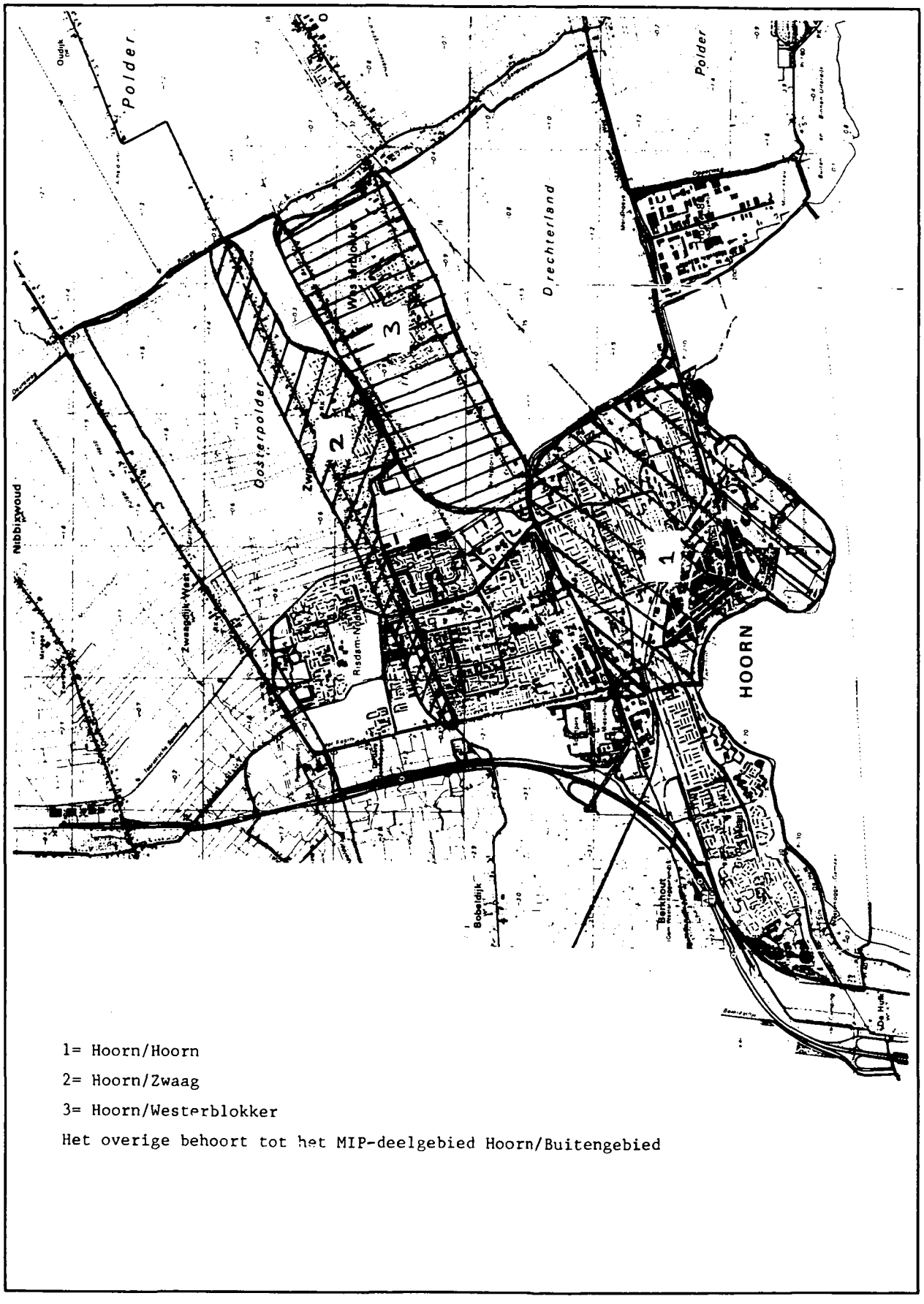

1= Hoorn/Hoorn

2= Hoorn/Zwaag

3= Hoorn/Westerblokker

Het overige behoort tot het MIP-deelgebied Hoorn/Buitengebied

8. De bodem in de gemeente Hoorn

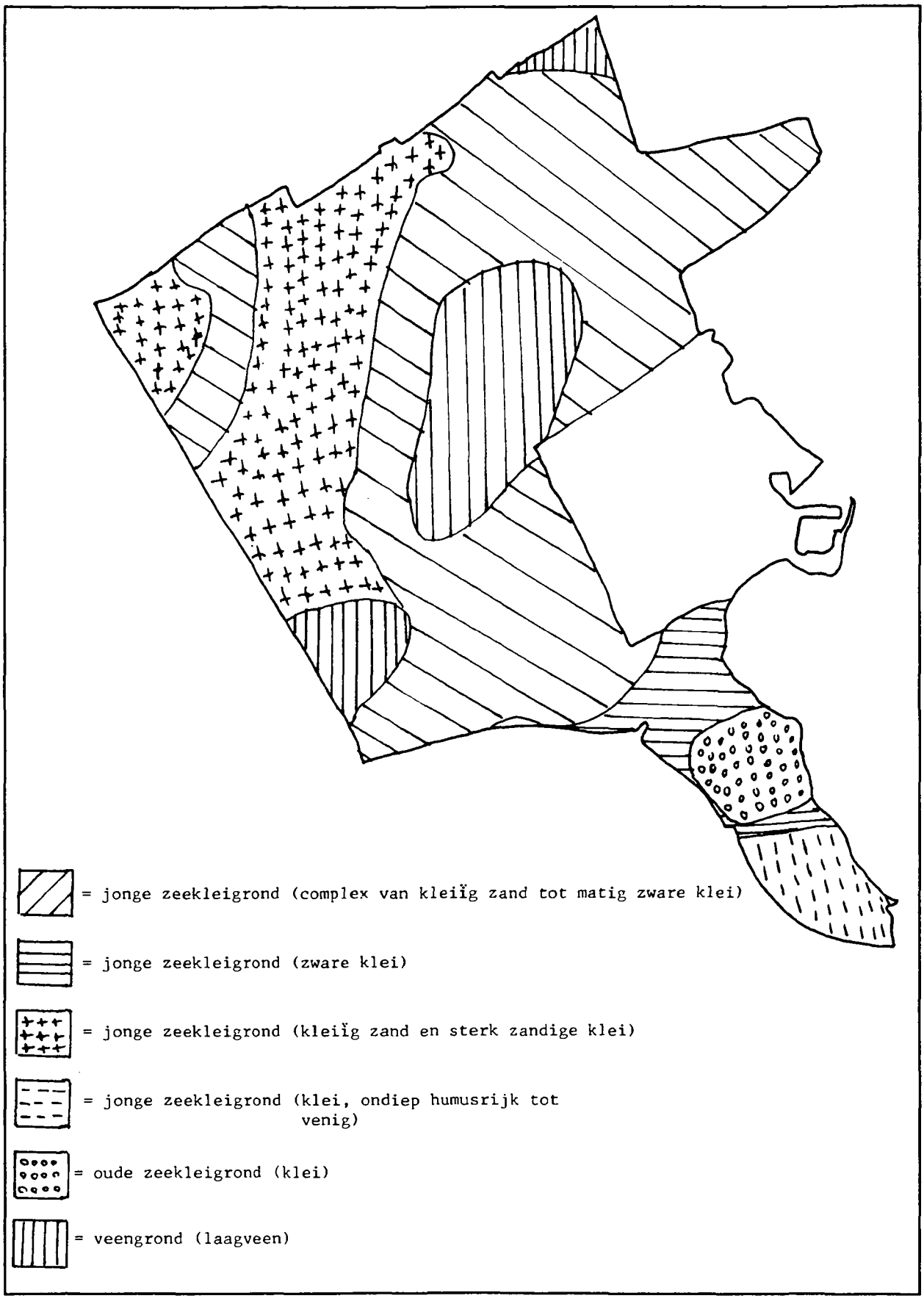

9. De belangrijkste wegen in de gemeente Hoorn rond 1850

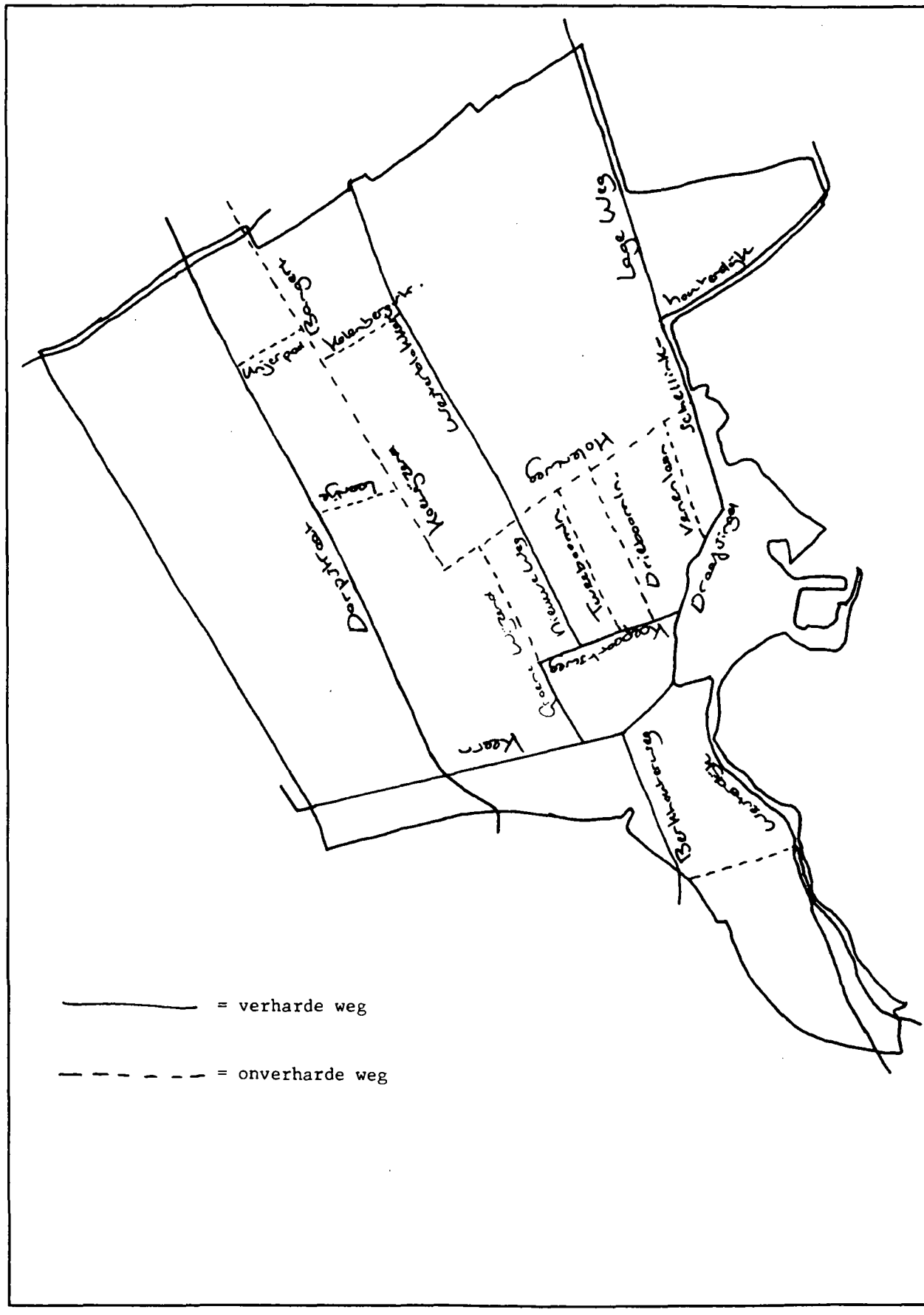

10. De belangrijkste wegen in de gemeente Hoorn rond 1940

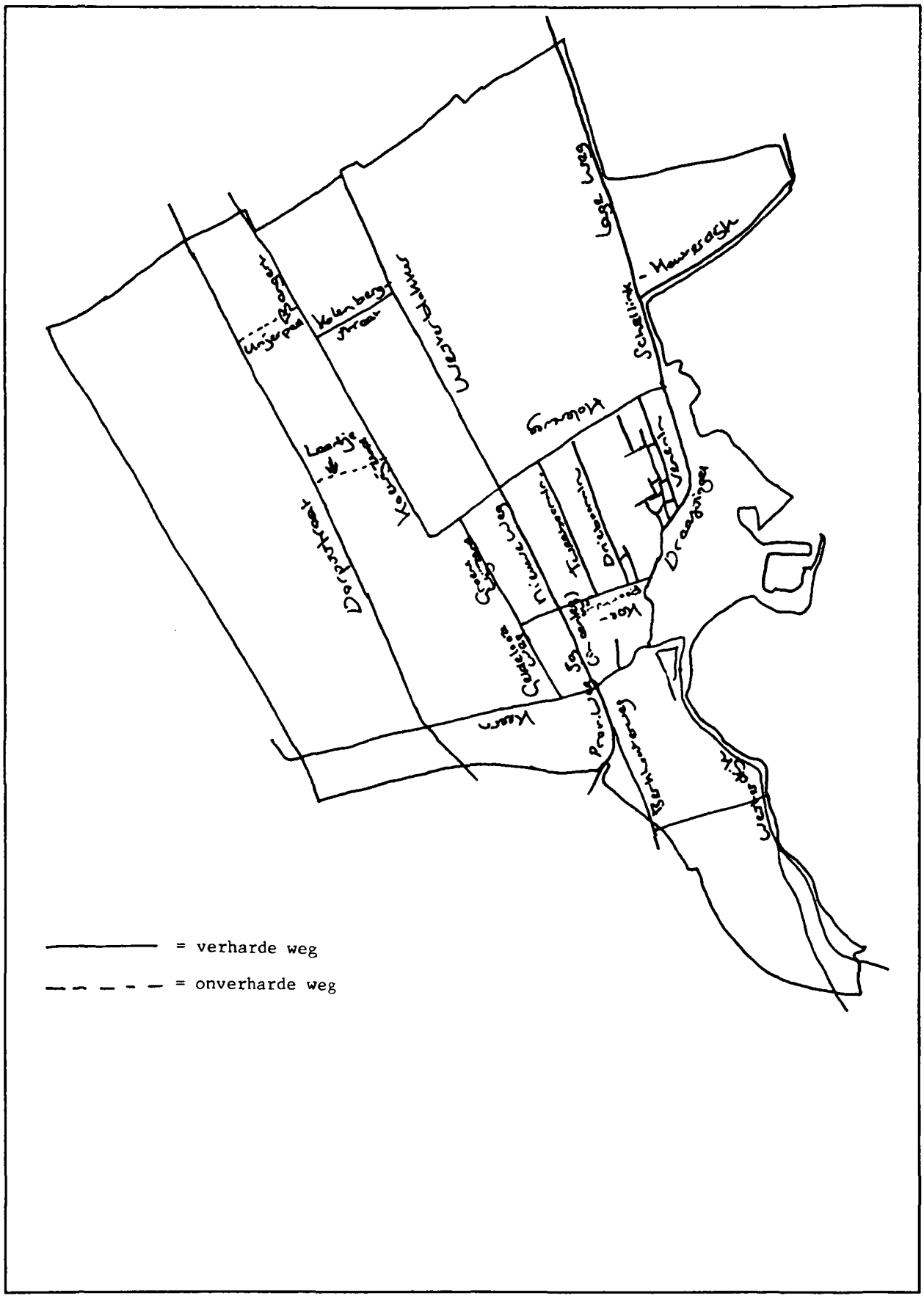

11. De belangrijkste wegen in de gemeente Hoorn rond 1991

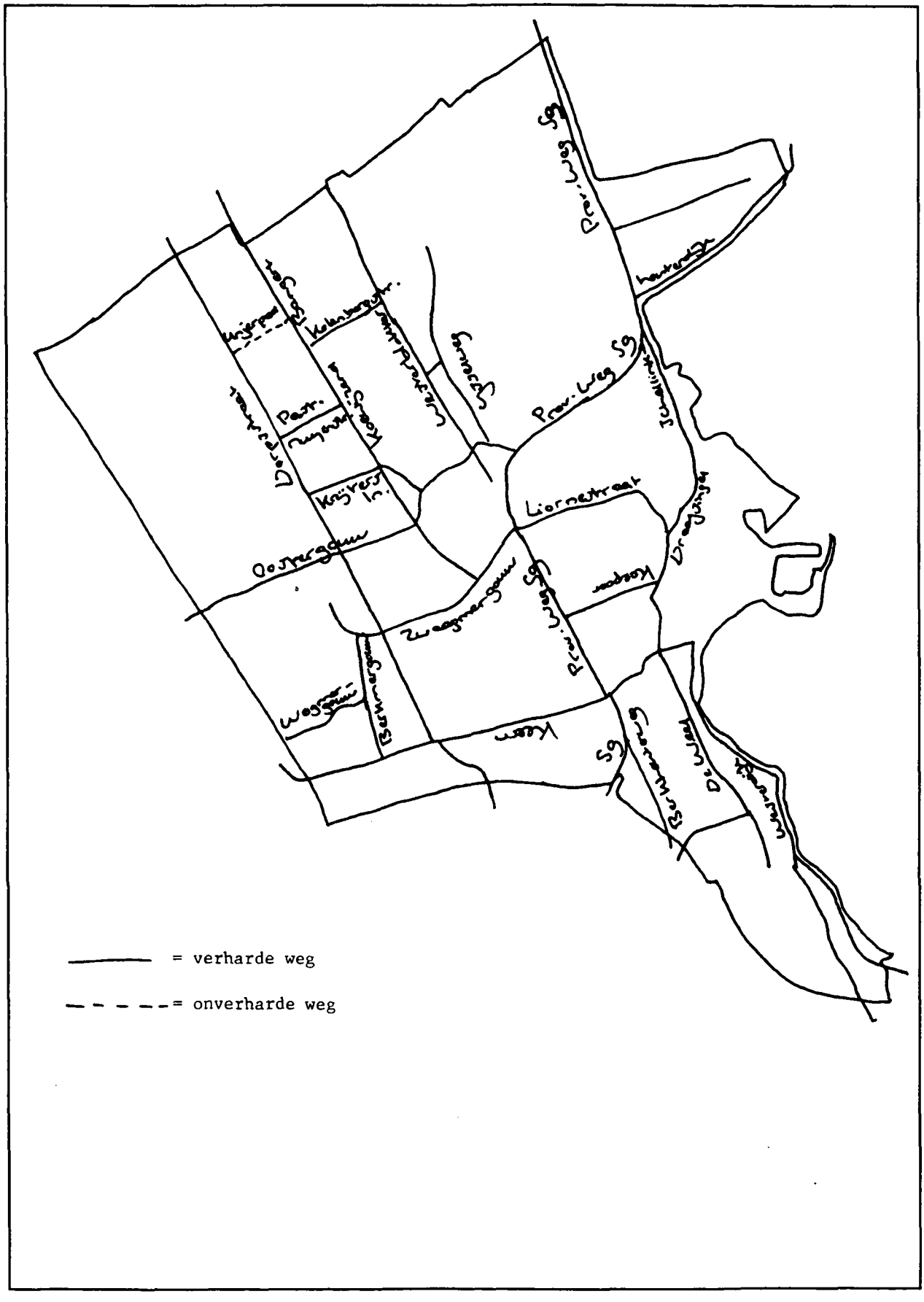

12. De belangrijkste wateren in de gemeente Hoorn rond 1850

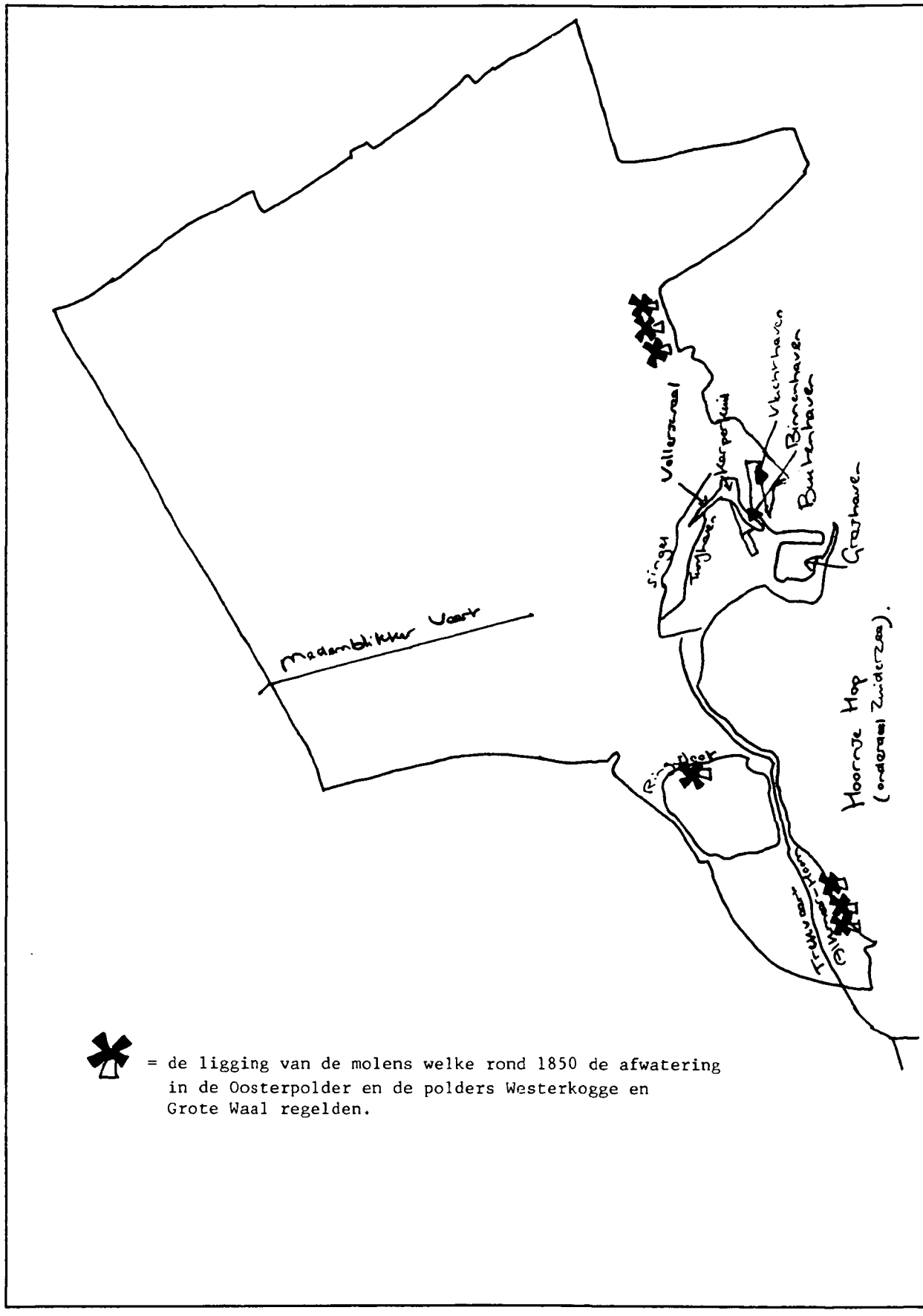

13. De belangrijkste wateren in de gemeente Hoorn rond 1940

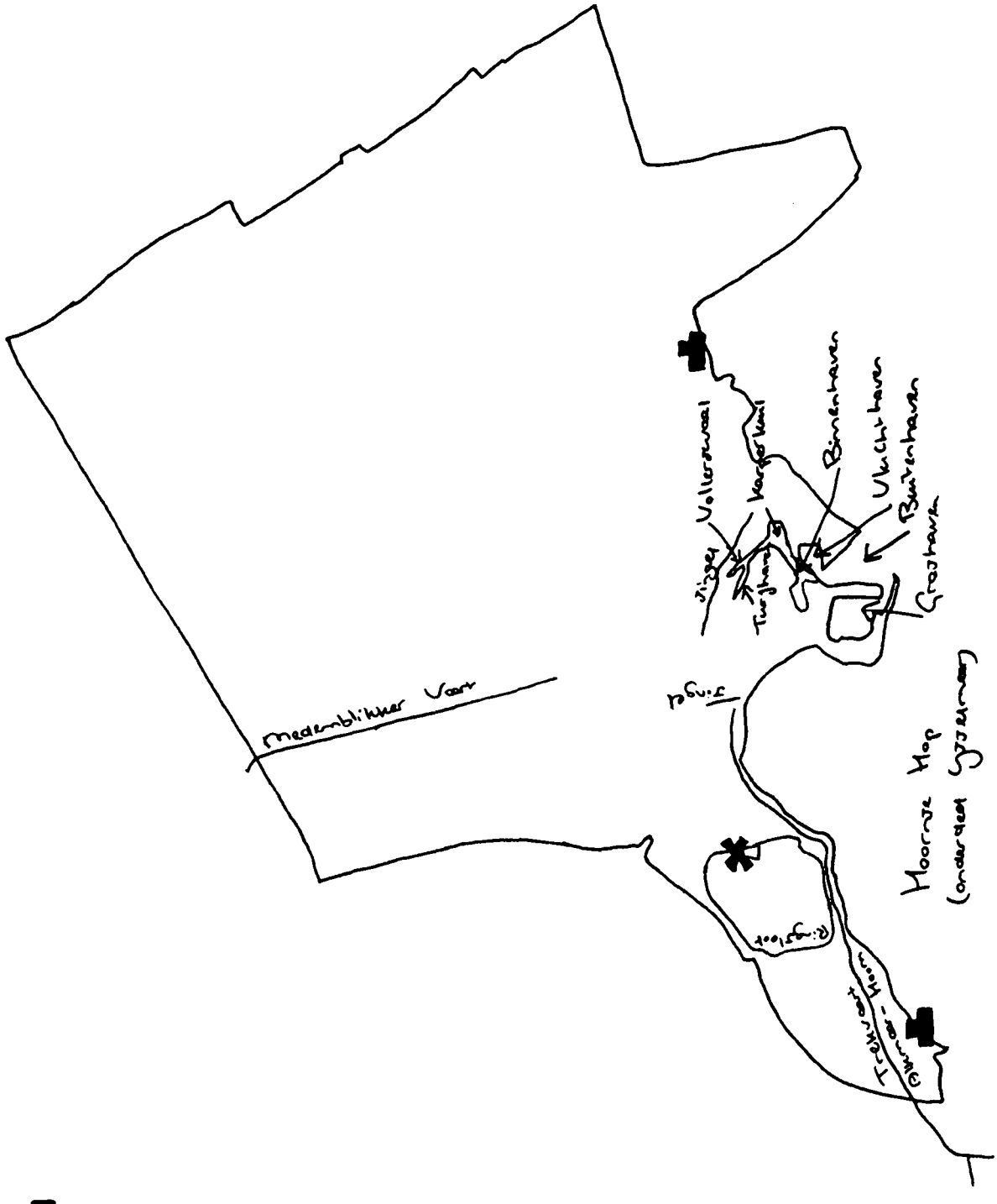

= de ligging van de gemalen en de molen, welke rond 1940 de afwatering in Oosterpolder, polder Westerkogge en polder Grote Waal regelden.

14. De belangrijkste wateren in de gemeente Hoorn rond 1991

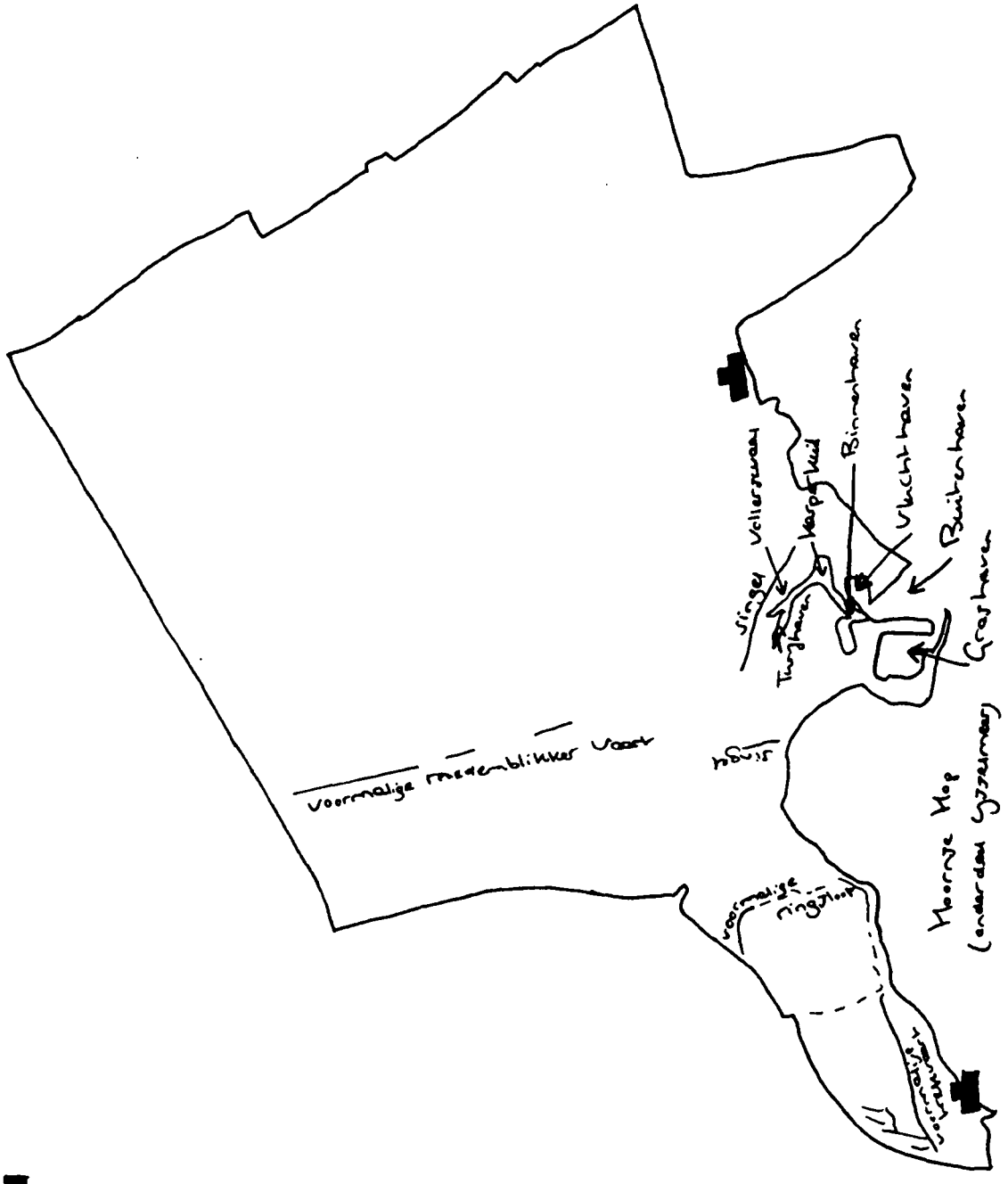

= de ligging van de gemalen, welke anno 1991 de afwatering van de gemeente Hoorn regelen.

15. De dijken in de gemeente Hoorn rond 1850

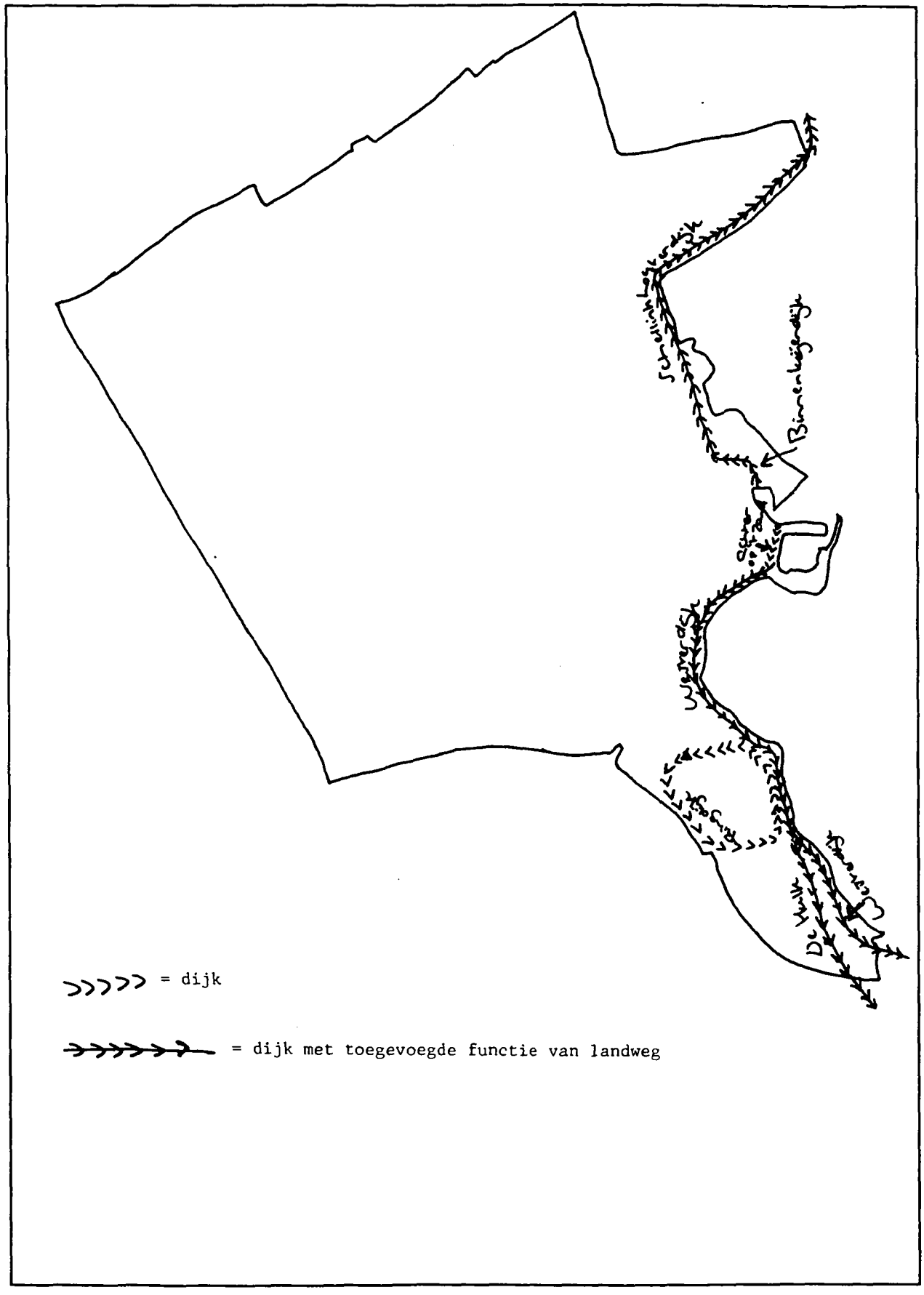

16. De dijken in de gemeente Hoorn rond 1940

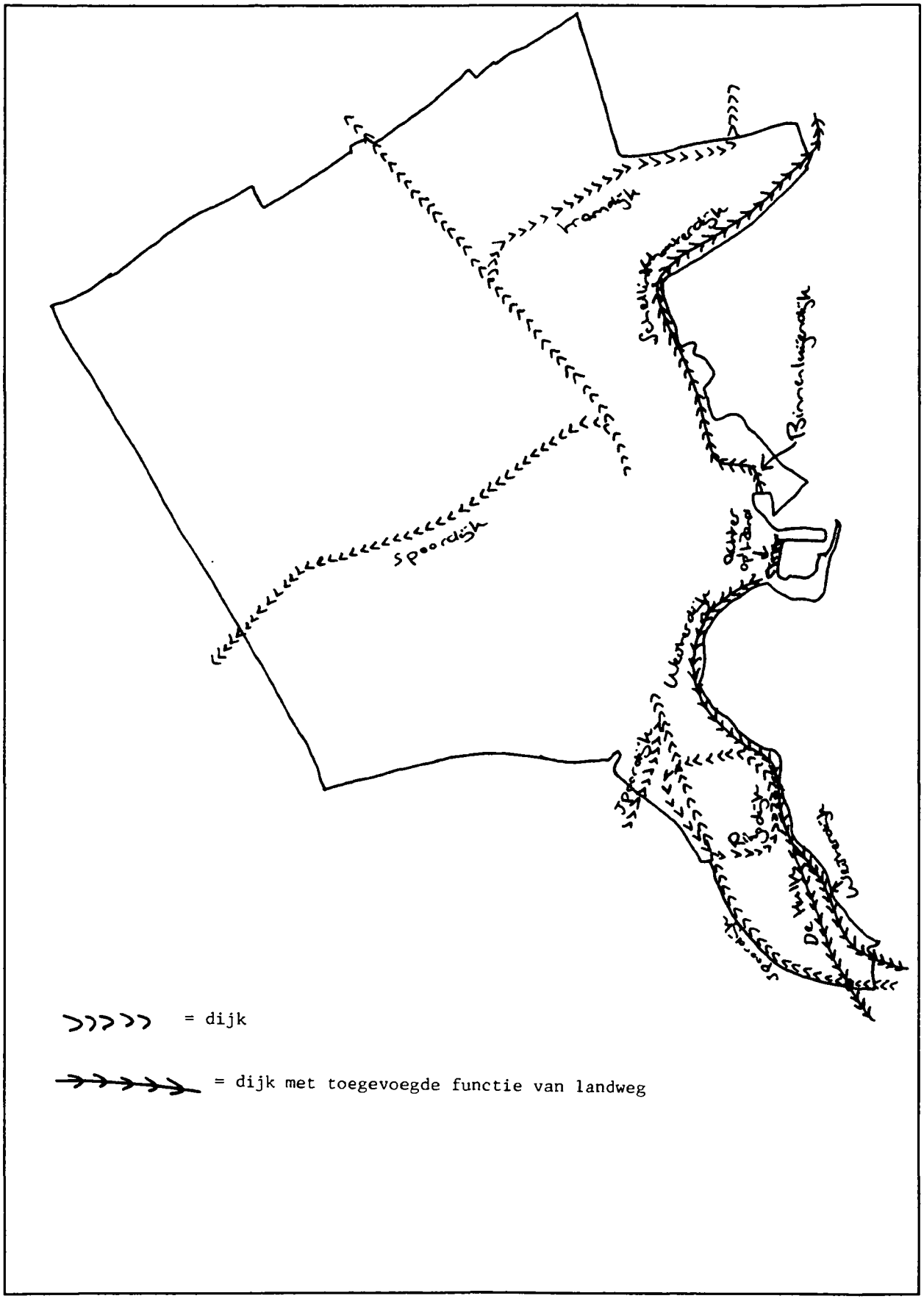

17. De dijken in de gemeente Hoorn anno 1991

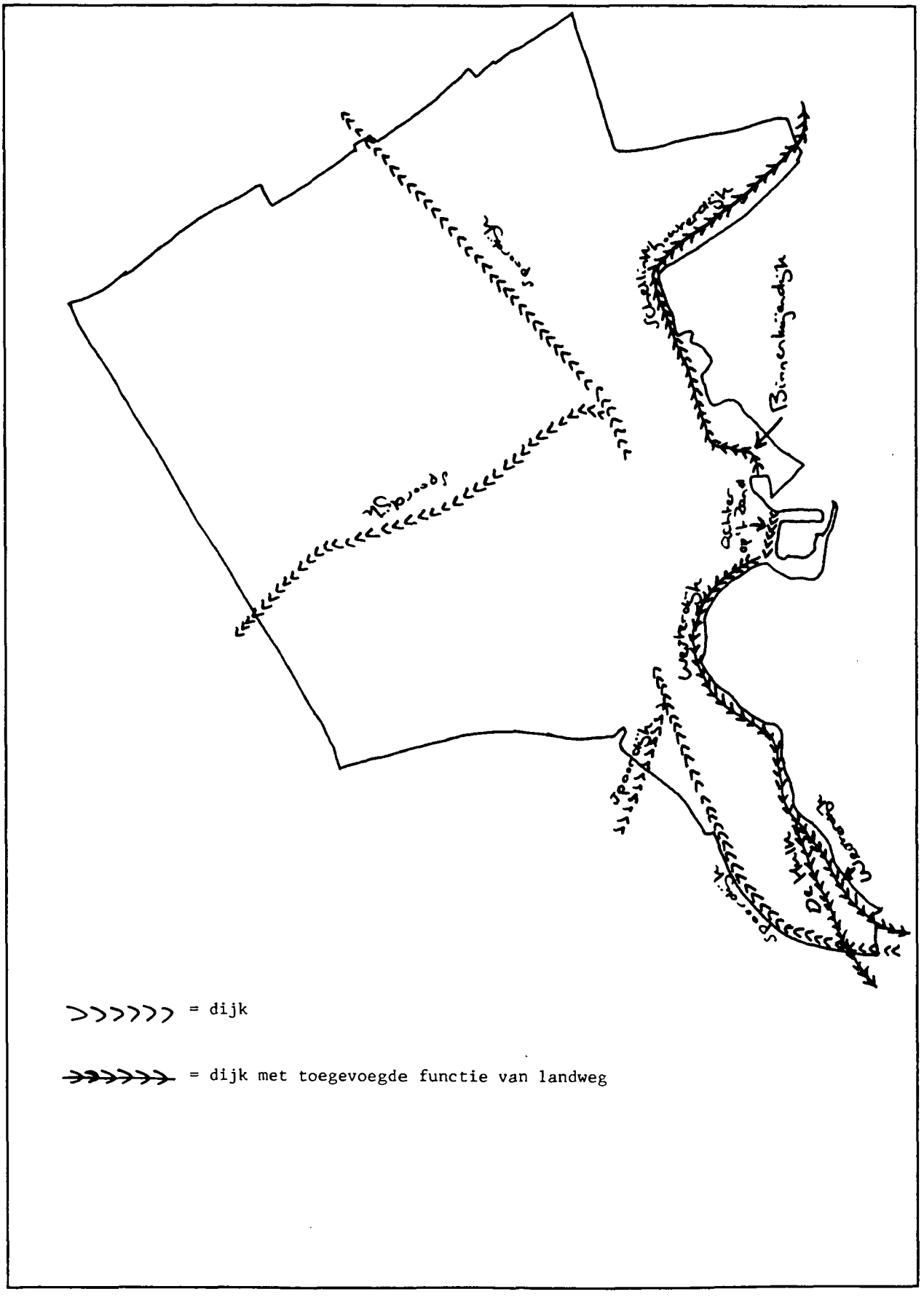

18. De spoor- en tramlijnen in de periode 1850-1991

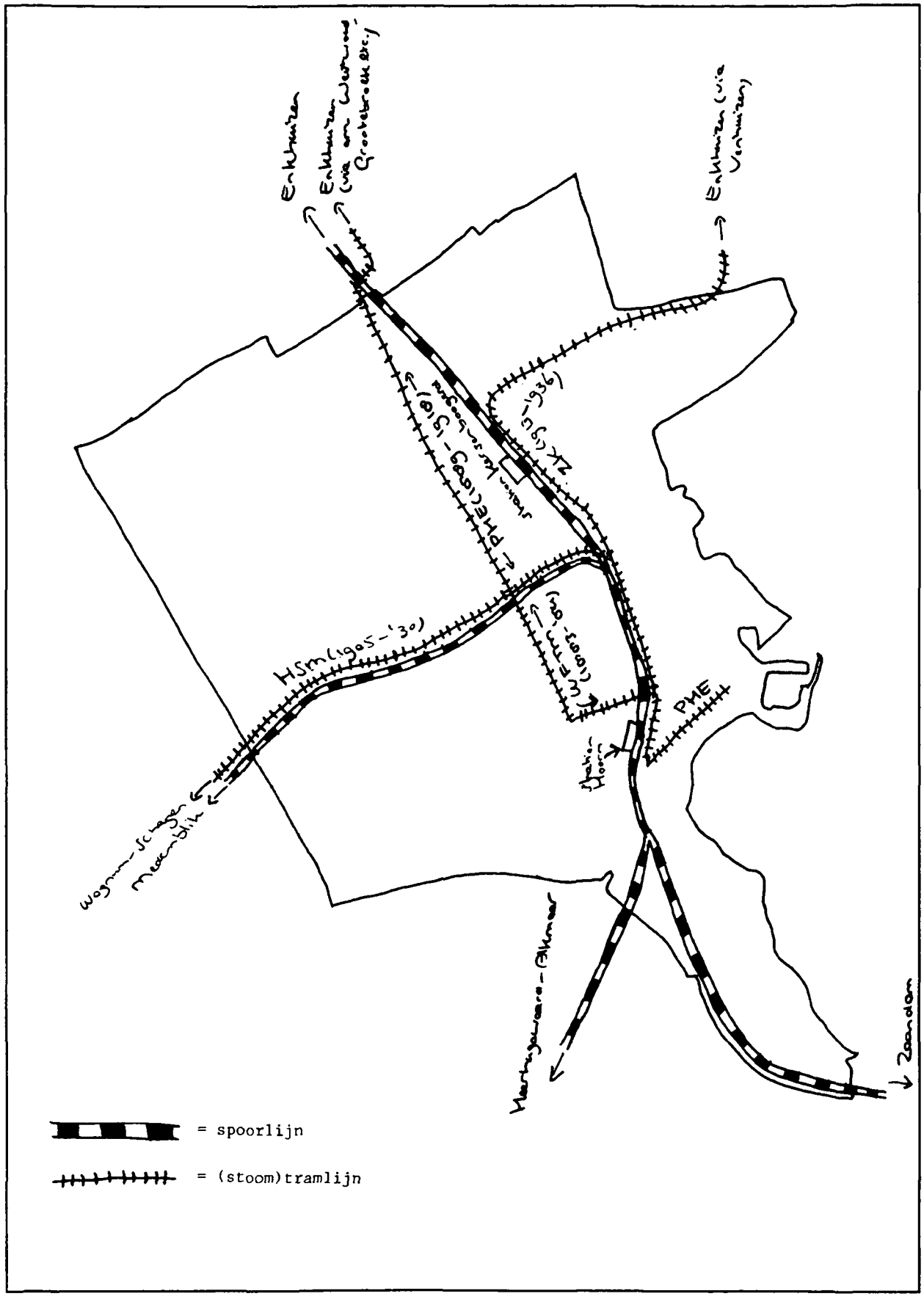

19. De stad Hoorn anno 1869

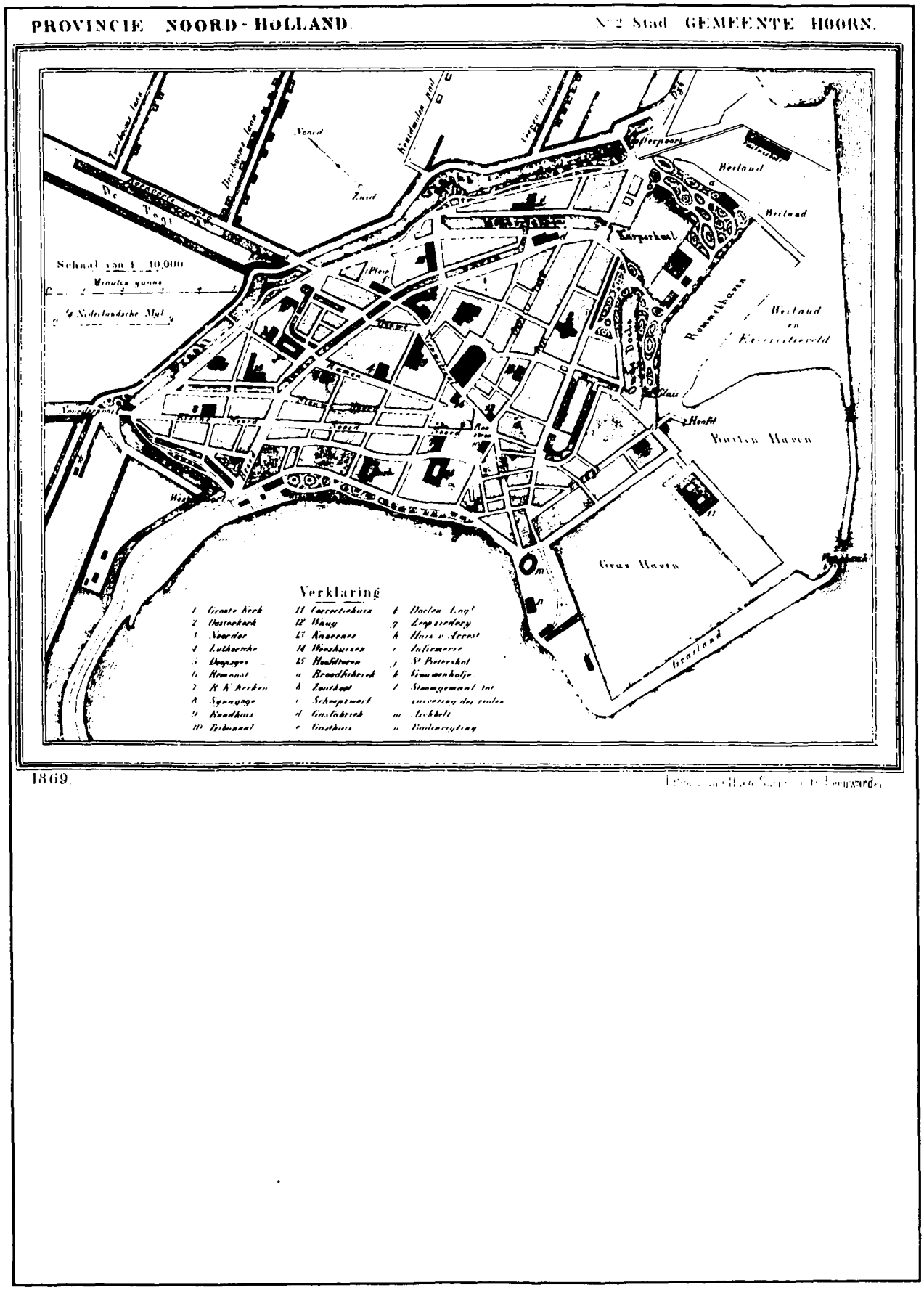

20. De stad Hoorn rond 1900

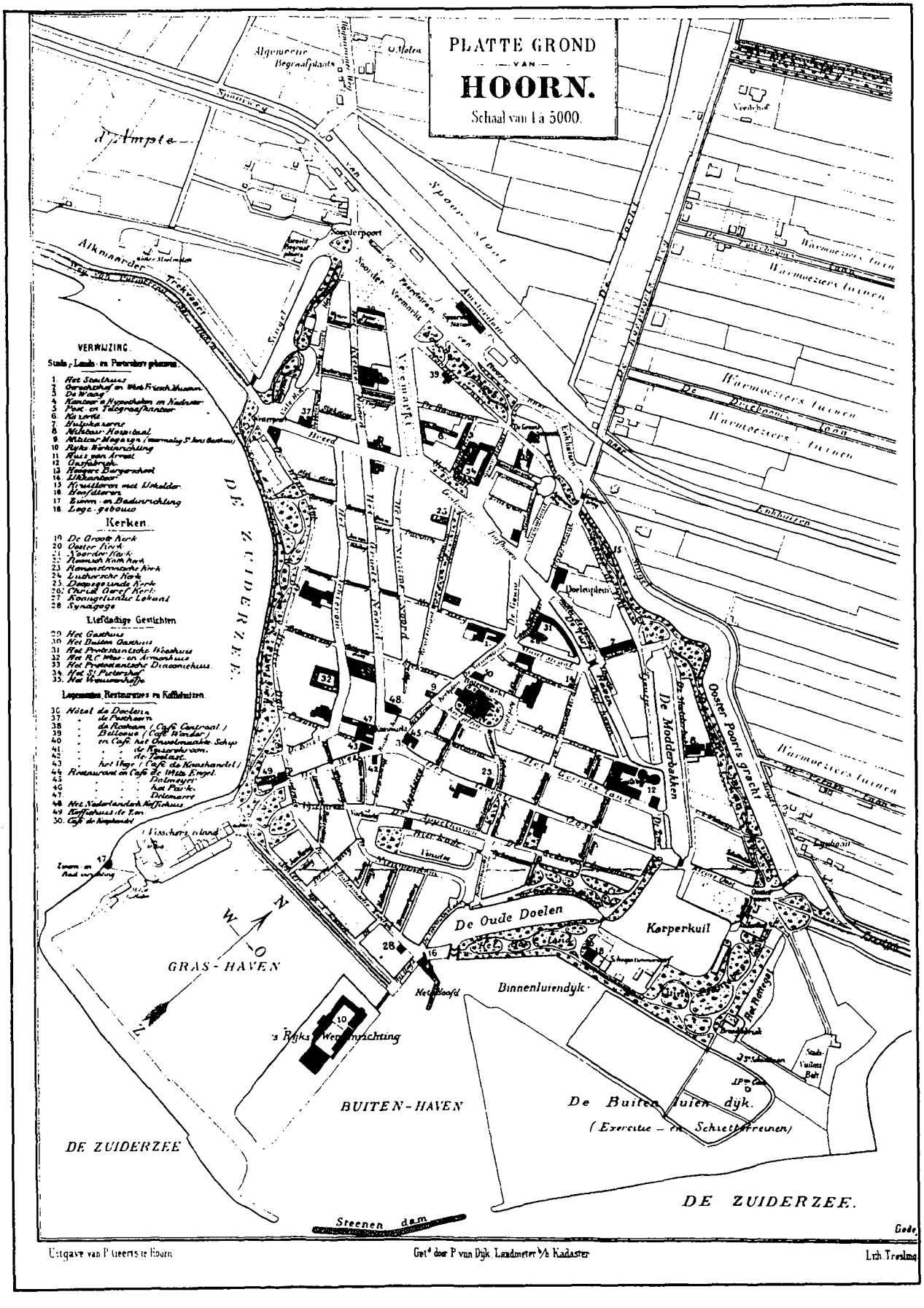

21. De stad Hoorn in 1930

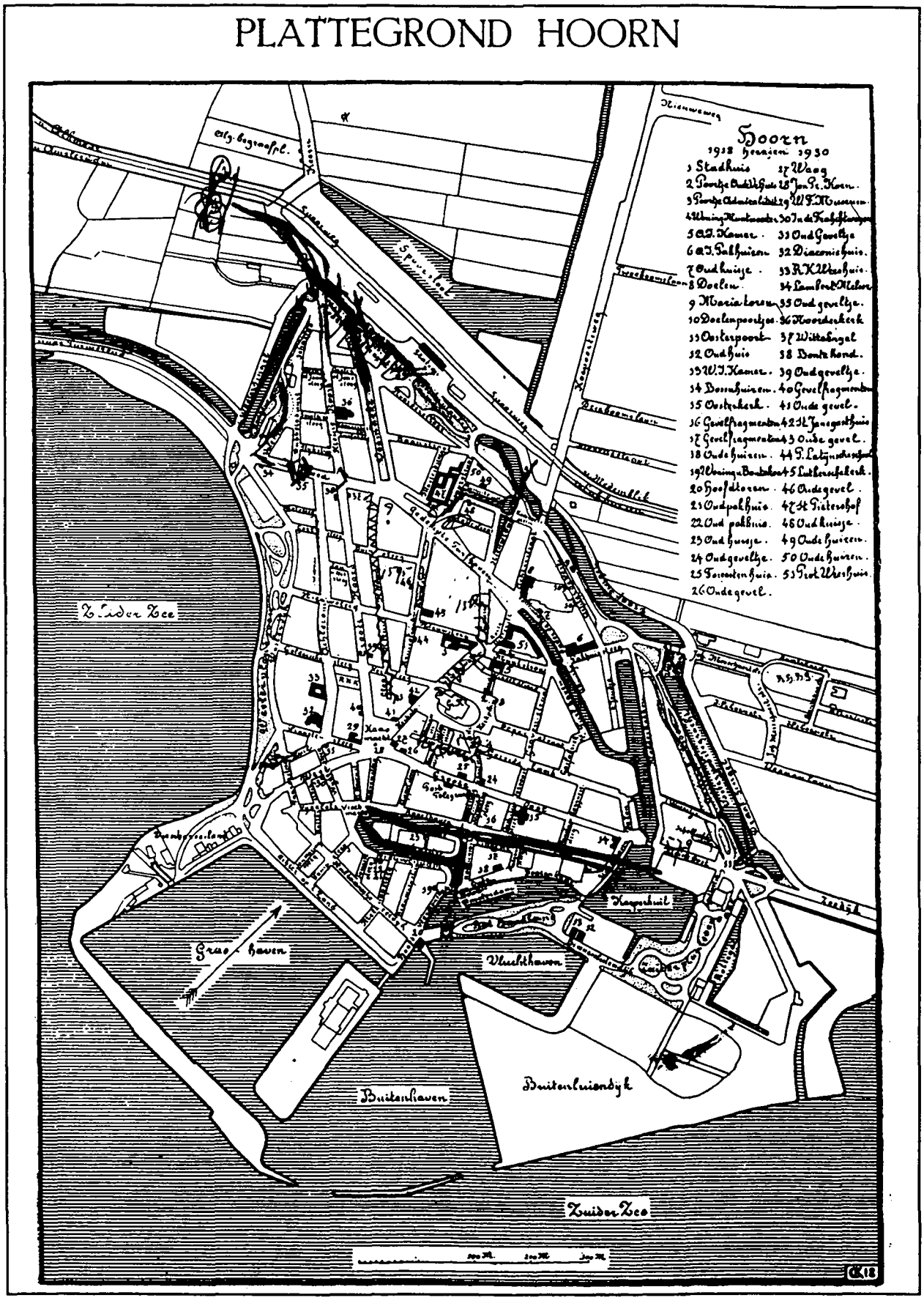

22. De stad Hoorn in 1989

23. Het plan tot uitbreiding van de stad Hoorn, ontworpen in 1908

24. Het uitbreidingsplan voor Hoorn, ontworpen in 1932-'33, aangenomen door gemeenteraad op 11-4-'33.

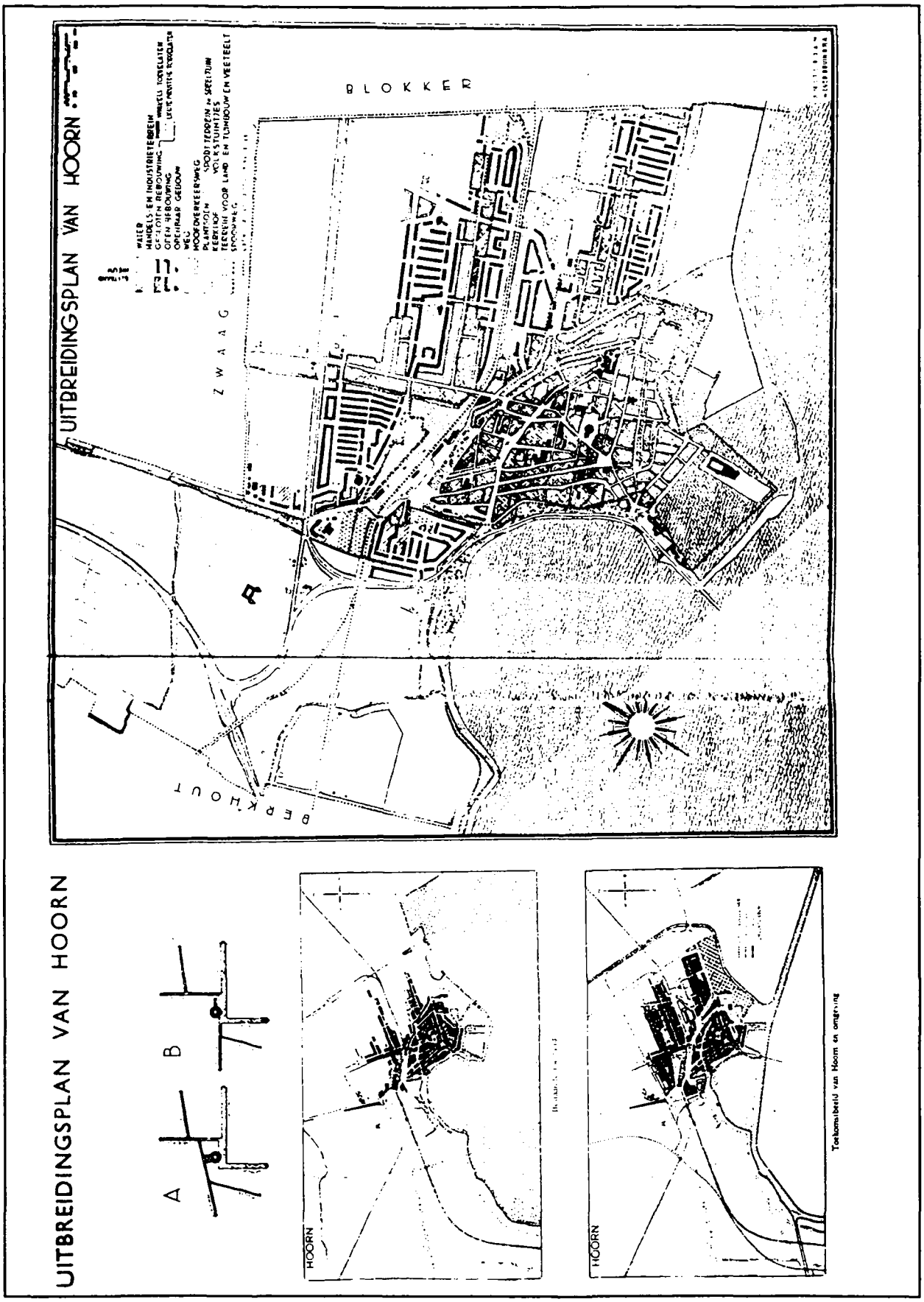

Toekomstbeeld van Hoorn en omgeving

25. Plattegrond van de dorpen Zwaag en Westerblokker

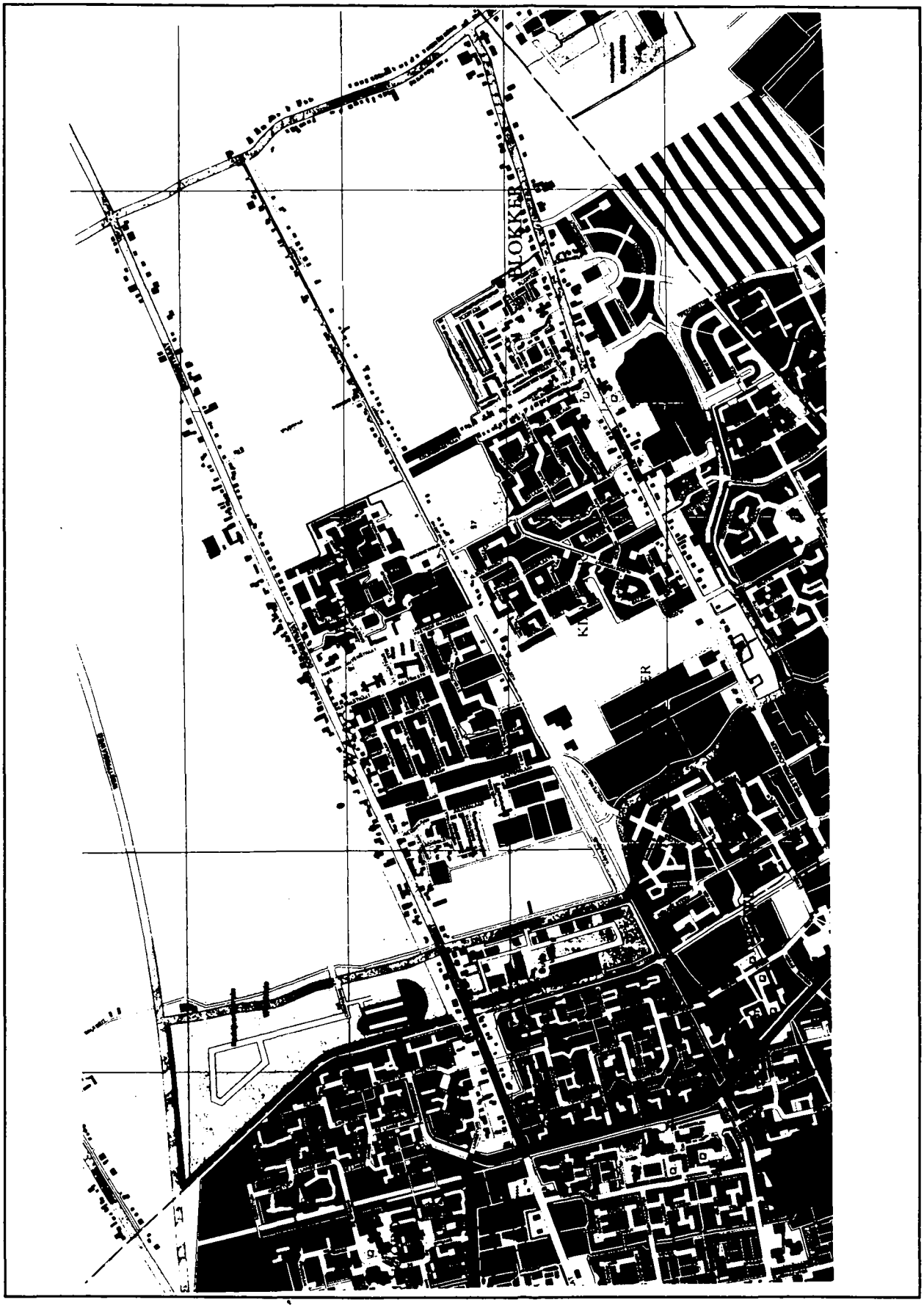

26. Stedebouwkundige typologie gemeente Hoorn

Typologie uitbreidingen Hoorn 1850-1940

Type-aanduiding	*Type-omschrijving*
1. Stedelijk ingerichte gebieden	
1.1. Algemeen	- functie: gemengd of wonen. - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen - vaak eenvoudig of op pre-stedelijke structuur geënt stratennet. - stenen straten, geen voortuinen. - vnl. aaneengeloten bebouwing. - bebouwing deels complexgewijs, complexgrootte variabel.
2. Niet-stedelijk ingerichte gebieden	
2.1. Algemeen	- functie gemengd of wonen. - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen. - vaak eenvoudige of op prestedelijke structuur geënt stratennet. - regelmatig voortuinen. - weinig aaneengesloten bebouwing. - bebouwing vnl. niet-complexmatig.
3. Gebieden zonder woonfunctie	
3.1. Industriegebieden	functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer (bv. spoorwegemplacement, vliegveld). inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of specifieke functies (bv. haventerreinen, kolenmijn/waterleidingbedrijf)
3.2. Groene gebieden	functie: openluchtrecreatie (bv. parken en sportterreinen). begraafplaatsen, etc. vnl. onbebouwde terreinen. inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of specifieke functies.

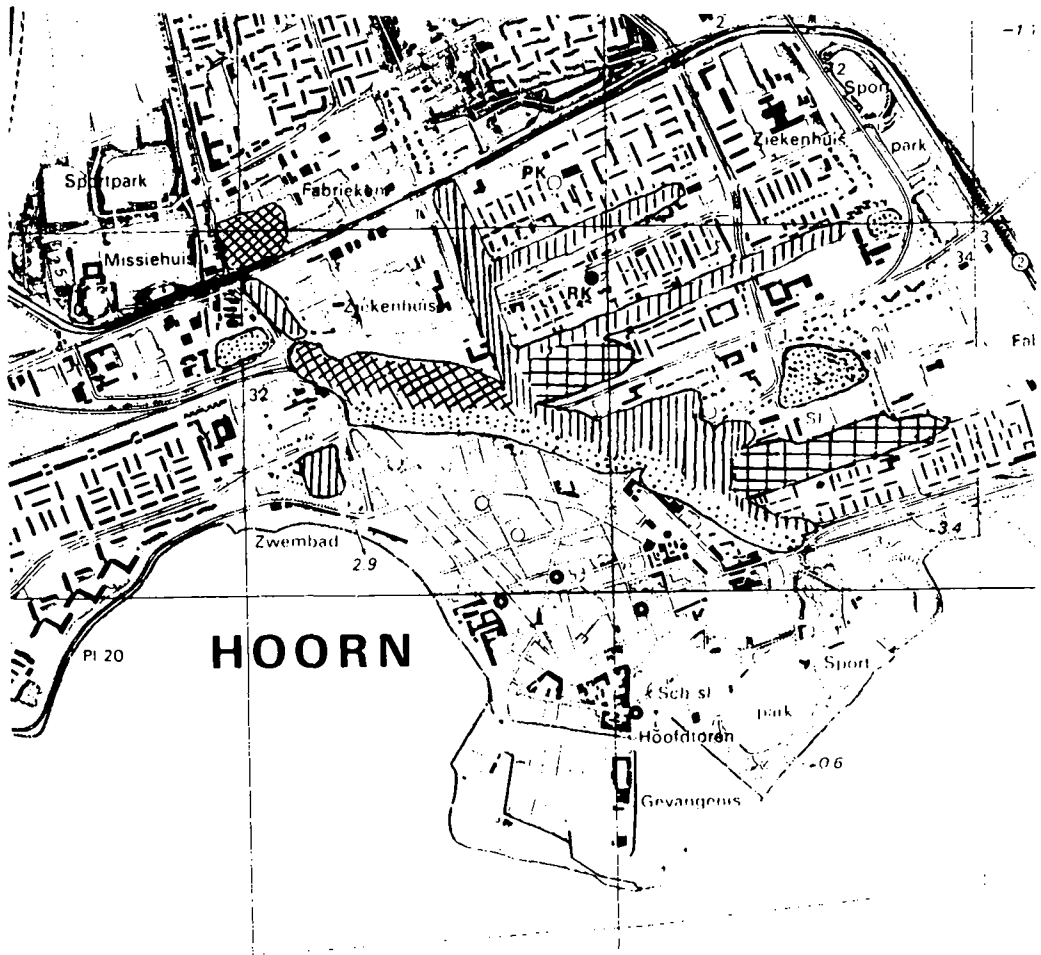

Register

Gemeente Hoorn/Hoorn

001	Achter de Vest 24;26;28;30	Woonhuizen	0010673
002	Achter de Vest 34	School	0010674
003	Achter de Vest 36 t/m 54	Woningen	0010675
004	Achter de Vest 56	Woonhuis	0010676
005	Achter de Vest BIJ 56	Voliere plus huisje	0010677
006	Achterom 8;10	Woonhuizen	0010678
007	Achterom 19	School	0010679
008	Achterom 41;43	Woonhuis;Pakhuis	0010680
009	Achterom 45;47	Woonhuis;Bedrijf	0010681
010	Achterom 53	Verenigingsgebouw	0010682
011	Achterom 71	Woonhuis	0010683
012	Achterom 115	Pakhuis	0010684
013	Achter op het Zand;West 1-8	Woonhuizen	0010685
014	Achterstraat 13	Woonhuis	0010686
015	Achterstraat 14	Woonhuis	0010687
016	Appelhaven 2	Woonhuis	0010688
017	Appelhaven 6	Pakhuis	0010689
018	Appelhaven 9	Bedrijfspand	0010690
019	Appelhaven 10	Woonhuis	0010691
020	Appelhaven 22	Woonhuis	0010692
021	Appelhaven 23	Winkelwoonhuis	0010693
022	Appelsteeg 4	Winkelwoonhuis	0010694
023	Appelsteeg 12	Woonhuis	0010695
024	Baanstraat 12,16 13 t/m 25	Woningen	0010696
025	Baanstraat 26;26 A	Dubbel woonhuis	0010697
026	Baanstraat 36;38	Woonhuizen	0010698
027	Bierkade BIJ ong.	Ophaalbrug	0010699
028	Bierkade 1	Pakhuis	0010700
029	Bierkade 3	Woonhuis	0010701
030	Bierkade 4;4 A	Pakhuizen	0010702
031	Bierkade 6	Pakhuis	0010703
032	Bierkade 14	Woonhuis	0010704
033	Bottelsteeg 1	Bedrijfspand	0010705
034	Breed 20	Winkelwoonhuis	0010706
035	Breed 26	Winkelwoonhuis	0010707
036	Breed 36	Winkelwoonhuis	0010708
037	Breed 38	Winkelwoonhuis	0010709
038	Breed 42	Winkelwoonhuis	0010710
039	Breestraat 3	Woonhuis	0010711
040	Dal 5	Winkelwoonhuis	0010712
041	Draafsingel 32 31	Dubbel woonhuis	0010713
042	Draafsingel 37	School	0010714
043	Draafsingel 50 49;51	Woonhuizen	0010715
044	Draafsingel 52	Woonhuis	0010716
045	Draafsingel 56 55	Herenhuizen	0010717
046	Draafsingel 58	Drukkerij	0010718
047	Draafsingel 61	Vakschool	0010719
048	Drieboomlaan ong.	Begraafplaats	0010720
049	Drieboomlaan 4;6;8	Woonhuizen	0010721
050	Drieboomlaan 32,40	Woonhuizen	0010722
051	Drieboomlaan 202-208 234-248	Woningbouwcomplex	0010723
052	Dubbele Buurt 44	Disteleerderij	0010724
053	Dubbele Buurt 46;48	Disteleerderij	0010725
054	Eikstraat 1	Hervormde Kerk	0010726
055	Eikstraat 3	School	0010727

056	Gedempte Appelhaven 2	Woningen	0010728
057	Gedempte Appelhaven 8-20	Woningen	0010729
058	Gedempte Appelhaven 24-34	Woonhuizen	0010730
059	Gedempte Appelhaven 43-51	Woonhuizen	0010731
060	Gedempte Appelhaven 68,72	Woningen	0010732
061	Gedempte Turfhaven 1	Winkelwoonhuis	0010733
062	Gedempte Turfhaven 5;7	Winkelwoonhuizen	0010734
063	Gedempte Turfhaven 33;35	Warenhuis	0010735
064	Gedempte Turfhaven 56	Winkelwoonhuis	0010736
065	Gedempte Turfhaven 58	Winkelwoonhuis	0010737
066	Gedempte Turfhaven 60	Winkelwoonhuis	0010738
067	Gedempte Turfhaven 62	Winkelwoonhuis	0010739
068	Gerritsland 7	Magazijn (?)	0010740
069	Gerritsland 17	Woonhuis	0010741
070	Gerritsland 30	Bedrijfspand;Woonh.	0010742
071	Gerritsland 69	Dubbel woonhuis	0010743
072	Gerritsland 106-124	Woonhuizen	0010744
073	Gouw 1;3	Warenhuis	0010745
074	Gouw 17	Winkelwoonhuis	0010746
075	Gravenstraat 2	Woonhuis	0010747
076	Grote Havensteeg 3	Cafe;Woonhuis	0010748
077	Grote Havensteeg 20	Winkelwoonhuis	0010749
078	Grote Noord 2	Bioscoop	0010750
079	Grote Noord 5	Woonhuis	0010751
080	Grote Noord 8;10	Winkelwoonhuis	0010752
081	Grote Noord 13	Woonhuis	0010753
082	Grote Noord 15	Kerk	0010754
083	Grote Noord 16	Winkelpand	0010755
084	Grote Noord 17;19	Pastorie	0010756
085	Grote Noord 20	Winkelwoonhuis	0010757
086	Grote Noord 32	Bovenwoning	0010758
087	Grote Noord 38	Winkelwoonhuis	0010759
088	Grote Noord 61	Winkelwoonhuis	0010760
089	Grote Noord 64	Winkelwoonhuis	0010761
090	Grote Noord 86;88	Winkelwoonhuis	0010762
091	Grote Noord 109	Winkelwoonhuis	0010763
092	Grote Oost ong.	Ophaalbrug	0010764
093	Grote Oost BIJ 12	Pomp	0010765
094	Grote Oost 15	Woonhuis	0010766
095	Grote Oost 18;20	Woonhuizen	0010767
096	Grote Oost 19	Woonhuis	0010768
097	Grote Oost 21	Woonhuis	0010769
098	Grote Oost 25	Woonhuis	0010770
099	Grote Oost 26	Kantoorpand	0010771
100	Grote Oost 28-30	Postkantoor	0010772
101	Grote Oost 32	Winkelwoonhuis	0010773
102	Grote Oost 36	Winkelwoonhuis	0010774
103	Grote Oost 46;48	Woonhuizen	0010775
104	Grote Oost 51	Winkelwoonhuis	0010776
105	Grote Oost 57	Woonhuis	0010777
106	Grote Oost 58	Winkelwoonhuis	0010778
107	Grote Oost 61	Woonhuis	0010779
108	Grote Oost 62	Spuithuisje	0010780
109	Grote Oost 69	Woonhuis	0010781
110	Grote Oost 94	Woonhuis	0010782
111	Grote Oost 96	Woonhuis	0010783
112	Grote Oost 107	Bedrijfspand;Woonh.	0010784
113	Grote Oost 112;116	Woningen	0010785
114	Grote Oost 125	Woonhuis	0010786
115	Grote Oost 127	Woonhuis	0010787
116	Grote Oost 151	Woonhuis	0010788

117	Hoofd 5;5;7A	Woonhuizen	0010789
118	Hoofd 9-11;13-15	Woonhuizen	0010790
119	Italiaanse Zeedijk 34-46	Woonhuizen	0010791
120	Keern;Dampten ong.	Begraafplaats	0010792
121	Keern 6	Woonhuis	0010793
122	Keern 33	Kantoorgebouw	0010794
123	Kerkplein BIJ	Woonwinkelfunctie	0010795
124	Kerkplein 20 21	Kantoorpand	0010796
125	Kerkstraat 13;15	Winkelwoonhuis	0010797
126	Kleine Noord 5	Apotheek	0010798
127	Kleine Noord 8	Winkelwoonhuis	0010799
128	Kleine Noord 9	Winkelwoonhuis	0010800
129	Kleine Noord 15	Winkelwoonhuis	0010801
130	Kleine Noord 17	Winkelwoonhuis	0010802
131	Kleine Noord 23	Winkelwoonhuis	0010803
132	Kleine Noord 33	Winkelwoonhuis	0010804
133	Kleine Noord 43	Supermarkt	0010805
134	Kleine Noord 44;46	Bedrijfspanden	0010806
135	Kleine Noord 49:51	Bedrijfspand;Pakh.	0010807
136	Koepoortsplein 1	Winkelwoonhuis	0010808
137	Koepoortsweg 2;4;6;8	Herenhuizen	0010809
282	Koepoortsweg 10;12;14	Herenhuizen	0010810
138	Koepoortsweg 40-50	Woonhuizen	0010811
139	Koepoortsweg 43	Woonhuis	0010812
140	Koepoortsweg 49	Woonhuis	0010813
141	Koepoortsweg 57	Woonhuis	0010814
142	Koepoortsweg 74	Kantoor	0010815
143	Koepoortsweg 75;77;79;81	Woonhuizen	0010816
144	Koepoortsweg 83	Woonhuis	0010817
145	Koepoortsweg 85;87	Woonhuizen	0010818
146	Koepoortsweg 89;91	Woonhuizen	0010819
147	Koepoortsweg 90	Woonhuis	0010820
148	Koepoortsweg 97	Woonhuis	0010821
149	Koepoortsweg 107	Woonhuis	0010822
150	Koepoortsweg 118;120	Woonhuizen	0010823
151	Korenmarkt 12	Woonhuis	0010824
152	Korenmarkt 14 15	Dubbel woonhuis	0010825
153	Korte Achterstraat 2	Tentoonst.ruimte	0010826
154	Lange Kerkstraat 32	Winkelpand	0010827
155	Leliestraat 4	Pakhuis;Woonhuis	0010828
156	Leliestraat 8	Pakhuis	0010829
051	Liornestraat 12-22 13-23	Woningbouwcomplex	0010723
157	Johan Messchaertstraat 1	School	0010830
158	Johan Messchaertstraat 3	School	0010831
159	Johan Messchaertstraat 5	School	0010832
160	Mosterdsteeg 7	Opslagruimte	0010833
161	Muntstraat BIJ 4	Kantoor	0010834
162	Muntstraat 5;7	Winkelpand	0010835
163	Muntstraat 14	Woonhuis	0010836
164	Nieuwendam 2 3	Restaurant	0010837
165	Nieuwendam 26 27	Woonhuizen	0010838
166	Nieuwendam 28	Woonhuis	0010839
167	Nieuwendam 30;32 29;31	Woonhuizen	0010840
168	Nieuwendam 35	Woonhuis	0010841
169	Nieuwendam 36	Woonhuis	0010842
170	Nieuwe Noord 57	Woonhuis;Bedr.pand	0010843
171	Nieuwland ong.	Loopbrug	0010844
172	Nieuwland 4	Woonhuis	0010845
173	Nieuwland 29	Woonhuis	0010846
174	Nieuwsteeg 10	Winkelwoonhuis	0010847
175	Nieuwsteeg 11	Winkelpand	0010848

176	Nieuwsteeg 15	Winkelpand	0010849
177	Nieuwsteeg 20	Winkelwoonhuis	0010850
178	Nieuwsteeg 22	Winkelpand	0010851
179	Nieuwsteeg 45	Winkelwoonhuis	0010852
180	Nieuwstraat 1	Winkelwoonhuis	0010853
181	Nieuwstraat 2;4	Winkelwoonhuizen	0010854
182	Nieuwstraat 10	Winkelwoonhuis	0010855
183	Noorderstraat 3	?	0010856
184	Noorderstraat 8	Woonhuis	0010857
185	Noorderstraat 14-22	Herenhuizen	0010858
186	Noorderstraat 26-32	Woonhuizen	0010859
187	Onder de Boompjes 18	School	0010860
188	Oostereiland ong.	Gevangenis	0010861
189	Oosterplantsoen ong.	Brug	0010862
190	Oude Doelenkade 27-37	Woonhuizen	0010863
191	Oude Doelenkade 55	Winkelwoonhuis	0010864
192	Oude Turfhaven 2	Winkelwoonhuis	0010865
193	Oude Turfhaven 14;14 A	Woonhuis	0010866
194	Pieterseliesteeg 2	Woonhuis	0010867
195	J.D. Pollstraat 2	Conciergewoning	0010868
196	Ramen 28	Woonhuis	0010869
197	Ramen 31	Magazijn	0010870
198	Ramen 32	Spreekkamer	0010871
199	Ramen 37	Winkelwoonhuis	0010872
200	Rode Steen ong.	Poort	0010873
201	Rode Steen ong.	Standbeeld	0010874
202	Schoolsteeg 6	Kerk	0010875
203	Spoorsingel ong.	Gedenknaald	0010876
204	Spoorsingel ong.	Gedenkboom	0010877
205	Spoorsingel ong.	Beeld	0010878
206	Spoorstraat ong.	Bejaardentehuis	0010879
207	Stationsplein 1	Station	0010880
208	Veemarkt ong.	Hekken	0010881
209	Veemarkt 13	Bedrijfspand;Woonh.	0010882
210	Veemarkt 17	Horecagebouw	0010883
211	Veemarkt 19	Bedrijfspand	0010884
212	Veemarkt 31	Woonhuis	0010885
213	Veemarkt 41	Winkelwoonhuis	0010886
214	Veermanskade; Oude Doelenkd.	Straatlantaarns	0010887
215	Veermanskade ong.	Havengebouwtje	0010888
216	Veermanskade 2	Woonhuis	0010889
217	Veermanskade 8;10 7;9	Woonhuizen	0010890
218	Venenlaan 25-87	Woningbouwcomplex	0010891
219	Vismarkt 6 5	Woonhuizen	0010892
220	Westerdijk BIJ 9	Katrol	0010893
221	Westerdijk 33-47	Woonhuizen	0010894
222	Westerdijk 50	Woonhuis	0010895
223	Wisselstraat 9	Pakhuis	0010896

Gemeente Hoorn/Zwaag

224	Bangert 9	Tuinderswoning	0010897
225	Bangert 2	Tuinderswoning	0010898
226	Bangert 46	Woonhuis	0010899
227	Bangert 52;54;56	Tuinderswoningen	0010900
228	Bangert 53	Tuinderswoning	0010901
229	Bangert 60	Boerderij	0010902
230	Dorpsstraat 7	Woonhuis	0010903
231	Dorpsstraat 16	Woonhuis	0010904
232	Dorpsstraat 37	Boerderij	0010905

233	Dorpsstraat 39	Boerderij	0010906
234	Dorpsstraat 85A	Woonhuis	0010907
235	Dorpsstraat 86	Boerderij	0010908
236	Dorpsstraat 131;133	Kantoorgebouw	0010909
237	Dorpsstraat 143	Boerderij	0010910
238	Dorpsstraat 148	Woonhuis	0010911
239	Dorpsstraat 164	Woonhuis	0010912
240	Dorpsstraat 176;178	Woonhuizen	0010913
241	Dorpsstraat 185	Woonhuis	0010914
242	Dorpsstraat 186	Woonhuis	0010915
243	Dorpsstraat 197	Boerderij	0010916
244	Dorpsstraat 210	Boerderij	0010917
245	Dorpsstraat 219	Boerderij	0010918
246	Dorpsstraat 273	Boerderij	0010919
247	Dorpsstraat 294	Boerderij	0010920
248	Dorpsstraat 304	Woonhuis	0010921
249	Dorpsstraat 312	Boerderij	0010922
250	Dorpsstraat 318	?	0010923
251	Dorpsstraat 320	Woonhuis	0010924
252	Kerkelaan BIJ 6	Kerkhof	0010925
253	Koewijzend 1	Tuinderswoning	0010926
254	Koewijzend 5	Tuinderswoning	0010927
255	Koewijzend 8	Woonhuis	0010928
256	Pastoor Nuyenstraat 2	Kapel	0010929
257	Pastoor Nuyenstraat 3	Kerk;Begraafplaats	0010930

Gemeente Hoorn/Westerblokker

258	Kolenbergstraat 24	Woonhuis	0010931
259	Westerblokker 18	Woonhuis	0010932
260	Westerblokker 20	Woonhuis	0010933
261	Westerblokker 22	Woonhuis	0010934
262	Westerblokker 41	Woonhuis	0010935
263	Westerblokker 44;46	Winkel;woonhuis	0010936
264	Westerblokker 71	Woonhuis	0010937
265	Westerblokker 73	Woonhuis	0010938
266	Westerblokker 93	Woonhuis	0010939
267	Westerblokker 105	Bij Kerk	0010940
268	Westerblokker 110	Woonhuis	0010941
269	Westerblokker 112	Woonhuis	0010942
270	Westerblokker 125	Woonhuis	0010943
271	Westerblokker 141	Woonhuis	0010944
272	Westerblokker 148	Boerderij	0010945
273	Westerblokker 159	Boerderij	0010946
274	Westerblokker 171	Restaurant	0010947

Gemeente Hoorn/buitengebied

275	Berkhouterweg ong.	Joodse begraafplts	0010948
276	Blauwe Berg 5	Kantoorgebouw	0010949
277	De Hulk 16	Restaurant	0010950
278	Keern 42	Kantoorgebouw	0010951
279	Keern 44	Fabriek	0010952
280	Keern 139	Boerderij	0010953
281	Provincialeweg 1	Boerderij	0010954

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 14 31 43

Samenstelling
mw. drs. N.C. van Goor
Afdeling Cultuur en Educatie, Cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
300 exemplaren

Haarlem, februari 1994

Hoorn